

ПРАКТИКУМ

ЗА БОРБА ПРОТИВ ТРГОВИЈАТА СО ЛУЃЕ И НЕЛЕГАЛНАТА МИГРАЦИЈА

ISBN 978 92 9068 238 7

© Меѓународна Организација за Миграции- ИОМ

Сите авторски права на оваа публикација се заштитени со закон. Ниеден дел од оваа публикација не смее да биде репродуциран, зачуван во системи за јавна намена, или емитуван во било каква форма и преку било какви средства, електронски, механички, во форма на фотокопија, со преснимување или друг начин на неовластено користење без предходно писмено одобрение од страна на издавачот.

Издавач: Меѓународна Организација за Миграции - ИОМ, Мисија во Скопје,
Шеф на Мисија Г-дин Енрико Понцијани

Уредници: Јелена Красиќ и Владимир Данаилов

Останати уредници: Ен Гутмилер, Соња Божиновска, Марија Николовска,
Наташа Георгиевска, Ивона Закоска и Билјана Настовска

Хармонизирање на делови од Практикум: Г-дин Трпе Стојановски,
Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и нелегална
миграција

Лектура: Г-ѓа Јасмина Ѓоргиева

Компјутерска обработка и печатење: Диги Принт

ИОМ им се заблагодарува на ко-авторите на Практикумот:

- Г-дин Трпе Стојановски, Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција
- Г-дин Стојче Чоклевски, Гранична полиција, МВР
- Г-дин Горан Ристовски, Оддел против организиран криминал, МВР
- Г-дин Стерјо Зиков, Основно јавно обвинителство Скопје
- Г-дин Коста Петровски, Здружение на јавни обвинители на Република Македонија
- Г-дин Насер Хаџиахметаѓиќ, Истражно одделение, Основен суд Скопје 1
- Г-ѓа Лидија Неделковска, Основен суд Скопје 2
- Г-ѓа Татијана Темелкоска - Миленковиќ, Центар за континуирана едукација при Здружението на судии на Република Македонија
- Г-ѓа Наташа Трпеноска - Тренчевска, Адвокат
- Г-ѓа Татјана Михајлова, Адвокат
- Г-ѓа Анета Батева, Адвокат
- Г-дин Зоран Филиповски, Секретаријат на Национална Комисија за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција
- Г-ца Тања Кикерекова, Министерство за правда

Информациите содржани во овој Практикум се базираат на искуствата на националните институции, специјализирани за борба против трговијата со луѓе и нелегалната миграција и искуствата на ИОМ во Република Македонија. Останатите актери во борбата против трговијата со луѓе може да имаат поинаков, еднакво ефикасен пристап кон активностите опишани во Практикумот. Иако во Практикумот е претставен широк спектар на примери, истите не претставуваат сеопфатна слика, дотолку што трговијата со луѓе и нелегалната миграција се комплексни и постојано менливи феномени.

СОДРЖИНА:

Кратенки	8
Вовед	9
Правна рамка за инкриминација на делата поврзани со трговија со луѓе	11

ГЛАВА 1

ПРАКТИКУМ-Мерки што се преземаат на граничните премини на Република Македонија заради превенција и борба против трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти	15
1.1. Дефиниција	16
1.2. Правна рамка	17
1.3. Метод и начин на влегување во државата на транзит или на крајна дестинација	17
1.4. Криминални мрежи кои се занимаваат со регрутирање и транспортирање на жртви	17
1.5. Кои се жртвите?	18
1.6. Начини на откривање на тековните или потенцијалните жртви на трговијата со жени и деца и криминалните структури - превозници/потенцијални трговци со луѓе	18
1.6.1. Прва фаза: Оценка на индициите пред спроведување на првичното кратко интервју	18
1.6.2. Втора фаза: Првично кратко интервју со возачот/потенцијалниот трговец со луѓе и патниците	20
1.6.3. Трета фаза: Интервју	21

ГЛАВА 2

ПРАКТИКУМ-Постапување на овластените службени лица од специјализираните и неспецијализираните служби во разоткривањето и превенцијата на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти	25
---	----

1.1. Регрутација	26
1.2. Транзит	28
1.3. Крајна дестинација	31
1.4. Постапување на специјализираните служби во МВР задолжени за борба против трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти	32
1.5. Контакт со жртвата	33
1.6. Интервју	33
1.7. Документирање	34
1.8. Значењето на Транзитниот Центар за Странци за згрижување на жртви од трговија со луѓе и начинот на нивното процесирање низ оваа институција	35
1.8.1. Некои факти за формирањето на Транзитниот Центар за Странци	35
1.8.2. Структурна поставеност на Транзитниот Центар за Странци и неговата улога	36
1.8.3. Активности во рамките на Транзитниот Центар за Странци	38
1.8.4. Помош на жртвите на трговијата со луѓе - Стандардни оперативни процедури во Република Македонија	39
1.8.5. Посебни процедури за ментално болни или хендикепирани лица - жртви на трговија со луѓе	52

ГЛАВА 3

ПРАКТИКУМ - Улогата на јавните обвинители во процесирањето на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти	55
1.1. Предистражна постапка	55
1.1.2. Посебни истражни мерки	56
1.1.3. Закон за јавно обвинителство	58
1.1.4. Инструменти на соработка	58
1.1.5. Правилник за организација и состав на Одделението за гонење на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал	59
1.1.6. Меморандум за Соработка во откривањето и гонењето на сторители на кривични дела од областа на организираните криминал	60
1.2. Кривична пријава	61
1.3. Обработка на кривичната пријава од страна на обвинителот	62

1.4. Оштетените	63
1.5. Подготовка на обвинителен акт	63
1.6. Главен претрес	64
1.7. Завршни зборови	65
1.8. Жалба - одговор на жалба и вонредни правни лекови	66
1.9. Јавност	66

ГЛАВА 4

ПРАКТИКУМ-Улогата на судиите во процесирањето на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти	69
1.1. Преткривична постапка	70
1.2. Истрага	73
1.3. Главен претрес	78
1.3.1. Конкретни дејствија на судечкиот судија	80

ГЛАВА 5

ПРАКТИКУМ - Улогата на правните застапници на жртвите на трговија со луѓе во процесирање на делата поврзани со трговија со луѓе и криумчарење на мигранти	85
1.1. Улогата на правниот застапник на жртвата на трговија со луѓе во текот на преткривичната и кривичната постапка	85
1.2. Европската Конвенција за човекови права и основни слободи и специфичности на постапката пред Европскиот суд за човекови права	88
1.2.1. Европска Конвенција за човекови права и основни слободи	88
1.2.2. Практична импликација на Европската Конвенција во легислативата на Република Македонија	89
1.2.3. Специфичности на постапката и одлуките на Европскиот суд за човекови права	90
1.2.4. Привремени мерки	92
1.3. Анализа на правната рамка на Република Македонија во однос на кривичните дела трговија со луѓе и нелегална миграција	93

1.4. Првичен контакт со жртвата	95
1.5. Улогата на правниот застапник/адвокатот во судската постапка	97
1.6. Анализа на досегашната пракса во примената на членот 418-а при застапување на жртви од трговија со луѓе	102
1.7. Пракса и теорија - Искуства на адвокат Татјана Михајлова	104
1.7.1. Случаи пред Основните судови во Република Македонија	104
1.7.2. Оправданоста за давање правна поука и помош на жртвите	105
1.7.3. Правата на жртвата во кривичната постапка	107
1.7.4. Должност на оштетената (жртва) - сведок	111
1.7.5. Толкување и примена на правото на застапување	115
1.7.6. Соработка меѓу државните органи	118
1.8. Случаи пред македонските судови - Искуства на адвокат Анета Батева	119
1.8.1. Од досегашното практично искуство - случаи кои се водени пред Основниот суд во Скопје, Основниот суд Тетово, Основниот суд Гостивар и Основниот суд Битола	119
1.8.2. Предлози за спроведување на поефикасна истрага	120
1.8.3. Надомест на штета	121
1.8.4. Трошоци на кривичната постапка	124
 АНЕКС 1- Рамковна одлука на Советот од 15 Март 2001 за статусот на жртвите во кривичната постапка	 129
 АНЕКС 2- Прашалник за потенцијалните жртви на трговијата со луѓе	 139
 АНЕКС 3-Органиграм на Секретаријатот при Националната Комисија за борба против трговијата со луѓе и нелегалната миграција	 143
 АНЕКС 4 - Форми/обрасци кои ги користи МВР	 145

КРАТЕНКИ

ОСЛ - Овластени службени лица

КЗ - Кривичен Законик

ЗКП - Закон за Кривична Постапка

ЖТЛ - Жртви на Трговија со Луѓе

МВР - Министерство за Внатрешни Работи

ПМВ - Патничко Моторно Возило

ПИ - Патни Исправи

ОЈО - Основно Јавно Обвинителство - Основен Јавен Обвинител

МО - Меѓународни Организации

ПВР - Правилникот за Вршење на Работите

КП - Кривична Постапка

ИС - Истражен Судија

ЗОО - Закон за Облигациони Односи

ЗПП - Закон за Парнична Постапка

ЗИП - Закон за Извршна Постапка

ТЦС - Транзитен Центар за Странци

ЦСР - Центар за Социјална Работа

НВО - Невладина Организација

ИОМ - Меѓународна Организација за Миграции

СОП - Стандардни Оперативни Процедури

ВОВЕД

Иницијативата за создавање на овој Практикум произлезе од Меѓународната организација за миграции (ИОМ), институција која има големо искуство во проектите поврзани со миграцијата, заштитата на жртвите и афирмирање на човековите права. Како една од највпечатливите институции со јасна програма за превенција и борба против трговијата со луѓе, ИОМ Мисијата во Република Македонија ги собра претставниците од владиниот и невладиниот сектор со цел да создаде Практикум за тренинг на државните службеници, судиите и невладиниот сектор, со посебен аспект на човековите права и статусот на жртвата по нејзиното идентификување во средината.

Република Македонија е во географскиот регион во кој е присутна трговијата со луѓе, и е идентификувана како земја на транзит и крајна дестинација. Во обидите за градење единствен пристап на земјите од Југоисточна Европа за афирмирање на човековите права, но и за борба против транснационалниот организиран криминал, Република Македонија ги прифати сите релевантни документи на Обединетите Нации, Европската Унија, Советот на Европа и Пактот за Стабилност. Некои од нив, како што се Универзалната Декларација за човековите права и Меѓународниот Пакт за економските, социјалните и културните права, беа прифатени по пат на сукцесија, додека пак, Европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи 1950 година, Конвенцијата на ОН за борба против транснационалниот организиран криминал, Протоколите од Палермо 2000 година и Декларациите од Брисел 2002 година, Тирана 2002 година, Софија 2004 година и др. беа потпишани и ратификувани во поново време. Во согласност со Уставот, ратификуваните меѓународни договори се дел од домашното право и не може да се менуваат со домашни закони.

Како резултат на примената на овој Практикум треба да се остварат две фундаментални вредности: подигнување на нивото на професионализмот и етиката на лицата одговорни за спроведување на законот и јакнење на уверувањето за соодветен третман на жртвите на

трговија со луѓе. Фактот што овој Практикум е подготвен од лица со големо практично искуство-експерти од институциите кои се сретнуваат со овој вид криминалитет, како и со последиците од него, користејќи искуства од практиката, неговата структура ја прави поавтентична. Исто така, ставовите и сугестиите на лицата кои им укажувале помош на жртвите на трговија со луѓе во Република Македонија овој материјал го прават пореалистичен, осветлувајќи ги добрите страни, но и слабостите кои постојат при спроведувањето на законските процедури.

Овој Практикум служи за базична обука на лицата задолжени за спроведување на законот кога е во прашање криминалитетот трговија со луѓе и постапување со жртвите од овој вид криминалитет. Тој е осмислен така што да обезбеди претпоставки за изведување обука за човековите права, за должностите на органите задолжени за спроведување на законот, но и за тоа како невладините организации успешно да асистираат во јакнењето на стратегијата за превенција и сузбивање на трговијата со луѓе, во спроведувањето на законот, во јакнењето на свеста за опасноста од овој вид криминалитет и во укажувањето на нужната помош на жртвите на трговијата со луѓе. Практикумот обезбедува информации за стандардите за човековите права, за примена на ефикасни полициски инструменти и техники утврдени со меѓународните документи и националното право, со практични упатства и цитати од најзначајните домашни и меѓународни акти.

Авторите сакаат посебно да се заблагодарат на тимот експерти од Мисијата на ИОМ во Република Македонија кои работеа врз развивањето на Практикумот, посебно за нивните инспиративни забелешки и предлози.

Овој Практикум наидува на поддршка од Националната комисија за превенција и сузбивање на трговијата со луѓе и нелегалната миграција. Меѓу приоритетите на Комисијата спаѓаат спроведувањето на тренинзи за зајакнување на капацитетите за борба против трговијата со луѓе и нелегалната миграција на лицата задолжени за ефикасна примена на законите како и јакнењето на националните капацитети за ефикасно спроведување на законите со ставање на жртвата во средиштето на интересот.

Скопје, 2005 година

Др. Трпе Стојановски

Правна рамка за инкриминација на делата поврзани со трговија со луѓе

Основната правна рамка на трговијата со луѓе во Република Македонија ја сочинуваат членовите 418-а, б, в од Кривичниот законик и Конвенцијата на Обединетите Нации против транснационалниот организиран криминал од 2000 година со Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца и Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат кои Република Македонија ги ратификува на 28 Септември 2004 година.

Меѓународни документи

- Европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, 1950 година;
- Конвенција на ОН за елиминирање на сите форми на дискриминација на жените, 1979 година;
- Конвенција на ОН за правата на детето, 1989 година со Дополнителниот протокол за продажба на деца, детска проституција и детска порнографија;
- Универзална Декларација на ОН за заштита на човековите права и основните слободи, 1998 година;
- Конвенција на ОН против транснационалниот организиран криминал, 2000 година;
- Протокол за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца, 2000 година;
- Протоколот против криумчарење на мигранти по копнен, воден и воздушен пат, 2000 година;
- Времена Мерка уредена од Европскиот Суд за човекови права, Правилото 39 од Деловникот на Судот.

Домашно законодавство

- Кривичен законик на Република Македонија, Службен весник на РМ бр. 37/96 со Измените и додолнувањата, Службен весник на РМ бр. 88/99, 04/2002, 43/2003 и 19/2004.

Трговија со луѓе

Член 418-а

“(1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуди, или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата положба или состојба на бременост, немоќ, физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примамба пари или друга користи заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, врбува, превезува, пренесува, кукува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по нив на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или служување, робство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито присвојување или нему сличен однос, или недокупуено пресудување делови од човековото тело, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(2) Тој којшто врбува, превезува, пренесува, кукува, продава, засолнува или прифаќа деца или малолетни лица заради експлоатација на овој член ќе се казни со затвор од најмалку осум години.

(3) Тој којшто ќе одземе или уништи лична карта, пасош или друга куќа идентификациона исправа заради вршење на делото од ставовите (1) и (2) на овој член, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.

(4) Тој којшто користи или овозможува на друг користење на сексуални услуги од лице за кое знае дека е жртва на трговија со луѓе, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.

(5) Ако делото од став (4) на овој член е сторено со дете или малолетно лице, сторителот ќе се казни со затвор од најмалку осум години.

(6) Ако делото од став 1 го стори правно лице, ќе се казни со парична казна.

(7) Предметите и превозните средства употребени за извршување на делото, се одземаат.”

Кримчарење на мигранти

Член 418-б

“(1) Тој што со сила или со сериозна закана дека ќе најдне врз живото или телото, со грабнување, измама, од користење на својата службена положба или со искористување на

немоќиѝа на друѓ, илеѓално ѝренесува миѓраниѝи ѝреку државнаѝа ѳраница, како и ѝој иѝио ѝрави, набавува или ѝоседува лажна ѝаѝина исѝрави со ѝаќва цел, ќе се казни со заѝвор од најмалку чеѝири ѳодини.

(2) Тој иѝио врбува, ѝревезува, ѝренесува, куѝува, ѝродава, засолнува или ѝрифакѝа миѓраниѝи, ќе се казни со заѝвор од една до ѝеѝи ѳодини.

(3) Ако ѝри вршењеѝо на делаѝа од сѝавовиѝе (1) и (2) е заѓрозен живоѝоѝи или здравјеѝо на миѓраниѝоѝи, или со миѓраниѝоѝи се ѝосѝаѝува особено ѝонизувачки или сурово, или се сѝречува ѝој да ѳи користиѝи ѝраваѝа иѝио му ѝриѝаѓааѝи сѝоред меѓународноѝо ѝраво, сѝориѝиелоѝи ќе се казни со заѝвор од најмалку осум ѳодини.

(4) Ако делоѝо од сѝавовиѝе (1) и (2) е сѝорено со малолетѝно лице, сѝориѝиелоѝи ќе се казни со заѝвор од најмалку осум ѳодини.

(5) Предметѝиѝе и ѝревозниѝе средства уѝоѝребени за извршување на делоѝо, се одземаѝи.”

Орѓанизирање на ѳруѝа и ѝоѝѝикнување на извршување на делаѝа ѝрѓовиѝа со луѓе и криумчарење на миѓраниѝи

Член 418-в

“(1) Тој иѝио орѓанизира ѳруѝа, банда или друѓо здружение за вршење на кривични дела од членовиѝе 418-а и 418-б, ќе се казни со заѝвор од најмалку осум ѳодини.

(2) Тој иѝио ќе сѝане ѝриѝадник на ѳруѝа, банда или друѓо здружение од сѝав (1) или на друѓ начин ја ѝомаѓа ѳруѝаѝа, бандаѝа или здружениеѝо, ќе се казни со заѝвор од најмалку една ѳодина.

(3) Приѝадник на ѳруѝаѝа од сѝав (1) кој ќе ја оѝкрие ѳруѝаѝа ѝред да сѝори кривично дело во нејзиниоѝи сосѝав или за неа, ќе се ослободи од казна.

(4) Тој иѝио ѝовикува, ѝоѝѝикнува или ѝоддржува извршување на кривичниѝе дела од членовиѝе 418-а и 418-б, ќе се казни со заѝвор од една до десетѝи ѳодини.”

- Закон за Кривична Постапка, Службен весник бр. 15/1997 со Измените и Дополнувањата од Законот за изменување и дополнување на Законот за Кривична Постапка, “Службен весник на РМ” бр.74 од 22.10.2004 година.

ПРАКТИКУМ

-Мерки што се преземаат на граничните премини на Република Македонија заради превенција и борба против трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти-

- Дефиниција
- Правна Рамка
- Метод и начин на влегување во државата на транзит или на крајна дестинација
- Криминални мрежи на дистрибуција
- Кои се жртвите
- Начини на откривање на тековните или потенцијалните жртви на трговијата со луѓе и криминалните структури превозници/потенцијални трговци со луѓе

Целта на оваа глава е да ни ги прикаже мерките на превенција на граничните премини во делот на борбата против трговијата со луѓе, наменети за овластените службени лица на граничните премини, кои не се специјализирани во борбата против трговијата со луѓе, но кои, пак, во текот на своето секојдневно работење и извршување на своите должности можат да се сретнат со извршителите и жртвите на овој вид кривични дела.

Во насока на исполнување на оваа цел потребно е да се постигне следново:

- **Зголемување на свеста на неспецијализираните службени лица на граничните премини за примена на законот во поглед на феноменот на криминалот на трговијата со луѓе.**
- **Нивно оспособување да го препознаваат овој криминал кога наидуваат на него како дел од нивните секојдневни должности.**
- **Нивно оспособување за професионално и адекватно постапување спрема каква било индиција или тврдење за постоење на**

кривично дело трговија со луѓе и спрема секоја потенцијална жртва на тој криминал.

- **Нивно оспособување за препознавање и собирање на криминалистички информации поврзани со овој вид на криминал.**

1.1. Дефиниција

Изворната дефиниција, од која е изведена и домашната, произлегува од Протоколот на ОН за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со лица, особено жени и деца од 2000 година, **познат како Протокол од Палермо**, член 3:

- “а) Трговија со луѓе значи регрутирање, транспортирање, трансфер, засолнување или прифаќање на лица, по пат на закана или со употреба на сила или други форми на принуда, или киднапирање, измама, залажување или со злоупотреба на моќ или на состојба на немоќ или со давање или примање на пари или корист, заради постигнување на согласност на некое лице кое има контрола над друго лице, заради потребите на експлоатација. Експлоатацијата, во најмала рака, како минимум, ја опфаќа експлоатацијата на проституцијата на други лица или други форми на сексуална експлоатација, принудна работа или принудни услуги, ропство или практики слични на ропството, слугување или вадење на органи.
- б) Согласноста на жртвата на трговија со луѓе поради намерата за експлоатација предвидена во точката (а) на овој член нема да биде релевантна онаму каде што е употребен некој од начините определени во точката (а).
- в) Регрутирањето, превезувањето, трансферот, засолнувањето или прифаќањето на дете за потреби на експлоатација ќе се сметаат за “трговија со луѓе” дури и кога тоа не вклучува некој од начините определени во точката (а) на овој член.
- г) Поимот “дете“ значи секое лице кое е на возраст под осумнаесет (18) години.”

Палермо Протоколот за превенција, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе особено жени и деца од 2000 година е составен

дел на Конвенцијата на Обединетите Нации против транснационалниот организиран криминал од 2000 година.

1.2. Правна рамка

Од аспект на граничната полиција особено треба да се имаат во предвид Кривичниот законик на Република Македонија, Законот за внатрешни работи и Законот за преминување на државна граница кои содржат одредби кои ги инкриминираат трговијата со луѓе, криумчарењето со мигранти и нелегалниот влез преку државната граница.

1.3. Метод и начин на влегување во државата на транзит или крајна дестинација

Постојат два основни метода на влегување во државата:

- **Легално** - со патнички моторни возила, такси возила, автобуси, камиони, возови и слично, преку презентирање на исправни патни документи и визи.
- **Нелегално** - преку илегални канали во должината на зелената граница, со патнички возила, товарни моторни возила-контјнери или пеш.

Од досегашното искуство, трговците преферираат да ги превезуваат жртвите со патнички моторни возила, на легален начин, со нивните сопствени или фалсификувани документи, но не е ретка појавата тие да патуваат и сами или во нивна придружба, со такси возила или со друг вид на превоз (автобуси, авиони, возови и слично), а во некои случаи дури и пеш.

1.4. Криминални мрежи кои се занимаваат со регрутирање и транспортирање на потенцијалните жртви

Криминалните групи регрутираат и транспортираат жртви од една преку друга држава (земја на потекло и земја на транзит) и нив ги продаваат во локални бордели и кругови на проституција во некоја трета држава (земја на крајна дестинација).

Во врска со ова, Република Македонија најчесто се јавува како земја на транзит и земја на крајна дестинација.

Организираните криминални мрежи главно потекнуваат од Украина, Молдавија, Русија, Белорусија, Бугарија, Романија, Албанија, Србија и Црна Гора и други држави од каде што најчесто потекнуваат и жртвите на овој вид криминал.

1.5. Кои се жртвите?

Важно е да се запомни фактот дека не постои ниту еден точен профил на лицето - потенцијална жртва на трговија со жени и деца.

Но, и покрај тоа, следниве карактеристики најчесто можат да се препознаат кај потенцијалната жртва:

- **Потенцијалните жртви, најчесто се жени и девојки, но и мажи и момчиња.**
- **Потенцијалните жртви најчесто се на возраст меѓу 18 и 30 години. Но, сè поголем е бројот на помлади лица.**
- **Потенцијалните жртви најчесто се регрутираат од мали рурални средини или средно големи градови во сиромашни региони.**
- **Потенцијалните жртви, во најголем број, се невработени и сиромашни лица.**
- **Потенцијалните жртви најчесто се лица со ниски едукативни стандарди и многу ретко зборуваат странски јазик, но ова не е правило бидејќи можат да се сретнат и жртви коишто се добро едуцирани, па дури и да имаат и високо образование.**

Клучно прашање за службениците кои работат на граничните премини претставува правилното и брзо идентификување на лицето - потенцијална жртва на трговија со луѓе. Имено, дополнителен фактор од критично значење е потребата да се прави разлика меѓу трговијата со жени и деца и криумчарењето на мигранти.

1.6. Начини на откривање на тековните или потенцијалните жртви на трговијата со луѓе и криминалните структури - превозници/потенцијални трговци со луѓе

1.6.1. Прва фаза: Оценка на индициите пред спроведување на првичното кратко интервју

Првата фаза отпочнува во моментот на самото пристигнување на граничниот премин на потенцијалните жртви и нивните превозници/потенцијални трговци со луѓе кои се занимаваат со организација и

спроведување на нивниот транспорт. Оваа фаза се состои од првично внимателно разгледување на надворешните околности пред да им се постави какво било прашање на потенцијалните жртви или потенцијалните сторители на ова кривично дело. Во оваа фаза потребно е да се оценат следниве индикатори:

- **Возраста** - потенцијалните жртви на трговијата со луѓе обично се на возраст од 18 до 30 години што не значи дека во овој вид на криминал не може да бидат вовлечени и малолетни лица.
- **Полот** - трговија со жени и млади девојки заради сексуална експлоатација останува најголема и најпрофитабилна форма на експлоатација. Трговијата со припадници на машкиот пол за потребите на проституција, особено тинејџери и помлади момчиња, започнува да се зголемува и таа не смее да се исклучи.
- **Државјанството** - најчесто потенцијалните жртви на трговијата се лица кои потекнуваат од сиромашни региони и држави како што се Украина, Русија, Молдавија, Романија, Бугарија, Албанија, Србија и Црна Гора и други.
- **Патните документи** - обично им се одземаат на жртвите од страна на криминалните структури како дел на механизмите за контрола од страна на трговците. Вообичаено, потенцијалната жртвата нема да ги поседува документите, туку за контрола на граничниот премин ги предава превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе. Не се ретки случаите нивните патни исправи и визи да бидат фалсификувани или украдени, па за таа цел и на нив мора да им се обрати особено внимание. При контролата на патните исправи треба да се провери дали имаат печати и од други меѓународни гранични премини и од кои датуми се печатите и дали е ова нивна прва посета на Република Македонија.
- **Возилото** и неговите сообраќајни документи - возилото со кое се превезуваат лицата најчесто е исправно и со уредни документи, но можно е, во одредени случаи, да е украдено, а документите за возилото да се фалсификувани. За таа цел и на овие документи треба да им се обрати посебно внимание. Исто така,

постојат и надворешни видливи белези на возилото коишто можат да укажат дека тоа е стекнато по пат на кражба (менувани и ставени неоригинални странични стакла, оштетени предни брави на вратите, непоседување на оригинални клучеви или употреба на повеќе клучеви наместо еден, недостаток на задна брава на багажникот, немање или вградено неоригинално капаче на резервоарот за гориво и слично). Доколку возилото е на туѓо име, треба да се посвети особено внимание на полномошното за негово управување и неговата веродостојност.

- **Нивниот број** - обично превозниците/потенцијалните трговци со луѓе превезуваат едно до две лица.

1.6.2. Втора фаза: Првично кратко интервју со превозникот/ потенцијалниот трговец со луѓе и патниците

- Прво, горенаведените треба да бидат запрашани за **мотивите и целта на нивното патување**. Потребно е да се најде логична поврзаност меѓу превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе и патниците (роднински врски, деловни врски, пријателски или љубовни врски и слично) и нивната цел на патување. Доколку во патната исправа на превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе е забележително неговото често патување во една од ризичните земји, тој треба да биде запрашан за целта и мотивите на неговите чести патувања.
- Доколку транзитираат треба да бидат запрашани за **контакти во земјата во којашто одат**, адреси, телефонски броеви, активности, познавања за земјата во којашто патуваат и слично.
- Треба да бидат запрашани за **сумата на пари што ја поседуваат** (обично потенцијалните жртвите воопшто не поседуваат или поседуваат мала сума на пари поради нивниот социјален статус).
- **Видливи знаци на повреда** - какви било видливи знаци на физички повреди на лицето или телото на патниците/потенцијалните жртви може да претставуваат индикатор за трговија со луѓе. Потенцијалните жртви се обично изложени на злоупотре-

ба од страна на превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе. За таа цел треба да бидат прашани каде, кога и како ги здобиле повредите.

- **Знаци во нивното надворешно однесување** - во текот на интервјуто треба да се следи нивното однесување (говорот на нивно тело). Вообичаено, на поставените прашања одговара превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе при што сите можат да манифестираат знаци на невообичаена нервоза. Треба да се настојува да се поразговара и со сопатникот/потенцијалната жртва. Други надворешни знаци кои можат да се манифестираат кај превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе се: триење и потење на дланките, треперлив глас, сушење на устата и поради тоа често оближнување, силно чукање на вратната артерија, невообичаено силно стискање или тропање со прстите на воланот од возилото, менување на станици, касети или компакт дискови на радиоуредот во возилото, менување на темата на разговор, вртење на погледот на страна, избегнувајќи го погледот “очи во очи” и слично.

Доколку постојат повеќе од горенаведените индикатори, потребно е службеникот на пасошка контрола за ова веднаш да го извести раководителот на смена. Тој треба да организира превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе и патниците/потенцијалните жртви веднаш да бидат раздвоени, а возилото да биде препаркирано на страна и соодветно претресено во присуство на возачот/потенцијалниот трговец, а подоцна и соодветно обезбедено. При претресот, од превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе треба да се одземат сите документи, кредитни картички, ливчиња со телефонски броеви, мобилниот телефон и слични предмети и документи. **За сите предмети и документи кои времено се одземаат веднаш мора да му се издаде потврда за привремено одземени предмети.** Лицата-сопатници/потенцијалните жртви треба да бидат повикани во службените простории заради продолжување на интервјуто со нив.

1.6.3. Трета фаза: Интервју

За таа цел секое од лицата мора да биде однесено во посебна историја со цел подоцнежнo вршење на компаративна анализа на дадените одговори на поставените прашања, воочување на нелогичности и утврдување казнена одговорност.

Потенцијалната жртва треба да биде интервјуирана од страна на службеник од ист пол, и како што се предвидува во законите со посредство на преведувач. Притоа, мора да се има предвид дека може да постои **елементот на измама** содржан во ова кривично дело и дека потенцијалната жртва не е свесна за својата подоцнежна улога (таа најчесто е измамена дека ќе работи како келнерка, танчерка, дадилка, масажерка, хостеса и сл.). Во ретки случаи можно е врз потенцијалната жртва да била **применета и присилба - грабнување**, поради што таа се наоѓа во посебна психичка состојба на емотивен стрес, страв и недоверба кон други лица. Потребно е на потенцијалната жртва да ѝ се понуди лекарска помош, нешто за пиење или јадење, да ѝ се предочи дека сега е на безбедно место и дека ќе ѝ се помогне. Ова е со цел да се придобие нејзината доверба заради отпочнување на интервјутото, но не по секоја цена. **Во вакви ситуации најдобро е со потенцијалната жртва да разговара обучен психолошки советник** кој треба да се обезбеди од здравствена установа или невладина организација (НВО). **Ова особено треба да се практикува во случаите кога потенцијалната жртва е дете.**

Доколку станува збор за случај поинаков од горенаведениот, интервјутото со потенцијалната жртва треба да продолжи со следните прашања:

- **Лични детали** - од потенцијалната жртва прво треба да биде побарано да ги каже своите генералии (име, презиме и татково име, датум и место на раѓање, државјанство, брачна состојба, домашна адреса, домашен телефонски број, професија, цел на патувањето и др.), како и да презентира какви било други документи за нејзина идентификација.

По ова потенцијалната жртва треба да биде запрашана и за личните податоци на превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе и останатите сопатници/потенцијалните жртви: име и презиме, дата и место на раѓање, државјанство, брачна состојба, професија, вработување, имотна состојба, колку долго се познаваат, каде се запознале, во какви односи се (љубовни, пријателски, семејни или други), дали над неа била применета присилба од страна на превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе и сл. Доколку изјави дека ѝ било ветено вработување, во која дејност потенцијалната жртва верувала дека ќе биде

ангажирана по пристигнувањето во државата на дестинација, кој го иницирал првиот контакт и дали таа се пријавила на некој оглас за вработување во странство, какви биле финансиските аранжмани. Дали потенцијалната жртва однапред платила одредена сума на пари или дали постоел каков било аранжман на должнички однос. Дали на потенцијалната жртва ѝ било кажано дека таа можеби ќе треба да плати и за трошоците за превоз, сместување и сл. Дали членовите на нејзиното семејство или други нејзини блиски лица знаеле за аранжманите и за тоа каде ќе патува, или ѝ било наложено за тоа да не кажува никому.

Превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе - по извршениот детален претрес на возилото и багажот, исто така се продолжува интервјуто со превозникот/потенцијалниот трговец со луѓе при што му се поставуваат слични прашања како и на потенцијалната жртва (име, презиме и татково име, прекар, датум и место на раѓање, државјанство, домашна адреса, домашен телефонски број, брачна состојба, професија, имотна состојба, цел на патувањето, податоци за возилото коешто го управува и др.), како и да презентира какви било други документи за негова идентификација (лична карта, возачка дозвола, кредитни картички и слично). По ова тој треба да биде запрашан и за личните податоци на останатите сопатници/потенцијалните жртви: име и презиме, дата и место на раѓање, државјанство, брачна состојба, професија, вработување, имотна состојба, колку долго се познаваат, каде се запознале, во какви односи се (љубовни, пријателски, семејни или други) и слично. Доколку подоцна, при вршењето на компаративна анализа на интервјуата, се воочат одредени несовпаѓања во нивните изјави, постојат индиции или основи за сомнение дека е можно да стане збор за потенцијална жртва на трговија со луѓе.

На пример: превозниците/потенцијалните трговци со луѓе честопати за својата сопатничка тврдат дека им е девојка или вереница којашто ја познаваат подолг временски период и со којашто имаат намера да стапат во брак. Но, спротивно на овие тврдења, вообичаено еден за друг не знаат да кажат одредени детали како што се точно име и презиме, татково име, точна дата на раѓање, професија и слични детали коишто, доколку нивното тврдење е точно, би требало да ги знаат еден за друг. За таа цел потребно е лицето превозник/потенцијален трговец со луѓе веднаш да биде задржано во соодветна просторија.

Во случаите во коишто лицата/потенцијални жртви патуваат сами или во нечија придружба, со некое од превозните средства (авион, воз, автобус, такси) или границата ја минуваат пеш, а притоа постојат извесни индиции базирани на земјата на потекло, возраста, полот, мотивите за влез и престој, сумата на парични средства со коишто располагаат и слично, потребно е со нив во службените простории да се изврши службен разговор-интервју и да им се даде да пополнат **Прашалник** кој е во прилог како **Анекс 2** на Практикумот.

Имајќи предвид дека потенцијалната жртвата на трговијата со луѓе не е криминалец, таа мора да добие третман соодветен на нејзината положба и мора цело време да биде третирана на чувствителен и професионален начин и со целосна почит на нејзините човекови права и достоинство.

Раководителот на смена е должен на најбрз можен начин за случајот да го извести Секторот за борба против организираниот криминал, заради преземање натамошни мерки од нивна надлежност.

По ова треба да се изготви и соодветен службен материјал (службени белешки, оперативни информации и слично) за извршените разговори и преземените мерки и дејства.

Во случаите каде што не се констатирани елементи на постоење на ова кривично дело, а, сепак, постоеле одредени индиции за тоа, треба да се изработи оперативна информација којашто ќе биде доставена до Секторот за криминалистичко разузнавање и анализа и до аналитичките служби во Министерството, со цел создавање на база на податоци за оваа појава, особено за превозниците/потенцијалните трговци со луѓе, како и за возилата кои тие ги користат.

ПРАКТИКУМ

-Постапување на овластените службени лица од специјализираните и неспецијализираните служби во откривањето и превенцијата на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти-

- Регрутација
- Транзит
- Крајна дестинација
- Постапување на специјализираните служби во МВР задолжени за борба против трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти
- Контакт со жртвата
- Интервју
- Документирање
- Значењето на Транзитниот Центар за Странци за згрижување на жртви од трговија со луѓе и начинот на нивното процесирање низ оваа институција

Целта на оваа глава е да ни ја образложи разликата меѓу кривичните дела ‘трговија со луѓе’ и ‘криумчарење на мигранти’ кои можат да бидат многу слични како и да ни ги појасни индициите кои на Овластените службени лица (ОСЛ) на МВР би им укажале за евентуално постоење на некое од овие дела, особено при контролата на граничните премини, контролата на сообраќајот и редовното патролирање.

Разликата помеѓу основните облици на делата трговија со луѓе и криумчарење на мигранти веднаш може да се воочи од законската инкриминација на истите во КЗ:

Член 418-а Трговија со луѓе

“(1) Тој што со сила, сериозна закана доведува во заблуди, или други форми на присилба, грабнување, измама, со злоупотреба на својата

положба или состојба на бременост, немоќ, физичка или ментална неспособност на друг, или со давање или примање пари или друга корист заради добивање согласност на лице кое има контрола на друго лице, врбува, превезува, пренесува, купува, продава, засолнува или прифаќа лица заради експлоатација по пат на проституција или други форми на сексуална експлоатација, порнографија, принудна работа или слугување, ропство, присилни бракови, присилна фертилизација, незаконито посвојување или нему сличен однос, или недопуштено пресадување делови од човековото тело, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.”

Член 418-б Криумчарење на мигранти

“(1) Тој што со сила или со сериозна закана дека ќе нападне врз животот или телото, со грабнување, измама, од користољубие, со злоупотреба на својата службена положба или со искористување на немоќта на друг, илегално пренесува мигранти преку државната граница, како и тој што прави, набавува или поседува лажна патна исправа со таква цел, ќе се казни со затвор од најмалку четири години.”

Информациите до кои доаѓаат ОСП се од огромно значење за специјализираните служби за борба против овој вид криминал.

Поради ова, ОСП треба да знаат дека еден од начините на анализирање на процесот на трговија со луѓе е преку следниве фази:

- Регрутација
- Транзит и
- Крајна дестинација

Како што е веќе напоменато, Република Македонија најчесто се дефинира како транзитна и земја на крајна дестинација на жртвите на трговијата со луѓе. Треба да се има во предвид дека во Република Македонија постои можноста за појава на потенцијални жртви на внатрешна трговија со луѓе најчесто заради сексуална експлоатација, иако тоа не би значело дека е исклучена и трудовата експлоатација. Во ваков случај треба да се делува превентивно.

1.1. Регрутација

Ова е фаза во која лицата најчесто се обидуваат да ги регрутираат своите жртви со нудење на лажни вработувања, нудење помош на оние

кои сакаат да ја напуштат матичната земја од економски причини, но за тоа не поседуваат соодветни визи и сл. Овие услуги најчесто се рекламираат преку електронските и печатените медиуми.

Треба да се знае дека, до сега, Република Македонија официјално не се смета за земја на потекло на жртви на трговијата со луѓе. Сепак ова не ја елиминира можноста Република Македонија да стане и земја на потекло посебно ако се има во превид дека истите олеснувачко-наведувачки фактори веќе постојат во земјата.

Ова наведува на потребата ОСЛ на МВР кои вршат патролна служба, редовно да ги следат **огласите во јавните гласила кои нудат вработување во странство, посредување за добивање визи за патување во странство, разни огласи со кои се бараат млади луѓе за работа како келнери-ки, обично во друг град во државата, реклами на разни агенции за лични контакти итн.** Овие ОСЛ треба да вршат проверки дали нешто од ова се случува во реонот каде што патролираат и доколку тоа е случај, веднаш да започнат со прибирање на информации, а истовремено да биде известена и специјализираната служба во МВР, задолжена за борба против трговија со луѓе.

Извонредно корисни ќе бидат информациите за:

- **Сопственикот на агенцијата;**
- **Адресата на седиштето на агенцијата (дали агенцијата е регистрирана во судскиот регистар);**
- **Телефонски број на агенцијата (најчесто телефонскиот број е регистриран на физичко лице, па потребно е да се утврди кој го користи);**
- **Возилата кои ги користат сопствениците на агенциите или некој од вработените;**
- **Местата каде што се организираат заеднички дружења на членовите на агенцијата за посредување;**
- **Адреса каде што се вршат наводни интервјуирања на заинтересираните за вработување во странство;**
- **Да се утврди лицето кое го врши интервјето;**
- **Да се утврдат што повеќе податоци за лицата кои доаѓаат на интервју;**
- **Доколку не се во можност да утврдат точни податоци, да се потрудат да обезбедат што подетален опис на лицата;**
- **Континуирано да се забележува точното време и место каде што лицата познати како извршители на овој вид кривични дела биле забележани и со кого. За секој податок да се**

изработи службена белешка и да се информира специјализираната служба за борба против трговија со луѓе и криумчарење на мигранти;

- **Оперативно покривање на странски државјани за кои постојат индикации дека се занимаваат со сомнителни активности, а кои пријавиле престојувалиште на станичното подрачје (чл.252 од Правилникот за вршење на работите на МВР).**

1.2. Транзит

Ова е оној момент од процесот на трговија со луѓе кој многу тешко може да се разграничи од криумчарењето на мигранти. Во оваа фаза потенцијалната жртва или мигрантот сè уште не е свесна за својата состојба, односно верува во сè она што и било ветено. Мигрантот или потенцијалната жртва на трговија со луѓе, сè уште соработува со превозникот/потенцијалниот трговец, бидејќи таа е уверена дека сè што и било кажано при регрутацијата е вистина и дека ќе стаса до саканата дестинација. Некои од нив веќе платиле за услугите, сè со цел да бидат префрлени до крајната дестинација. Ова уште повеќе ги мотивира жртвите и мигрантите да соработуваат со превозникот/потенцијалниот трговец и да се грижат полицијата да не открие некој детал за нив.

Во оваа фаза со мигрантите или потенцијалните жртви на трговијата со луѓе најчесто први се среќаваат ОСЛ од граничната полиција, ОСЛ кои вршат контрола на сообраќајот, особено на магистралните патишта, но не ретко и другите припадници на МВР. Поради тоа, нивниот професионален пристап во тие моменти е од огромно значење. Често се случува она што тие ќе го констатираат, подоцна да биде еден од главните материјални докази при процесуирањето на овие кривични дела.

Доколку во возило се затекнат лица за кои постои сомневање дека можеби се илегални мигранти или пак потенцијални жртви на трговија со луѓе (во оваа фаза е многу тешко да се утврди дали се работи за мигранти или жртви на трговија со луѓе, особено при првиот контакт на сообраќајната или граничната полиција), неопходно е да бидат преземени **следниве дејства:**

- Преглед на превозните средства, патниците и багажот во согласност со членовите 53, 54, 55, 56, 57, 58 и 59 од Правилникот за вршење на работите на МВР;

- Исклучително е важно да се состави службена белешка за извршениот преглед (член 53 од Правилникот за вршење на работите на МВР) и примерок од неа да биде доставен до специјализираната служба во МВР, како би можела да се приложи како доказ со евентуалната кривична пријава;
- При преземањето на овие дејства не треба да се дозволи разговор меѓу лицата кои се наоѓаат во возилото, ниту пак да им се дозволат какви било телефонски контакти;
- Доколку се работи за странски државјани, внимателно да се разгледаат нивните патни исправи. Задолжително да се провери дали во нив имаат виза за земјата на крајна дестинација;
- Ако лицата се превезуваат со такси возило, иако ги има обележјата на такси компанијата, да се спроведе истата постапка, затоа што најчесто, во организираниите групи на трговците со луѓе, превозниците ја користат улогата на таксисти;
- Да се обрати внимание на сите ливчиња, нотеси и забелешки кои ќе бидат пронајдени. Вообичаено, мигрантите или потенцијалните жртви на трговија со луѓе, во оваа фаза кај себе имаат адреса со едно име или телефонски број од земјата на крајната дестинација, од човекот кој учествува во нивното криумчарење или експлоатација;
- Еднакво внимание да се обрати доколку во возилото има само машки лица, затоа што трговијата со луѓе не претпоставува само сексуална експлоатација на женски лица, туку, исто така, и сексуална експлоатација на машки лица и деца, како и експлоатација на трудот;
- Организираната криминална група која се занимава со ваков вид криминал речиси секогаш има уште најмалку едно или повеќе од едно возило кои го следат возилото во кое се наоѓаат мигрантите или потенцијалните жртви. Не ретко тоа е исто така обележано такси возило.
- Како индиција дека се работи за ваков вид криминал може да послужи и доколку кај некој од патниците се пронајде документ со неговите лични податоци, оние кои ги презентирал на ОСЛ како дел од своите патни исправи (ПИ) или некаков друг доку-

мент. Ова од причина што кога на мигрантите им се обезбедуваат фалсификувани ПИ (често и македонски ПИ), податоците од ваквите документи им се даваат однапред како би можеле да ги научат, во случај на контрола;

- Фалсификувањето најчесто се состои во промена на фотографијата, што значи дека таа ПИ е користена повеќе пати. ОСЛ треба да го искористат тоа и на корисникот на ПИ во која има печати од гранични премини од повеќе патувања, особено во поразвиените земји, да му постават неколку прашања за тие земји (каде биле, во кој град, на која адреса престојувале, дали посетувале некои ресторани во градот каде што престојувале и сл.);
- Честопати се случува патните исправи на мигрантите или потенцијалните жртви на трговија со луѓе, во оваа фаза, да се наоѓаат кај возачот/потенцијалниот трговец или некој од членовите на организираната криминална група кој патува заедно со нив. Тој, секако, ќе има некакво објаснување за тоа, меѓутоа, од круцијално значење за целиот натамошен тек на овој случај и неговото процесуирање, е состојбата да се констатира во службена белешка која ќе ја состави ОСЛ (член 53 од Правилникот за вршење на работите на МВР);
- Се случува мигрантите или потенцијалните жртви на трговија со луѓе во фазата на транзит, да престојуваат определен период во Република Македонија. Ова може да се констатира при прегледот на нивните ПИ. ОСЛ треба да го искористат и овој момент и да постават прашања за тоа каде престојувале во Република Македонија, на кој граничен премин влегле во државата, каде ја извадиле транзитната виза (доколку таа се наоѓа во ПИ) и сл.;
- Пристапот кон ваквите прегледи на возила, патници, багаж, треба да биде исклучително сериозен и професионален. Потенцијалните жртви на трговијата со луѓе редовно се заплашувани од страна на криминалците дека имаат пријатели во полицијата, дека им плаќаат на полицајците со цел да ја имаат нивната заштита итн. Затоа, премногу пријателскиот однос на возачите/потенцијалните трговци или сопатниците/потенцијалните жртви, на кој тие инсистираат, треба да биде

индиција за ОСЛ дека можеби пред себе имаат жртви на трговија со луѓе или илегални мигранти, заедно со членови на организирана криминална група;

- ОСЛ треба да бидат длабоко уверени дека при ваквите контроли, всушност од нив почнува стекнувањето на довербата на потенцијалните жртви и нивната трансформација во сведоци во подоцнежниот тек на случајот;
- ОСЛ не треба да очекуваат потенцијалните жртви на трговијата со луѓе да бидат повлечени, тажни, расплакани, со видливи повреди по телото итн. Тие, исто така, при прегледот можат да се однесуваат пријателски кон ОСЛ, дури и да кокетираат со нив. Можеби превозниците/потенцијалните трговци со луѓе се заканиле дека ќе му нанесат некакво зло на некој од нејзиното или неговото семејство кое се наоѓа далеку од Република Македонија.

1.3. Крајна дестинација

Ова е фазата од процесот на трговија со луѓе во која се спроведува сексуалната или друг вид експлоатација на жртвите. Ова е фаза во која ОСЛ најлесно можат да дојдат до определени информации кои можат да дадат индикации за евентуално постоење на трговија со луѓе. Во оваа фаза, за да ги материјализираат криминалните активности, трговците мораат да ја рекламираат својата роба, а тоа ги чини ранливи и лесни за детекција. Исто така, и клиентите (кога се работи за сексуална експлоатација) доаѓаат до жртвите, користат нивни услуги и со тоа стануваат одличен извор на корисни информации за ОСЛ. Сите информации се од голема корист за специјализираните служби за борба против трговијата со луѓе и тие треба редовно да бидат прибирани, проверувани и проследувани до нив.

Затоа, ОСЛ, при редовното патролирање, особено внимание треба да посветат на следново:

- Да имаат **список на сите хотели, мотели, ноќевалишта, ноќни клубови и други угостителски објекти** кои се наоѓаат во нивниот патролен реон и да вршат **повремени контроли** во книгите за престој на гости (чл.252 од Правилникот за вршење на работите на МВР);

- Да имаат **список на сите агенции за лични контакти, седишта на жешки линии, агенции за недвижности, салони за масажа и сл. кои се наоѓаат на нивниот реон;**
- Да се обидуваат да **прибираат што е можно повеќе информации за сопствениците на ваквите објекти и нивните вработени** (лични податоци, возила кои ги користат, пријателски врски, телефонски броеви и сл.);
- **Жртвите на трговија со луѓе не мора секогаш да бидат странски државјани, тие можат да бидат и државјани на Република Македонија.** Затоа, при патролирањето треба да се обрати внимание и на погоре споменатите објекти и локали во кои има вработено македонски државјани, а кои се од друг крај на државата (лица од источна Македонија работат во западниот дел на земјата и сл.);
- Да **прибираат што е можно повеќе информации за станови кои се изнајмуваат во нивниот патролен реон и нивните сопственици;**
- Жртвите на трговијата со луѓе, особено заради сексуална експлоатација, честопати се превезуваат до клиентите со такси возила. Затоа, корисно би било доколку **ОСЛ прибираат информации и за такси здруженијата во нивниот реон** и да се обидат да воспостават контакти со диспечерските служби на тие здруженија;
- При контролите во овие објекти при секојдневното работење **ОСЛ мораат да се однесуваат како што е наведено во горенаведениот текст, во однос на стекнување на довербата на жртвите и нивната трансформација во сведоци.**
- Овие информации треба редовно и навремено да се проследуваат до специјализираните служби во МВР.

1.4. Постапување на специјализираните служби во МВР задолжени за борба против трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти

Овие служби во МВР треба редовно да ја следат состојбата на по-драчјето на целата држава. Тие треба да изготвуваат и соодветни бази

на податоци, во зависност од ресурсите со кои располагаат и ги анализираат податоците кои пристигнуваат. Приоритет на овие служби треба да биде **проактивното истражување на случаите на трговија со луѓе и криумчарење на мигранти**, особено со овластувањата кои ги добиваат органите на прогонот со Законот за Измените и дополнувањата на Законот за кривична постапка, односно посебните истражни мерки регулирани со чл.142-б, 142-в, 142-г, 142-д, 142-ѓ. Тоа не значи дека секогаш исказот на некоја жртва ќе иницира нивна итна акција на теренот. Бидејќи овој вид криминал редовно има меѓународни размери, овие служби мораат да остваруваат и да одржуваат контакти со соодветните странски служби, да разменуваат информации со нив итн. Тие се задолжени за процесуирањето на кривичните дела од овој вид.

1.5. Контакт со жртвата

Жртвите на трговијата со луѓе пристигнуваат до ОСЛ на МВР на различен начин:

- Некои успеваат да избегаат од местото каде што биле присилно чувани или експлоатирани;
- Некои се пронајдени при контрола од страна на МВР;
- Други, пак, преку дипломатско-конзуларните претставништва на нивните матични земји во Република Македонија итн.

1.6. Интервју

Припадниците на специјализираните служби се најповикани да извршат конечна процена дали навистина се работи за жртва на трговија со луѓе.

Затоа, интервјуто кое овие ОСЛ го водат со потенцијалните жртви треба да биде добро осмислено, однапред испланирано, а овие одлично да ја познаваат ситуацијата на полето на борба против трговијата со луѓе во земјата и пошироко. Пожелно е интервјуто да го води ОСЛ од ист пол како жртвата, или пак да се остави потенцијалната жртва да избере со кого ќе разговара.

Интервјуто со потенцијалните жртви не треба да се води само со цел да се обезбеди доказ против осомничениот кој веќе се наоѓа во

полицјата, туку треба да содржи прашања за сите три фази од процесот на трговија со луѓе.

Интервјото резултира со или без потврда на статусот на жртва на трговија со луѓе.

Ова значи прибирање на што е можно повеќе податоци за лицата кои учествувале во овој процес, вклучувајќи имиња, прекари, типови и боја на возила, засолништа, телефонски броеви, места на експлоатација, службени лица кои биле во контакт со криминалната група и сл., за сите држави каде што жртвата престојувала или транзитирала. ОСЛ мораат постојано да водат **особена грижа за безбедноста на жртвата**. Следен чекор е да се направи **процена на целокупната ситуација** и да се донесе одлука дали известувањата добиени од жртвата ќе предизвикаат итна акција на ОСЛ или пак тоа ќе биде оставено за подоцна.

Поради ова, треба да се направи процена на ризиците.

Припадниците на специјализираните единици мораат секогаш кога тоа е можно, при водењето на интервјото со потенцијалната жртва да користат помош од стручни лица од НВО и МВР кои даваат психолошка, медицинска, правна помош и поддршка на жртвите како и помош од преведувач на мајчиниот јазик.

За сите вака прибрани информации ОСЛ мораат навремено да го известат надлежниот јавен обвинител и сите натамошни мерки треба да бидат планирани и преземани со заемен договор. Никако не смее да се случи јавниот обвинител (ОЈО) за случајот да биде запознаен со поднесувањето на кривичната пријава.

Со потенцијалната жртва при интервјото и натамошните контакти со службените лица не смее да се постапува како со криминалец. Согласно со искуствата на најдобрата европска пракса, таа не подлежи на санкции за дејствија кои ги сторила како жртва на трговија со луѓе.

1.7. Документирање

За пријавите кои ОСЛ ги добиваат од жртвите на трговија со луѓе, треба да состават записник (чл.163 од Правилникот за вршење на работите-ПВР на МВР) како што е наведено во член 164 од Правилникот. Доколку е потребно, ќе се побара од жртвите, сведоците и др. кои тоа можат да го сторат, да извршат препознавање на лицата кои биле трговци или криумчари (чл.137 од ПВР на МВР). Кога се работи

за илегални мигранти или пак криумчари со луѓе, ОСЛ задолжително треба да преземат се за да го утврдат нивниот идентитет (чл.132 од ПВР на МВР) на начин утврден со членовите 133, 134, 135, 138 од ПВР на МВР. Доколку ОСЛ проценат дека е потребно да извршат претрес на стан или други објекти (чл.198, 199, 200, 201, 202, од ЗКП), каде што престојувале жртвите на трговија со луѓе, илегалните мигранти или пак некој од припадниците на криминалната група, или пак сметаат дека ќе пронајдат други предмети кои можат да послужат во насока на докажување на постоењето на кривичното дело, тие тоа треба да го планираат многу внимателно. Мора повторно да се има предвид безбедноста на оној од кого се примени тие известувања, кој профил и колку ОСЛ се потребни да го сторат тоа, да се одреди ОСЛ кое ќе ги прибира сите пронајдени докази. Исто така, треба да се има предвид задолжителното присуство на ОСЛ- жена. Сите кои учествуваат во овие дејства мора да бидат свесни дека доколку бидат пронајдени други жртви на трговија со луѓе, стекнувањето на нивната доверба во институциите на државата и нивната трансформација во сведоци почнува токму од нив и мораат да внимаваат на секоја постапка.

Односот на ОСЛ треба да биде крајно професионален.

Сите обезбедени докази со кривична пријава се доставуваат до надлежниот јавен обвинител (чл.167 од ПВР на МВР, чл.141 од ЗКП), а жртвата се сместува во Транзитниот Центар за Странци во Скопје.

1.8. Значењето на Транзитниот Центар за Странци за згрижување на жртви на трговија со луѓе и начинот на нивното процесирање низ оваа институција

1.8.1. Некои факти за формирањето на Транзитниот Центар за Странци

Транзитниот Центар за Странци - жртви на трговија со луѓе во Република Македонија е востановен на 4 Април 2001 година. Одтогаш па наваму сите идентификувани жртви на трговија со луѓе задолжително се процесират преку Транзитниот Центар за Странци (ТЦС), каде остануваат се до нивното доброволно враќање во земјите на потекло.

Вредно е да се спомене дека пред неговото постоење жртвите на трговија со луѓе биле целосно помогнати од страна на ИОМ во смисла на нивно хотелско згрижување, ангажирање на приватни агенции за

нивно обезбедување, исхрана, облека обезбедување патни документи за нивното доброволно враќање во земјата на потекло. Ова е периодот кога делото трговија со луѓе не било препознавано како посебно кривично дело и каде истото воглавно се процесирало под делата на Посредување во проституција или пак овозможување на истата (член 191, 192 од КЗ на РМ). Иако оттогаш па наваму многу е сторено на легислативен план во однос на збогатување на инструменатриумот за гонење на делата од оваа област со нови подобрувања на КЗ и на ЗКП од овој аспект, сепак законската основа на вака востановената пракса на процесирање на жртви на трговија со луѓе преку ТЦС, сеуште не е јасно дефинирана со оглед на сеуште незавршениот нацрт на новиот Закон за странци. Во Законот за престој и движење на странци во Република Македонија од 1992 година, кој се уште е во примена, постои член кој упатува на постоењето на Транзитниот Центар за Странци како установа каде се упатуваат странските државјани-жртви на трговија со луѓе пред нивната репатријација. Со донесувањето на новиот Закон за Азил од 25 јуни, 2003 година, беа derogирани повеќето одредби кои се однесувале на режимот на бегалците меѓу кои и оваа за Транзитниот Центар за Странци. Останува вербата дека новиот нацрт на Законот за Странци дополнително ќе ја зацврсти правната основа на ваквиот начин на процесуирање на ЖТЛ-странски државјан/ки преку ТЦС, иако во неговата нацрт верзија е оставена можноста за сместување на лица од исклучително хуманитарни причини, разоткриени на територијата на Република Македонија.

1.8.2. Структурна поставеност на Транзитниот Центар за Странци и неговата улога

Инаку Транзитниот Центар за Странци се наоѓа во склоп на Министерството за внатрешни работи и во еден подолг период од неговото формирање за него беше одговорен Секторот за нелегална миграција - поточно тогашниот Оддел за азил и нелегална миграција. Еден негов дел сеуште служи за сместување на барателите на азил или пак за оние чие барање е негативно процесирано и во очекување на нивна депортација или доброволно враќање во земјите на потекло. Согласно со новите законски измени управувањето со Транзитниот Центар за Странци е во надлежност на Граничната полиција.

Со имплементирање на Програмата КАРДС во Република Македонија се создаваат услови за изградба на нов прифатен центар за барателите за азил и сегашниот центар ќе биде целосно наменет за

жртвите од трговија со луѓе - странски државјан/ки, откриени на територија на Република Македонија. Со неговото формирање се создадоа основни предуслови за стандардизирано процесирање на жртвите од овој вид криминал, и за поефикасен прогон на сторителите на ова дело. Полното име на оваа установа е Транзитен Центар за Странци - жртви на трговија со луѓе, и се наоѓа во Скопје. Капацитетот на Центарот изнесува 20 легла, но со мали преуредувања истиот овозможува сместување на 40 - 50 лица - ЖТЛ.

Во Транзитниот Центар за Странци жртвите се згрижуваат откако ќе бидат идентификувани од страна на МВР, и во него остануваат до нивното доброволно враќање во матичните земји, со посредство и со асистенција на ИОМ и во координација со МВР-Граничната полиција, Одделот против организиран криминал и НВО.

Пристапот до Транзитниот Центар за Странци е ограничен и рестриктивен и МВР е надлежно за безбедноста и заштитата на објектот.

Со оглед на можното учество на жртвите во судски постапки покренати против сторителите на кривичните дела трговија со луѓе, во својство на сведоци односно оштетени, а со цел зголемување на ефикасноста во гонењето на овој вид криминалитет, како и постапување со жртвите од трговија со луѓе согласно меѓународните стандарди, корисниците на овој Практикум треба да бидат информирани за следното:

- Сите информации во однос на достапноста, статусот и состојбата на секој странски државјанин-жртва од трговија со луѓе, независно од нејзиното својство на сведок или оштетен, може да се добијат единствено од страна на Одделот против организираниот криминал. ИОМ нема да ги открие доверливите податоци за жртвата на трговија со луѓе без предходно писмено одобрение од истата, освен кога е неопходно ограничено откривање на доверливи податоци, кои не се од лична природа, на државните органи заради заштита на безбедноста на други ЖТЛ кои сеуште се под контрола на трговците со луѓе, или заради заштита на други лица за кои постои можноста да бидат тргувани.
- МВР односно Одделот за борба против трговија со луѓе се обврзува секоја писмена кореспонденција, покана или известување до жртвата од страна на јавното обвинителство,

истражните судии и другите правосудни органи и судови, веднаш ја достави и врачи на/до самата жртва, а најкасно до крајот на наредниот работен ден.

- Ваквото постапување допринесува и за благовремено информирање на жртвата за својството во кое се поканува, како и можноста да биде благовремено советувана и правно помогната од страна на професионални правни застапници и полномошници.
- Ова од причина што обврската и кординацијата за навремена достава на поканите за ново репатрираните жртви ја презема МВР, преку соодветните служби за меѓународна полициска соработка.
- Дополнително се информираат (и поттикнуваат) надлежните органи за прогон, првенствено јавниот обвинител и истражниот судија дека одредени предистражни дејствија кои подразбираат учество на жртвите, можат да ги преземаат во Транзитниот Центар за Странци, со претходна најава и во координација со Одделот против организиран криминал. На тој начин се превенира повторна виктимизација на жртвите со нивно водење надвор од Центарот заради давање на изјави.

1.8.3. Активности во рамките на Транзитниот Центар за Странци

Од аспект на правилно постапување на сите корисници на овој Практикум, нужно е истите да бидат запознаени со активностите кои во координација со ИОМ се одвиваат во Транзитниот Центар за Странци, и тоа:

- Секоја жртва на трговија со луѓе сместена во ТЦС е подложена на Медицинска грижа, неџа и контрола од страна на компетентен медицински тим на ИОМ, 12 часа на ден и на повик, 7 дена во неделата.
- Исто така со посредство и финансиска поддршка на ИОМ, на жртвите им е обезбедена соодветна и стручна пост-трауматска, социјално-реинтегративна психо-социјална терапија и советување од страна на соодветна Невладина Организација специјализирана и обучена за ваков тип на асистенција.
- Со посредство и финансиска поддршка на ИОМ на жртвите од трговија со луѓе сместени во Транзитниот Центар за Странци им е обезбедена бесплатана правна помош, советување и правно застапување. Веднаш по сместувањето, жртвата добива соодветни правни совети во однос на нејзиниот правен статус,

нејзините права и обврски во согласност со важечките правни прописи, а доколку е поканета на судско рочиште или учествува во предистражни дејствија, на жртвата и е обезбедено бесплатно правно придружување, помош и застапување.

- Со тоа се овозможува жртвата благовремено да ги добие сите потребни совети во однос на нејзините права и обврски како оштетена, особено нејзините права и поуки за оштетни побарувања, право на преведувач и на бранител-односно полномошник, уште во раните фази на постапување, независно од својството во кое е повикана.

Република Македонија, самостојно, но и со помош од меѓународната заедница (првенствено ИОМ), прави напори во однос на декриминализацијата и згрижување на жртвите од трговија со луѓе, се грижи за нив во сите фази од постапката, како и за превенцијата на нивна ревиктимизација и хумано репатрирање во земјите на потекло. Во продолжение ќе бидат прикажани Стандардните оперативни процедури (СОП) кои во детали ги регулираат меѓусебните постапувања и координација, како и меѓусебните одговорности и задолженија на сите субјекти кои имаат надлежност во ТЦС.

1.8.4. Помош на жртвите на трговијата со луѓе - Стандардни оперативни процедури во Република Македонија

Целта на Стандардните оперативни процедури се состои во обезбедување на конкретна поддршка во поглед на имплементирањето на Националната Програма за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција, со посебен осврт кон делот што се однесува на помош на жртвите на трговијата со луѓе во согласност со минималните хуманитарни и човекови права и согласно со меѓународно прифатените стандарди.

Помошта и поддршката на жртвите на трговија со луѓе е насочена кон унапредување на условите и можностите за сигурно и хумано враќање преку заштита и помош на жртвите на трговијата со луѓе, со воспоставување на транзитни домови (транзитни центри) каде што жртвите на трговијата со луѓе ќе најдат засолниште, храна, преведувач, информации за нивните права, социјална и здравствена грижа и правна помош. Стандардните Оперативни Процедури се однесуваат на следниве прашања:

1. Основни принципи и дефинирање на помошта на жртвите на трговијата со луѓе;
2. Основна улога и одговорност на Владата, релевантните министерства и агенции вклучени во обезбедувањето помош;
3. Координација меѓу меѓународните организации;
4. Упатен систем.

1. Основни принципи и дефинирање на помошта на жртвите на трговијата со луѓе

Рамковни принципи

Секој вид на помош за жртвите на трговијата со луѓе ќе биде овозможен земајќи ја во предвид добросостојбата на жртвите во согласност со меѓународно прифатените стандарди, наведени во Протоколот на ОН за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца кој претставува дополние на Конвенцијата на Обединетите Нации против транснационалниот организиран криминал, и други релевантни европски стандарди, вклучувајќи ја и Конвенцијата за заштита на правата на децата. Заштитата на жртвите на трговијата со луѓе мора да биде врз основа на нивната доброволна согласност со предходно целосно информирање за нивниот статус под надлежност на релевантните власти.

Жртвите на трговијата со луѓе ќе бидат згрижени одделно во однос на илегалните мигранти. На децата жртви на трговијата со луѓе ќе им биде доделена специфична помош и заштита.

Дефинирање на помошта на ИОМ

ИОМ им укажува помош на жртвите на трговијата врз основа на следниве критериуми:

- За едно лице да добие помош од ИОМ, тоа мора да биде оценето дека е жртва на трговија со луѓе, според меѓународно прифатените стандарди. Проценката ќе се базира врз основа на интервју извршено од страна на персоналот на ИОМ.
- Жртвата на трговијата со луѓе, откако ќе ги добие целосните информации од страна на персоналот на ИОМ за Програмата за враќање и реинтеграција, доброволно се согласува да ја прими понудената помош.
- ИОМ може унилатерално да донесе одлука и да го суспендира обезбедувањето на непосредната помош во Транзитниот Центар за Странци, доколку минималните услови во однос на хуманитарната помош, почитувањето на човечките права и

општите услови дефинирани според меѓународно прифатените стандарди не им се гарантираат на жртвите.

Безбедност

Безбедноста на корисниците на програмата за непосредна помош (вклучувајќи ги згрижувањето, враќањето и реинтеграцијата) и на оние кои ја обезбдуваат помошта е од најголемо значење. Доколку со евалуацијата на ризичност спроведена од Министерството за внатрешни работи се открие дека има потенцијална опасност за инволвираните агенции, и доколку ИОМ пројави посебна загриженост околу безбедноста, ИОМ може да одлучи привремено да ги суспендира своите активности во Транзитниот Центар за Странци.

Пристап до Транзитниот Центар за Странци

Нема да постои пристап за медиумите во Транзитниот Центар за Странци или до неговите штитеници. **Секоја посета на Транзитниот Центар за Странци од страна на трети субјекти ќе биде дозволена само доколку се има во предвид добросостојбата на жртвите, со особен акцент на нивната психосоцијална состојба, со претходно усогласено одобрение од страна на одговорното лице за контакт на Министерството за внатрешни работи и одговорното лице за контакт на ИОМ.**

2. Основни права и обврски на установите инволвирани во обезбедување помош

Министерство за внатрешни работи -МВР

Министерството за внатрешни работи ќе биде одговорно:

- Да ги спасува и идентификува потенцијалните жртви на трговијата;
- Да ги преземе сите неопходни мерки со цел да се гарантира добросостојбата и заштитата на жртвите;
- Да гарантира дека секоја потенцијална жртва на трговијата со луѓе е соодветно интервјуирана и прегледана пред спроведувањето на законската регулатива за нелегален влез во земјата и нерегуларен престој и/или работен статус;
- Доколку жртвата е дете, да преземе посебни мерки на заштита на дете-жртва на трговијата со луѓе, вклучувајќи итен упат до соодветна социјална институција која ќе обезбеди правен старател; активности треба да се преземат во интерес на добросостојбата на детето, а во согласност со меѓународно прифатените стандарди (УНИЦЕФ-Препораки за специјални мерки за зашти-

- та на децата жртви на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа);
- Идентификацијата на детето како потенцијална жртва на трговијата со луѓе не бара натамошно истражување од страна на МВР;
 - Доколку не може да се утврди дали жртвата е полнолетна, и каде што постои основано сомнение дека лицето може да биде под 18 годишна возраст, со неа/него ќе биде постапувано како кон дете се додека не се верифицира неговиот/нејзиниот идентитет/статус;
 - Да назначи лице одговорно за координација со надлежните органи: социјални служби, соодветниот сектор на МВР работи кој ги вклучува малолетните жртви на трговијата со луѓе (како на пример Одделот против организираниот криминал и Секторот за странци);
 - Да иницира упат на жртвите на трговијата со луѓе за координирана помош во Транзитниот Центар за Странци;
 - Веднаш да го информира ИОМ за идентификуваната потенцијална жртва, и да осигури итно спроведување на интервју и пристап до жртвата во посебна просторија во ТЦС;
 - Да обезбеди сигурност на жртвата вклучувајќи и оценка на закана од ризик пред влегувањето во Транзитниот Центар за Странци;
 - Да обезбеди потребни информации за безбедноста на партнерите вклучени во помошта и да преземе соодветни безбедносни мерки за сигурноста на партнерите;
 - Да биде одговорно за севкупната сигурност на Транзитниот Центар за Странци;
 - Да управува со Транзитниот Центар за Странци за жртвите на трговијата со луѓе, вклучувајќи и одржување на установата и снабдување со храна;
 - Да гарантира дека само жртвите на трговијата со луѓе ќе бидат згрижени во Транзитниот Центар за Странци. Веќе репатрираните жртви кои доаѓаат во Македонија за судски потреби ќе бидат сместени во Транзитниот Центар за Странци само во исклучителни случаи и физички/просторно одделени од ЖТЛ на кои им следува помош од страна на ИОМ;
 - Да преземе соодветни мерки во однос на случаите кои не се во согласност со критериумите за помош од страна на ИОМ, вклучувајќи физичко/просторно одвојување на овие случаи од жртвите примени во Транзитниот Центар за Странци;
 - Доколку се има в предвид соработка на жртвата со судските ор-

гани, да осигури соодветно и целосно информирање на жртвата од страна на релевантни професионални правни лица во однос на неговите/нејзините права, статусот и моментната ситуација, и врз основа на ова тој/таа да одлучат во негов/нејзин најдобар интерес;

- Да се организира транспортот на жртвите од/до Транзитниот Центар за Странци, полициските станици, просториите за преглед, аеродромот, границата, судот, болницата, со преземање на сите соодветни безбедносни мерки;

ИОМ

ИОМ ќе биде одговорен за:

- Брзо интервјуирање и проценка на статусот на потенцијалната жртва одкако МВР ја спасило и идентификувало жртвата;
- Да определи и одлучи кои случаи се квалификуваат за помошта од ИОМ;
- Да го информира МВР за случаите на кои им следува помош од ИОМ и за случаите на кои не им следува помош од ИОМ, со цел соодветно да се проследат од страна на МВР;
- Да се погрижи за помошта за враќање и за реинтеграција за жртвите прифатени од ИОМ;
- Со согласност на жртвите, да обезбеди медицински преглед и помош по нивното прифаќање во Транзитниот Центар за Странци и ако е потребно и натамошна медицинска грижа во соодветна здравствена институција; ИОМ ќе обезбеди ваква помош во согласност со расположливите фондови и програмските специфики. ИОМ не е одговорна за сместувањето, медицинскиот третман, како и психијатриската и психолошката нега обезбедени на потенцијалните жртви пред да се изврши проценката од страна на ИОМ;
- Да обезбедат целосна супервизија на работењето на невладините организации (НВО) кои делуваат во Центарот;
- Да обезбедат практична обука за НВО кои работат во Центарот;
- Редовно да вршат мониторинг на статусот на корисниците на помош од ИОМ во координација со сите релевантни институции и во согласност со потребите на програмата на ИОМ;
- Идентификуваните недостатоци редовно да им ги посочуваат на релевантните власти.

НВО (Невладини организации)

НВО ќе ги обезбедат нивните услуги под непосреден надзор и супер-

визија на ИОМ и во соработка со менаџерот на Транзитниот Центар за Странци.

НВО и другите партнери

НВО ќе биде одговорна:

- Секојдневно да раководи со програмите за помош на ИОМ наменети за жртвите згрижени во Транзитниот Центар за Странци;
- Да овозможи индивидуално или групно психолошко советување на жртвите;
- Да помогне во изготвување на психолошкиот профил на жртвата. Психолошкиот профил на жртвата со строго загарантирана доверливост ќе се употребува од страна на ИОМ само со цел да се дизајнира подобра социјална реинтеграција на жртвите;
- Да развива и да обезбедува рекреативни и едукативни активности за жртвите прифатени во Транзитниот Центар за Странци;
- Да ја надгледува дневната помош обезбедена на жртвите во Транзитниот Центар за Странци со цел да идентификува и предложи решение за унапредување на истата;
- Да развива специфична програма за малолетните жртви на трговијата со луѓе вклучувајќи психолошка поддршка, едукативна и рекреативна обука.
- Да осигури обезбедување на легална помош на секоја жртва опфатена со помошта на ИОМ;
- Да осигури секоја од жртвите да биде целосно информирана и свесна за неговите/нејзините права и за административните и правните импликации како во Република Македонија, така и во земјата на потекло;
- Да го осигури обезбедувањето на правно застапување на жртвите на трговијата во текот на сите фази на соработката со органите за спроведување на законот и судските органи со цел да осигури запазување на интересите/добросостојбата на жртвата во текот на сите фази на истржните и правните процедури во координација со релевантните власти.

3. Координација меѓу агенциите

Лица одговорни за контакт

Секоја учесник-организација ќе постави одговорно лице за контакт во областа на трговијата со луѓе и негов заменик. Одговорните лица за контакт ќе ја координираат секоја фаза во програмата за помош. Имињата и контакт-подробностите на одговорните лица ќе им бидат

доставени на одговорните лица од другите инволвирани организации и нивните назначени заменици и редовно ќе се обновуваат во случај на измени. Сите барања за информации или помош, или други прашања поврзани со помошта за жртвите на трговија со луѓе ќе бидат насочувани само кон одговорните лица за контакт.

Координација меѓу агенциите

Одговорните лица за контакт воспоставуваат Координативна група за директна помош на жртвите на трговија со луѓе, со цел да ја координираат програмата за непосредна помош. Координативната група е назначена од Министерството за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика, ИОМ и НВО кои работат во Транзитниот Центар за Странци. Во случај на присуство на малолетни лица во прифатилиштето или пак при разгледување на прашања поврзани со малолетните лица, ќе бидат повикани да присуствуваат одговорното лице за контакт од УНИЦЕФ и одговорното лице за малолетници од МВР. Улогата на УНИЦЕФ ќе се состои во поддршка на Владата за преземање на неопходните мерки за имплементација на Препораките на УНИЦЕФ за специјалните мерки за заштита на децата - жртви на трговијата со луѓе во Југоисточна Европа. Координативната група се среќава месечно со цел да се оцени статусот на корисниците на помош од ИОМ и да се препознаат релевантните потреби како и да се осврнат на други прашања поврзани со непосредната помош. Оперативниот тим составен од одговорните лица за контакт на ИОМ, Министерството за внатрешни работи и НВО ќе се среќаваат неделно.

4. Стандардни Оперативни Процедури

Идентификација на жртвите

1. Кога Министерството за внатрешни работи има основано сомнение дека има потенцијална жртва¹ на трговија со луѓе под својот надзор, таа ќе се превезе и смести во Транзитниот Центар за Странци и нивното одговорно лице за контакт телефонски ќе го информира одговорното лице за контакт на ИОМ во најкус можен рок, не подоцна од 24 часа по идентификацијата. Ова вербално известување официјално го задолжува ИОМ да работи на проценка на нејзината статус како жртва. Во меѓувреме одговорното лице за контакт на Министерството за внатрешни работи ќе достави писмено известување со лични податоци за жртвата.

¹ Кога е можно, патната исправа и личните предмети треба да се носат заедно со жртвата која била тргувана.

2. Ако приемот на потенцијалната жртва на трговијата со луѓе се случи пред 17 часот, Одговорно лице за контакт на МВР треба да го извести одговорното лице за контакт на ИОМ истиот ден. Ако истото се случи после 17 часот, известувањето ќе биде одложено до наредното утро. Во меѓувреме нема да се преземаат мерки за депортирање или протерување на потенцијалните жртви на трговијата со луѓе.
3. ИОМ, по иницијалното вербално известување, ќе закаже интервју со жртвата, што треба да го води овластено лице од ИОМ. Интервјуто се прави од 09 часот до 17 часот во работните денови, а во саботите само во исклучителни ситуации, и тоа од 09 часот до 12 часот. Неделите се неработни денови.
4. Интервјуто на ИОМ се одвива во Скопје, во простор на Транзитниот Центар за Странци, назначен од страна на Министерството за внатрешни работи, и со соодветни средства за оваа цел, од страна на ИОМ.
5. Целта на интервјуто е да се утврди дали на можната жртва и следува помош од ИОМ, според Програмата за Враќање и Реинтеграција во смисла на нејзиниот статус на жртва, и нејзината желба да ја прифати помошта од ИОМ.
6. Жртвата ќе биде целосно информирана за нејзините права и статус според важечкиот закон. Дополнително таа ќе биде информирана за секоја позната специфична состојба со која би можела да се соочи по враќањето во нејзината матична земја.
7. По интервјуто ИОМ ќе го информира Министерството за внатрешни работи за резултатот во писмена форма.
8. Доколку испитаникот мигрант не е подобен за Програмата за Враќање и Реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе, ИОМ нема да укаже помош. Во тој случај за лицето се одговорни државните органи и тоа просторно ќе биде згрижено одделно од жртвите на кои ИОМ им укажува помош.
9. Жртвата на која и следува помош од страна на ИОМ, но која не е заинтересирана за тоа, ќе потпише формулар-изјава за одрекување од тоа право и ќе биде примена одделно од жртвите на кои ИОМ им укажува помош.
10. Доколку се покаже дека испитаниот мигрант е подобен за Програмата за враќање и реинтеграција на жртвите на трговијата со луѓе, ИОМ веднаш ќе ја спроведе утврдената постапка.
11. Жртвата на која и следува помош од ИОМ, под услови на целосна информираност и согласност, ќе потпише формулар-изјава за помош и доброволна репатријација, на нејзиниот мајчин јазик;

12. Нејзините документи ќе бидат проверени од страна на конзуларните власти, кои за оваа цел ќе бидат информирани за присуството на жртвата во Транзитниот Центар за Странци.
13. Во случај потенцијалната жртва на трговијата со луѓе да е малолетна, таа ќе биде итно упатена до Центарот за Социјална Работа, кој ќе назначи законски старател, и ќе биде префрлена во Транзитниот Центар за Странци без да биде подложена на проценка од страна на ИОМ (и без временски ограничувања).
14. Секој случај кој се однесува на малолетник треба да се третира како итен случај, и како таков подразбира инто делување од страна на социјалните работници, одговорното лице за контакт на ИОМ и одговорното лице за контакт на МВР.
15. Кога жртвата е со психички нарушено здравје или во состојба на психичко растројство, тоа не дозволуваа таа да биде интервјуирана или испитувана, МВР треба да дозволи специјална медицинска грижа во соодветни институции, преземајќи ги сите неопходни мерки на безбедност. ИОМ ќе отпочне со интервјуирање тогаш, кога нејзината психичка состојба ќе го дозволи тоа, според стручното мислење на надлежен лекар.

Упат до Транзитниот Центар за Странци и приемна процедура

16. Министерството за внатрешни работи ја извршува **Процедурата за прием** на жртвите во Транзитниот Центар за Странци вклучувајќи ја и регистрацијата на жртвата и на нејзините лични предмети. Личните документи на жртвата ќе и/му останат неа/нему достапни. Мобилните телефони во сопственост на жртвата ќе бидат одземени и вратени по заминувањето од Транзитниот Центар за Странци.
17. Овластеното лице на Министерство за внатрешни работи го информира овластеното лице на ИОМ дека завршила приемната процедура за жртвата на трговијата со луѓе.
18. ИОМ ќе направи прелиминарно интервју, за да оцени дали на жртвата и следува помошта според Програмата за Враќање и Реинтеграција на жртвите на трговија со луѓе.
19. Жртвите на трговијата со луѓе на кои им следува помош од ИОМ треба да се физички/просторно одделени од другите жртви неподобни или незаинтересирани за помошта од ИОМ.
20. Децата секогаш ќе се сметаат за подобни за помошта од ИОМ и од невладините организации во Транзитниот Центар за Странци.
21. Откако жртвата ќе биде сместена во Транзитниот Центар за

Странци, нејзината **слобода на движење и надворешна комуникација** треба да се лимитирани поради нејзината лична безбедност и жртвата треба навремено да е информирана за причината за ограничувањето како и за интерните правила на Транзитниот Центар за Странци. Единствена причина за дозвола на движење надвор од Транзитниот Центар за Странци е за медицински потреби, посета на конзуларната канцеларија и учество во судските процедури. Секое движење треба да биде однапред координирано меѓу одговорното лице за контакт на Министерството за внатрешни работи и одговорното лице за контакт на ИОМ.

Помош на жртвите на трговијата со луѓе во рамките на Транзитниот Центар за Странци

22. Активностите за помош во делот од Транзитниот Центар за Странци наменет за ЖТЛ на кои им следува помош од ИОМ ќе бидат спроведени од невладина организација која ќе пружа психо-социјално советување според однапред договорена програма со и под супервизија на ИОМ. Помош им се обезбедува само на ЖТЛ кои влегуваат во критериумите на проектите на ИОМ, но истата може да биде укажана од хуманитарни причини и на други ЖТЛ згрижени на друго место во Транзитниот Центар за Странци.
23. НВО одговорна за психо-социјална помош ќе ги информира жртвите за правилата на Транзитниот Центар за Странци.
24. НВО секојдневно ќе ја укажува сета неопходна помош на штитениците во форма на дистрибуција на храна обезбедена од Министерството за внатрешни работи, облека и хигиенски пакети, повремено доделувани од ИОМ.
25. По приемот НВО ќе спроведува психолошка евалуација на жртвата на трговијата со луѓе. Врз база на ова ќе биде изготвен план за психолошка помош за потребите на штитениците. Психолошката помош, индивидуална и групна, ќе биде обезбедувана редовно. Елабориран психолошки профил на жртвата ќе биде доставен до ИОМ само за реинтеграциски цели.
26. Истата НВО ќе развива и спроведува рекреативни и едукативни активности за жртвите во Центарот.
27. Посебни психолошки програми ќе бидат обезбедени за децата жртви на трговија, со ad hoc програми имплементирани од страна на НВО во координација со законскиот старател на детето.

28. Откако штитеникот ќе биде сместен во Центарот, вработените во ИОМ, под супервизија на одговорното лице за контакт на ИОМ ќе го иницираат целосното раководење на случајот.
29. Горенаведеното правило не се однесува на децата жртви на трговијата со луѓе, се додека условите за успешно враќање во татковината не се истражат во координација со компетентни институции, одговорни за социјалната грижа и старателството во земјата од која потекнува детето, според меѓународно познатите стандарди.
30. Медицинските лица вработени во ИОМ ќе бидат одговорни за извршување на општиот **медицински преглед** на жртвата. Ако жртвата бара особена медицинска грижа, случајот ќе биде упатен до соодветните медицински установи.² Оваа медицинска грижа се спроведува на доброволна основа, со исклучок на случаите предвидени во постоечкиот закон. За таа цел жртвата ќе потпише формулар, каде ќе ја декларира својата воља за прифаќање на понудената медицинска помош.
31. Во случај медицинската служба на ИОМ да дијагностицира итна потреба, жртвата сместена во Транзитниот Центар за Странци да биде упатена на специјалистичка медицинска грижа, тогаш Министерството за внатрешни работи веднаш ќе биде информирано и последователно ќе преземе итна активност, вклучувајќи препорака до националната медицинска установа.
32. ИОМ обезбедува квалификувана медицинска супервизија во Транзитниот Центар за Странци преку целата ноќ.
33. Во случај на малолетници, медицинската помош е координирана и одобрена од социјалниот работник, назначен за законски старател.
34. Правната НВО ќе обезбеди итно правно советување на жртвите сместени во Транзитниот Центар за Странци.
35. Правната НВО ќе им обезбеди на жртвите потполна информација за нивниот моментален статус и правата според важечкото законодавство.
36. Дополнително, НВО задолжена за правна помош ќе ја информира жртвата за законската состојба со која може да се соочи кога ќе се врати во својата земја, во текот на ad hoc работилниците.
37. Ако околностите бараат жртвата да соработува со полицијата или судството, одговорното лице за контакт на Министерството

² Ова е во согласност со постоечкиот договор меѓу ИОМ и Државната Болница. МВР останува одговорно за спроведување на медицинска грижа во сите случаи, според релевантното законодавство

- за внатрешни работи во најкраток можен рок треба да го извести одговорното лице за контакт на ИОМ за овие околности.
38. Ако по оваа точка жртвата сака да соработува со Министерството за внатрешни работи и со судството, правната НВО ќе и понуди правна помош и застапување од страна на квалификувани адвокати (правни застапници), во текот на сите фази на процедурите, во согласност со фондовите и програмските спецификации на ИОМ.
 39. За секое движење на жртвата надвор од Транзитниот Центар за Странци за истрага или судски потреби, треба да биде известено одговорното лице за контакт на ИОМ и одговорното лице за контакт на НВО најмалку 6 часа порано, со цел да се подготви соодветно психолошко и правно советување на жртвата.
 40. НВО задолжена за правна помош во координација со Министерството за внатрешни работи и судските власти, ќе делува во однос на развојот на секој случај по налог на потребите.

Процедура на доброволно враќање

41. Министерството за внатрешни работи ќе му достави на ИОМ, во разумен временски период, писмо за овластување за **доброволно враќање** на жртвите во земјите од каде потекнуваат.
42. По оваа фаза ИОМ ќе го изврши бараното доброволно **враќање и реинтеграција** во координација со релевантните амбасади, со цел жртвите да се вратат во земјите од каде потекнуваат. Ова го вклучува издавањето на потребните патни документи и транзит визи на жртвите, како и секој друг потребен документ за враќање во нивните земји.
43. ИОМ ќе и достави пакет производи за достоинствено патување на секоја жртва пред нејзиното поаѓање.
44. Пред поаѓањето ИОМ ќе изврши **проценка на способноста за патување** и доколку истата покаже потреба од медицинска придружба, ова ќе биде реализирано од медицинскиот персонал на ИОМ.
45. ИОМ ќе биде одговорен да го организира враќањето на жртвите од Транзитниот Центар за Странци до крајната дестинација, по сувоземен и/или по воздушен пат, како што е побарано во координација со мисиите на ИОМ во транзитните земји и земјите на нивната крајна дестинација. По потреба Министерството за внатрешни работи ќе обезбеди придружба за обезбедување низ територијата на Република Македонија.

5. Посебни процедури за деца или малолетни жртви на трговија со луѓе

Во согласност со Препораките на УНИЦЕФ за Посебни мерки за заштита на децата- жртви на трговија со луѓе во Југоисточна Европа, на децата или малолетни жртви на трговијата со луѓе треба да им се обезбеди посебен третман во сите фази на процесирањето со цел да се заштитат нивните права и да се преземе неопходната активност, имајќи ги предвид нивниот статус. Тоа вклучува консултации и координација со поставениот законски старател на секое ниво на процедурата, што се однесува до идентификацијата, барањата, помошта, враќање во татковината, заштита и мерките за реинтеграција.

Малолетни жртви на трговијата со луѓе треба да бидат сместени одделно од возрастните жртви на трговијата со луѓе.

Малолетната потенцијална жртва на трговијата со луѓе автоматски е подобна за помош и заштита од ИОМ.

1. Во случај на барање од истражните власти за интервју на детето како жртва на трговијата со луѓе или/и како сведок, одговорното лице за контакт на ИОМ ќе биде веднаш информирано, како и законскиот старател. Одговорното лице за контакт на ИОМ и одговорното лице за контакт на МВР ќе обезбедат законски старател, специјализиран социјален работник (во случај законскиот старател да не е социјален работник) и ќе биде назначен правник да осигури правата и интересите на детето да бидат најдобро запазени, вклучувајќи и ако е потребно одбивање на сослушувањето на детето.
2. Во ниеден случај доброволното враќање во татковината нема да се изврши без претходна соодветна координација со институциите одговорни за социјалната грижа и старателството во земјата на потекло на детето. Откако надлежните органи ќе бидат информирани и ќе обезбедат гаранција дека сите соодветни мерки за прифаќање на детето се преземени, детето може ќе биде вратено во својата татковина од страна на ИОМ и придружувано од неговиот законски старател или социјален работник од Центарот за социјални работи до последната можна дестинација, т.е. до авионот или до границата-доколку превозот е со друг вид превозно средство.
3. На крајот, без оглед на законски регулираното старателство направено од државата примател, се додека релевантните власти за социјална работа не се одлучат поинаку, детето жртва на трго-

вија останува соодветно згрижено (Транзитен Центар за Странци или друга специфична установа), како штитеник на **државен стрател (ex officio)**. Позитивната воценка за подобноста за патувањег (во писмена форма) од страна на центарот за социјална работа е задолжителна пред репатријацијата.

4. За посебни случаи во кои се смета за соодветно издавање на хуманитарна виза може да се земе в предвид соодветно сместување надвор од Транзитниот Центар за Странци.

1.8.5. Посебни процедури за ментално болни или хендикепирани лица-жртви на трговија со луѓе

1. На секоја жртва на трговијата со луѓе за која е медицински потврдено дека е ментално болна или хендикепирана ќе и се обезбеди посебен третман под специјализирана медицинска супервизија. Одговорното лице за контакт од релевантните институции за медицинска и социјална грижа треба да биде назначено за овие случаи од страна на државните органи.
2. Кога ќе се забележи дека жртва на трговијата со луѓе е потенцијално ментално болно лице од страна на првите одговорни органи, односно МВР (или во текот на прелиминарното интервјуирање), одговорното лице за контакт на ИОМ и релевантните медицински и социјални установи, односно, нивните одговорни лица за контакт ќе бидат веднаш информирани и случајот ќе се третира како итен.
3. Без натамошно истражување жртвите на трговијата со луѓе веднаш ќе се пренесат во Транзитниот Центар за Странци и доколку е можно ќе се сместат на друг простор одделно од другите жртви и ќе им се обезбеди посебно внимание. Жртвите на трговија со луѓе веднаш ќе бидат испитани од медицинските лица на ИОМ и од назначениот медицински специјалист.
4. Ако жртвата е ментално болна согласно со ваквата состојба се смета дека не е во состојба да ја изрази својата воља, ќе се назначи правен застапник и истиот ќе ги застапува нејзините интереси, и ќе се информираат релевантните власти и со неа ќе се постапува соодветно како странски државјанин. Законски старател може да биде веќе назначениот медицински специјалист. Амбасадата или Конзуларната канцеларија треба да ги преземе сите неопходни чекори во земјата од каде потекнува жртвата во однос на утврдување на статусот на жртвата.
5. Истражните власти може да ја интервјуираат хендикепираната

жртва на трговијата со луѓе - а имајќи го предвид посебниот статус на жртвата - ментално болното лице само во присуство на правен застапник и законски старател и доколку старателот се согласи на тоа. Интервјуто ќе се изведе со цел да се идентификуваат одговорните лица за лошото третирање на жртвата, како извор на информации, и само во интерес на жртвата. Специфичните законски одредби важечки во Република Македонија за заштита на правата на ментално болната или на хендикепираната личност ќе бидат имплементирани во целост.

6. НВО задолжена за правна помош ќе назначи еден или двајца од своите членови да работат единствено со случаите на ментално болни или хендикепирани лица.
7. Жртвата треба да биде вратена во земјата од која потекнува што е можно побрзо ако нејзиното семејство, од страна на компетентните власти, е проценето за способно во целост да се грижи за неа. Во секој случај мисијата на ИОМ во земјата примател ќе се поврзе со релевантните институции за социјални грижи за да го следи враќањето. Во спротивно, соодветните институции треба да бидат идентификувани и да ги преземат специфичните процедури.
8. Ако ментално болната личност не може да ја изрази својата воља, правниот застапник ќе делува во нејзин интерес и ќе соработува со назначениот медицински специјалист. Во соработка со ИОМ тие ќе одлучат за соодветното време за враќање на жртвата. ИОМ го задржува правото да одбие репатријација во согласност со нејзините интерни правила кога релевантните власти во земјата примател и во земјата на репатријација нема да ги обезбедат потребните гаранции кои се однесуваат на безбедното враќање на жртвата, безбедни услови со соодветна медицинска, социјална и психолошка грижа (тоа може да е пишана согласност, листа на мерки кои треба да се преземат и друго).

ПРАКТИКУМ

- Улогата на јавните обвинители во процесирањето на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти -

- **Предистражна постапка**
- **Посебни истражни мерки**
- **Закон за јавно обвинителство**
- **Инструменти на соработка**
- **Правилник за организација и состав на Одделението за гонење на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал**
- **Меморандум за Соработка во откривањето и гонењето на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал**
- **Кривична пријава**
- **Обработка на кривичната пријава од страна на обвинителот**
- **Оштетени**
- **Подготовка на обвинителен акт**
- **Главен претрес**
- **Завршни зборови**
- **Постапка по жалба**
- **Јавност**

Целта на оваа глава е да ни ја прикаже и објасни новата улога на јавниот обвинител, неговото активно учество уште во раната фаза на откривањето на кривичните дела трговија со луѓе и нелегална миграција, обезбедувањето на доказите во постапката, со посебен акцент на нивната правна валидност.

1.1. Предистражна постапка

Организираниот криминал како реална закана насочена кон основните вредности на државата е една од посебно нагласените причини за

неодложна реформа во кривично-правниот систем на Република Македонија. Во оваа смисла, поради сериозноста на овој вид криминал, неговата комплексност, посебниот приод во откривањето и обезбедувањето на валидни докази, токму предистражна постапка беше посебно третирана при изменувањето на Законот за кривична постапка.

Во оваа фаза која доби и посебен наслов “предистражна постапка“ (Глава XV), внесени се позначајните, пореволюционерни измени и инструменти, а во системот на субјекти со овластувања внесени се Финансиската полиција и Царинската управа на Република Македонија, но само кога станува збор за кривични дела од областа на организираниот криминал. Особено значајни се измените кои практично значат нова улога на јавниот обвинител, негово активно учество уште во фазата на откривање, што дава поголеми гаранции за успешноста во откривањето и обезбедувањето на доказите, особено на нивната правна валидност.

1.1.2. Посебни истражни мерки

Во членот 142-б од Законот за изменување и дополнување на Законот за кривична постапка се предвидени процесните цели и условите под кои можат да бидат применети посебните истражни мерки кои поради својата исклучителност се темелат на принципите на **супсидијарност, пропорционалност и привременост**.

Супсидијарноста практично значи употреба на овие мерки доколку на друг начин не може да се обезбедат податоци и докази или нивното собирање би било поврзано со поголеми потешкотии.

Пропорционалноста практично значи примена на условно “поблагата” мерка доколку и со неа може да се реализира целта.

Привременоста се согледува низ ограничена примена на овие мерки во поглед на времето на употребата и обврската за престанување во моментот на остварувањето на целта.

Деликатноста на овие истражни мерки се рефлектира низ можноста да дојдат во судир со одредбите од Уставот кои ги штитат основните човекови права и слободи, а од тие причини, контролата на нивната примена е регулирана во сите фази на постапката. Во предистражната постапка мерките се определуваат со наредба на јавниот обвинител и

тоа само за оние од точките 3 - 8 од член 142-б и само во случај сторителот да е непознат. Во останатите случаи, за сите посебни мерки освен од точката 1 - следење на комуникации, наредба носи истражниот судија на писмено образложен предлог на јавниот обвинител. Токму ваквите можности кои ги овозможува ЗКП, а кои ја регулираат примената на посебните истражни мерки, во праксата продуцираат (барем од аспект на јавнообвинителското постапување) многу дилеми и прашања кои низ праксата треба да добијат и свој правилен одговор, притоа користејќи ги искуствата од законодавствата на земји кои подолг период ги практикуваат овие мерки и имаат верификуван успех.

-Како да се избере вистинската мерка?

Искуствата покажуваат дека на планот на кривичното дело трговија со луѓе не секоја од овие мерки дава ефективни резултати.

-Кога активно се вклучува јавниот обвинител?

-Што практично значи образложен предлог на Министерството за внатрешни работи, односно јавниот обвинител и кога тој се обраќа до истражниот судија?

Во оваа смисла, каков квалитет на сознанија, индиции, докази треба да го следат предлогот, особено ако се има предвид дека најчесто со посебните мерки треба да се открие и докаже организираниот карактер на кривичното дело?

При давањето на одговор на овие и многу други прашања од чисто практичен процедурално-технички карактер, секако, треба да се појде од конечната цел:

Најбрзо и најефикасно обезбедување валиден доказен материјал за сите елементи кои ја сочинуваат суштината на кривичното дело и валиден доказ за сторителите на кривичното дело.

Во случајот, кај кривичното дело трговија со луѓе организираноста доаѓа по дефиниција, но чувствителноста во фазата на откривањето и заокружувањето на структурата на организацијата, односно организираноста, доаѓа од фактот што ќе се случи во таа структура ако имаме случај во неа да се вклучени носители на јавни функции односно носители на власт.

Од овие причини, соработката меѓу јавниот обвинител и овластените органи се наметнува како нужност уште во најраната фаза на пре-

дистражната постапка, со што на извесен начин се обезбедува состојба на порелаксирана професионална ангажираност.

1.1.3. Закон за јавно обвинителство

Во јавното обвинителство на Република Македонија, во согласност со член 29 од Законот за јавно обвинителство е основано Одделение за гонење на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал и корупцијата, и на тој начин се следат искуствата од голем број законодавства, но и препораки од меѓународните документи. Одделението постапува пред сите судови во Републиката, а **е надлежно за кривични дела извршени од страна на организирана група од најмалку три лица која дејствува одреден период, со цел да оствари финансиска корист, како и за други кривични дела за кои е предвидена казна од најмалку четири години затвор.**

Со цел да се обезбеди максимална ефикасност и рационалност во соработката на Одделението со овластените државни органи, со внатрешните акти е извршена распределба на посебни специјалности од содржината на организираниот криминал, што практично значи дека и кривичните дела поврзани со трговијата со луѓе се посебно третирани и се предмет на постапување на посебна група во рамките на Одделението.

1.1.4. Инструменти на соработка

Заради остварување на ефикасност во реализирањето на функцијата на гонење на кривичните дела од областа на организираниот криминал, јавниот обвинител може да бара од надлежните државни органи да му стават на располагање, во сите фази на кривичната постапка, овластени службени лица, а тоа барање за функционерот кој раководи со органот е обврзувачко. **Овластеното службено лице постапува по налозите и упатствата на јавниот обвинител и пред него е одговорно за извршување на работите.**

Јавниот обвинител ја насочува работата на овластените службени лица во Министерството за внатрешни работи и во други надлежни државни органи за преземање на потребните мерки за пронаоѓање на сторителот на кривичното дело, сторителот или соучесникот да не се скрие или избега, да се откријат и обезбедат трагите од кривичното дело и предметите што можат да послужат како доказ. Тој има право да бара Министерството за внатрешни работи и други надлежни органи

или правни лица да ги соберат сите известувања и да преземат други мерки заради откривање на кривични и други казниви дела и нивните сторители.

Јавниот обвинител има право да бара од Министерството за внатрешни работи да му бидат ставени на увид документите и другиот доказен материјал до кои тие дошле при откривањето на кривичните и другите казниви дела и нивните сторители.

Јавниот обвинител има право да бара од државните органи и од органите на единицата на локалната самоуправа, како и од организациите што вршат јавни овластувања, да му достават документи, списи, предмети и известувања кои му се потребни за извршување на дејствата од својата надлежност.

Јавниот обвинител, при извршувањето на своите надлежности, има право да бара податоци и од други правни лица и поединци за кои може основано да смета дека располагаат со такви податоци или информации, а може да изврши консултации и да добие мислење од стручни лица од соодветната област што му се неопходни за да може да одлучи.

Министерството за внатрешни работи и другите државни органи, како и правни и други лица се должни да ги преземат потребните мерки и средства и во најкраток можен рок да му ги достават на јавниот обвинител бараните податоци, известувања и списи.

Доколку органите и лицата на јавниот обвинител кој постапува не му ги достават бараните податоци, известувања и списи, јавниот обвинител за нивното недоставување ќе го известува министерот за внатрешни работи или другите одговорни лица во другите државни органи и правни лица до кои надлежниот јавен обвинител се обратил и може да предложи преземање на соодветни мерки определени со закон.

1.1.5. Правилник за организација и состав на Одделението за гонење на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал

Во остварувањето на функцијата на откривање и гонење на кривични дела од областа на организираниот криминал, Одделението соработува и ја насочува работата на надлежните државни органи, а особено на Министерството за внатрешни работи и Царинската управа.

Одделението соработува со соодветни одделенија од други земји и учествува во меѓународните мрежи на јавни обвинители, како од регионален, така и од поширок карактер.

1.1.6. Меморандум за Соработка во откривањето и гонењето на сторители на кривични дела од областа на организираниот криминал

Во согласност со одредбите од Меморандумот, органите надлежни и овластени за откривање и гонење, соработката ја остваруваат преку:

- **Меѓусебна размена на информации;**
- **Заедничко утврдување на приоритети;**
- **Формирање на мултидисциплинарни тимови;**
- **Преземање заеднички акции;**
- **Разработка на заеднички стандарди;**
- **Формирање на заеднички информативен центар-систем.**

Органите овластени за откривањето - потписнички на Меморандумот, се должни да го известат јавниот обвинител:

- Веднаш по сознанието дека е сторено кривично дело од областа на организираниот криминал;
- Веднаш по лишувањето од слобода на лице под сомнение дека е извршител на кривично дело од областа на организираниот криминал.

По приемот на известувањето, јавниот обвинител веднаш, а најдоцна во рок од три дена, на овластеното службено лице му дава упатства за преземање конкретни мерки и дејства. Доколку јавниот обвинител не го преземе насочувањето, овластеното службено лице постапува самостојно во рамките на законските овластувања. Насочувањето на дејствата и мерките во предистражната постапка, јавниот обвинител го врши со писмени упатства и предлози, стручни мислења и писмено образложени наредби доколку се работи за посебни истражни мерки. На писмено барање на јавниот обвинител овластените функционери и раководители се должни веднаш да му стават на располагање одредени службени лица. Кога по писмена наредба се применува посебна истражна мерка, овластените службени лица континуирано го известуваат јавниот обвинител за текот на примената и резултатите од примената на постоечката истражна мерка. Во оваа фаза, полицијата дознава за кривичното дело трговија со луѓе и собира докази. Се случува, јавниот обвинител да не биде информиран за сознанијата на полицијата и намерата да се поднесе кривична пријава. Тоа е погрешно постапување и може да доведе до

проблеми во понатамошниот тек на постапката. Затоа, консултациите со обвинителот се неопходни со оглед дека помагаат да се соберат сите потребни докази кои би биле валидни во понатамошниот тек на постапката, како и насочување на постапката во вистинскиот правец уште од самиот почеток.

Најчесто употребувани докази во постапките за кривичното дело трговија со луѓе се исказите на сведоците. Понекогаш може да биде многу корисно сведоците да се појават пред истражен судија во постапката против непознат сторител - во смисла на член 148 од ЗКП - и во тој исказ да дадат повеќе корисни информации кои можат да се користат понатаму, кога постапката ќе се насочи кон конкретни лица.

Ваквиот исказ би можел многу да помогне во зацврстувањето на другите собрани докази и да даде поголема сигурност на полицијата и обвинителството за започнување на кривичната постапка.

1.2. Кривична пријава

Полицијата врши апсење и го известува обвинителот за тоа. Притоа, ако се смета дека постојат причини за притвор, се известува обвинителот за да може да го бара тоа од истражниот судија, давајќи соодветни аргументи. Обвинителот во усмената комуникација со полицијата во периодот додека се подготвува кривичната пријава ги собира сите податоци, за да добие целосна слика за доказите со коишто се располага, за каков настан се работи, како и дали постојат причини за притвор.

Според член 184 од ЗКП, притвор против одредено лице може да се определи ако се крие или постои опасност од бегство, ако постои основано сомнение дека ќе ги уништи трагите на кривичното дело или ќе влијае на сведоците, соучесниците или прикривачите, или ако постои опасност дека ќе го повтори кривичното дело, ќе го доврши обиденото или ќе го стори кривичното дело со кое се заканува.

Исто така, се собираат информации за тоа каде се наоѓаат жртвите на кривичните дела и дали веќе се предадени во Транзитниот Центар за Странци. Ако не е воспоставена соработка во претходната постапка

меѓу полицијата и обвинителот, може да се појават повеќе проблеми за коишто можеби ќе биде доцна да се совладаат, а, секако, времето за собирање нови докази, разговарање со нови сведоци е многу кусо, затоа што полицијата може да ги задржи осомничените најмногу 24 часа.

Откога ги уапсиле осомничените, на полицајците најчесто им се потребни околу 10 часа до првиот контакт со обвинителот. Чести се ситуациите кога на многу важни прашања не е одговорено, кривичната пријава се уште не е изготвена, а уште се чека и на завршување на административните работи во МВР. Притоа не смее да се занемари и фактот дека во доцните вечерни и ноќни часови, обвинителот, истражниот судија и бранителите одбегнуваат да работат, што дополнително го скусува времето до првото појавување на осомничените пред истражниот судија.

Во ваква ситуација треба да се има предвид можноста за краткотраен притвор, обработена во член 186-а од ЗКП. Во овој член се разработуваат ситуациите кога истражниот судија може да одреди краткотраен притвор од најмногу 48 часа, ако обвинителот го побара тоа, и ако постојат основи за одредување мерка притвор од член 184 од ЗКП, а обвинителот сè уште не поднел барање за спроведување истрага или непосредно обвинение. Исто така, јавниот обвинител може да предложи краткотраен притвор заради утврдување на идентитетот и проверка на алибито. Во овој случај истражниот судија одредува краткотраен притвор од 24 часа кој може да се продолжи за уште 24 часа.

Воведувањето на оваа можност во поголем дел може да ги отстрани проблемите кои се однесуваат на кусото време за обработка на кривично-правниот настан од страна на полицијата во соработка со обвинителството.

1.3. Обработка на кривичната пријава од страна на обвинителот

Кривичната пријава се поднесува кај обвинителот пред истекот на 24-часовното задржување на осомничениот. Потребно е кривичната пријава добро да се проучи, да се идентификуваат сите елементи на кривичното дело, а потоа и да се изврши процена дали постојат причините за одредување на мерка притвор. Во оваа фаза на постапката важно е искуството и присебноста на обвинителот да ги

процени доказите со кои располага полицијата, и правилно да го постави барањето за спроведување истрага како и истражните дејства кои ќе бара да ги спроведе истражниот судија. Обвинителот го известува истражниот судија дека ќе му поднесе барање за спроведување истрага со предлог за одредување на мерка притвор и се организира појавувањето на осомничените во судот, кај истражниот судија. Најчесто, бранителите на осомничените веќе се наоѓаат пред судот и при првиот контакт со нив ги советуваат своите клиенти да се бранат со молчење.

1.4. Оштетените

Истовремено, оштетените се сместуваат во Транзитниот Центар за Странци. Најчесто е проблем да се најде преведувач на нивниот јазик. Истражниот судија има обврска да ги повикува бранителите на осомничените и на сослушувањето на оштетениот, меѓутоа, многу е важно да го стори тоа на начин што ќе биде видлив во списите, за да се докаже дека бранителот бил известен за сослушувањето. Ако бранителот е присутен и поставувал прашања, како и другите негови активности, треба да се внесат во записникот за распит на оштетените. Оштетените имаат право и обврска да даваат исказ, а под одредени услови определени во членовите 218, 219 и 221 од ЗКП може и да бидат ослободени од должноста за сведочење.

Исто така, оштетените имаат право, со нив, при давањето на исказот, да биде и нивниот полномошник кој најчесто е ангажиран од Невладина Организација од Република Македонија. Полномошникот им помага на оштетените со тоа што ги советува да не одговараат на прашања кои би го изложиле сведокот или близок роднина на тешка срамота, значителна материјална штета или кривично гонење, како и во делот на оштетното побарување. Имало случаи кога истражниот судија не дозволувал полномошниците на оштетените да бидат присутни за време на сослушувањето. Тоа е незаконски и мора да му се укаже на судијата, дека нема никаква законска пречка за оштетениот да има свој застапник при давањето исказ како сведок и оштетен.

1.5. Подготовка на обвинителен акт

Кога истрагата ќе се заврши и предметот ќе се врати на обвинителот за одлучување, обвинителот пред себе ги има сите списи и докази со кои треба да одлучи дали ќе поднесе обвинителен акт

против обвинетиот или ќе се откаже од гонењето. Со оглед на фактот што најчесто се работи за притворски предмет, ова одлучување мора да се направи брзо, што во праксата не преставува поголем проблем затоа што обвинителот е добро запознаен со предметот, бидејќи учествувал во истрагата. Најчесто се врши проверка и одмерување на сите докази, се проверува дали се исполнети сите елементи на кривичното дело трговија со луѓе од член 418-а од КЗ и се поднесува обвинителен акт до надлежниот суд.

Притоа, многу е важно да се има предвид можноста за предлагање **казната забрана за вршење професија, дејност или должност** ако обвинетиот кривичното дело го вршел низ својата професија, на пример како носител на дејност поврзана со раководење со хотел, ресторан, бар и слично. Инаку, оваа казна, предвидена во член 33 од КЗ, може да се изрече само како споредна казна. Исто така, мора да се има предвид и можноста за предлагање **конфискација на имот и имотна корист прибавена со кривичното дело**. Имено, во член 97 од КЗ се наведува дека никој не може да задржи посредна или непосредна имотна корист прибавена со кривично дело. Така, од сторителот ќе се конфискува имотната корист прибавена со кривичното дело што се состои во пари, подвижни или недвижни предмети од вредност, како и секоја друга сопственост, имот или актива, материјални или нематеријални права, а ако нивната конфискација не е можна, на сторителот ќе му се конфискува друг имот што одговара на прибавената имотна корист. Законот предвидува и можност оштетениот да бара своето имотно правно побарување да го намири од конфискуваната вредност.

1.6. Главен претрес

По завршувањето на постапката околу приговорите против обвинителниот акт, судијата кој е одговорен за постапување по овој предмет на кривично дело трговија со луѓе, го закажува претресот. На претресот обвинетите кои претходно најчесто се бранеле со молчење, даваат одбрана. Тие веќе се запознале со сите докази со кои располага обвинителот и врз основа на тоа одлучуваат каква одбрана ќе дадат.

Најчесто тоа е негирање на обвинението и тврдење дека оштетените само работеле кај нив, а дали давале сексуални услуги на други лица тоа не е нивна работа и дека немаат никаква врска со извршувањето на кривичното дело.

Оштетените, ако сè уште се наоѓаат во Република Македонија, односно во Транзитниот Центар за Странци, доаѓаат на главниот претрес каде што се сослушуваат во својство на сведоци. Притоа, во праксата, и во оваа фаза на постапката се забележува проблем во врска со обезбедување на овластен судски преведувач на јазикот на жртвата/сведок.

Во случај оштетените да се вратиле во своите земји, можно е судијата да одлучи да ги повика да присуствуваат на главниот претрес и да бидат сослушани во својство на сведоци. Во тој случај, со посредство на меѓувладини организации, се организира доведување на оштетените. Во праксата е познат еден негативен пример кога оштетената пристигнала од друга земја заради сослушување, а судењето било одложено. Тогаш оштетената била сослушана вон претрес. Ова процесно дејство може да биде проблематично во смисла дали може да се смета за правилно изведен доказ, особено ако на тоа процесно дејство не биле присутни бранителот на обвинетиот и обвинетиот за да поставуваат прашања.

Многу често се случува оштетената како сведок да не може да присуствува на претресот па тогаш се изведува доказ со читање на исказот на оштетената даден во текот на истрагата.

Токму во оваа ситуација од голема важност е при давањето на исказот на оштетената во истрагата да присуствувал или барем да бил уредно повикан бранителот на обвинетиот.

На тој начин ќе се докаже дека на обвинетиот не му било повредено правото на правично судење, односно правото да му поставува прашања на сведокот што го товари.

Во оваа смисла постои судска пракса на Судот за човекови права во Стразбург.

1.7. Завршни зборови

Многу е важно обвинителот на крајот на претресот да даде квалитетни завршни зборови. Ова од причина дека се работи за кривично дело кое содржи повеќе законски елементи, па особено е важно тие да се анализираат и да се образложат на соодветен и стручен начин. Исто така, треба да се направи сериозна и детална анализа на доказите. Сето ова треба да се прави особено внимателно и квалитетно затоа што кривичното дело трговија со луѓе од член 418-а од КЗ е кривично дело кое во македонското законодавство постои само неколку години, и мал дел од судиите досега се сретнале со него и

имале можност да постапуваат по такви предмети. Исто така, важно е, при завршните зборови да се посочи на судската пракса по пресудите кои досега се донесени во Основните, Апелационите и во Врховниот суд на Република Македонија.

1.8. Жалба - одговор на жалба и вонредни правни лекови

По добивањето на пресудата, обвинителот врши внимателна анализа на пресудата и проценува дали и по кој основ би поднел жалба на неа. Во случај на осудителна пресуда, секако дека треба да се очекува дека одбраната ќе поднесе жалба. Во тој случај неопходно е да се поднесе одговор на оваа жалба, затоа што на тој начин уште еднаш може на повисокиот суд да му се обрати внимание на доказите врз основа на којшто обвинетиот е огласен за виновен, како и на анализата на елементите на кривичното дело.

Со анализа на досегашните кривични постапки за кривичното дело трговија со луѓе, може да се види дека кај добар дел од нив се поднесени вонредни правни лекови. Досега, Врховниот суд на Република Македонија не ги прифаќаше овие иницијативи. Во секој случај, и во постапката по овие правни лекови, потребно е максимално вклучување на обвинителот во ситуациите кога тоа е предвидено со законот. Притоа, важно е да се даде вистински и сериозен одговор на наводите во иницијативите за вонредните правни лекови. Важно е да се избегнуваат вообичаените шаблони и конкретно и квалитетно да се побиваат аргументите на одбраната.

1.9. Јавност

Оваа тема заслужува посебно да се разгледува затоа што се работи за многу осетлива материја која мора да се гледа од повеќе аспекти.

Првиот аспект е дека во кривичните постапки за кривичното дело трговија со луѓе јавноста треба да биде информирана комплетно и правилно. Притоа, секогаш треба да се има предвид презумпцијата на невиност, како и законитоста на водењето на постапката, па во таа смисла во јавноста не треба да се објавуваат податоци со кои би се повредиле овие правила. Исто така, важно е јавноста да се запознае со појавните облици на ова кривично дело за да може што е можно повеќе луѓе да бидат запознаени во случај, да дојдат во контакт со ваквата појава на било кој начин.

Меѓутоа, не смее да се занемари вториот аспект на ова прашање. Имено, особено е важно во јавноста да не се споменуваат податоци за идентитетот на сведоците кои што се жртви на кривичното дело. Во недостиг на соодветни прописи за заштита на сведоците, овие лица може да бидат доведени во опасност или, пак, во многу непријатна ситуација со објавувањето на нивниот идентитет како и нивни фотографии. Исто така, ваквото објавување на идентитетот на сведоците - оштетените, може да доведе до одвраќање на идните сведоци во некои други постапки да го пријават кривичното дело или, пак, да учествуваат во постапката како сведоци или оштетени. Тоа е особено важно затоа што најчесто обвиненијата се базираат на исказите на оштетените. Инаку, во праксата се познати повеќе примери на неконтролирано давање на информации за идентитетот на оштетените како и нивно прикажување на телевизија што секако негативно се одразува на оштетените во смисла на погоренаведеното.

ПРАКТИКУМ

- Улогата на судиите во процесирањето на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти -

- Преткривична постапка
- Истрага
- Главен претрес
- Конкретни дејствија на судечкиот судија

Целта на оваа глава е да се олесни работата на судиите кога се среќнуваат со кривичните дела трговија со луѓе и нелегална миграција, преку анализа на досегашната пракса со ваквите случаи како и преку анализа на Измените и дополнувањата на Законот за кривична постапка.

Се разбира, целта на овој дел од Практикумот е да има влијание и на органите кои постапуваат во претходните фази и кои директно учествуваат во борбата против овој вид на организиран криминал:

- МВР, како орган на откривање на овие кривични дела и неговата работа во преткривичната постапка и понатаму до поднесувањето на кривичната пријава до надлежното јавно обвинителство.
- Јавниот обвинител, како орган на прогон, кој учествува во преткривичната постапка во содејство со МВР, а исто така и како орган кој по поднесената кривична пријава со другите докази од МВР е единствено овластен да поднесе барање за спроведување на истрага пред надлежниот суд, да го застапува во текот на истрагата, па сè до правосилното завршување на постапката.

Досегашната пракса покажа дека е потребна доследна примена на одредбите од Законот за кривична постапка, особено на оние одредби од новите Измени и дополнувања на ЗКП, објавени во “Службен весник на РМ” бр.74 од 22.10.2004 година. Нивната примена е задолжителна како од истражните судии, така и од судечките судии.

Една од најважните карактеристики на новите Измени и дополнувања на ЗКП е дека во нив е постигнат висок степен на хармонизација и усогласеност на нашите норми со европските норми и стандарди и меѓународните конвенции.

Основна карактеристика на кривичното дело трговија со луѓе е дека **се извршува на мошне организиран начин** и дека во неговото извршување учествуваат повеќе лица. Во него, најчесто, како **жртва** се јавува женско лице кое може да биде полнолетно или малолетно.

Работата на судот се одвива во две фази и тоа :

- **Преку работата на истражниот судија во преткривичната постапка и истрагата, и**
- **Преку кривичните судечки судии кои го водат и пресудуваат кривичниот предмет, по подигнато обвинение до правосилното завршување на кривичната постапка.**

Во продолжение ќе ја објасниме работата и улогата и на истражниот судија и на судечкиот судија.

1.1. Преткривична постапка

Дознавањето за ова кривично дело од МВР доаѓа на начин што доколку МВР има сознанија за основи на сомневање дека се извршува вакво кривично дело на одредено место (индивидуална станбена зграда, стан, хотел, мотел), се обраќа со писмено барање до надлежниот дежурен истражен судија заради добивање налог за претрес на стан и други простории. Се разбира, ова е едно од најосетливите постапувања на МВР, бидејќи при извршувањето на ваквата наредба мора да се пристапува мошне сериозно, со доследна примена на одредбите од ЗКП (види чл. 149 ст.1 в.в. со чл.198, 199, 200 и 201 од ЗКП), како и во согласност со Законот за внатрешни работи.

За извршениот претрес се изготвува записник кој мора да биде потпишан од овластено службено лице на МВР, како и од на пример - сопственикот - држателот на станот и од двајцата сведоци (исклучок е предвиден во чл.200 ст.4 од ЗКП - претрес без сведоци).

Овде особено се истакнува потребата од законитост на извршувањето на дејствата на МВР при претрес како и при евентуално обезбеду-

вање на докази за кои МВР мора да издаде потврда за привремено одземање во согласност со чл.201 ст.3, според новите Измени и Дополнувања на ЗКП (“Сл.весник на РМ” бр.74 од 22.10.2004.г.), а кои подоцна треба да добијат своја потврда за валидност-законитост од ОЈО, а потоа и од судот. Ако во записникот за претрес недостасуваат потребните две полнолетни лица, нивниот потпис, како и земањето лица за сведоци од редот на роднини, кои не можат да бидат сведоци бидејќи ЗКП дава можност да бидат ослободени од должноста за сведочење, може да се предизвика невалидност на таквиот доказ и тој мора да биде издвоен од другите списи со решение на истражниот судија.

Посебно се истакнува потребата записникот за препознавање да биде направен пред истражен судија, во посебни простории на МВР, при што самиот истражен судија ангажира, доколку веќе не е ангажиран, овластен судски преведувач кој мора да биде запишан во записникот (и на почетокот и на крајот на записникот).

Потребно е МВР, евентуалниот доказ-писменото овластување од жртвата за одреден полномошник, да го достави заедно со другите докази до ОЈО, а тој потоа до судот, за да може побрзо да се општи со сведокот - оштетената. **Исто така, потребно е сите писмени докази кои ги обезбедува МВР во преткривичната постапка, а се директно поврзани со жртвата, да бидат потпишани од жртвата во присуство на овластен судски преведувач, на јазикот на жртвата, и тоа да се констатира писмено (записник за прием на кривична пријава, записник за препознавање, потврда за привремено одземени предмети, потврда за вратени предмети и др).**

Од досегашната пракса произлегуваат приоритети МВР да обезбеди овластен преведувач на жртвата- странец која не го познава македонскиот јазик.

Дејствата што во преткривичната постапка ги презема МВР треба да бидат преземани итно. Овде треба да се истакне фактот дека МВР ги доставува и другите докази кои се резултат од преземените посебни истражни мерки од чл.142-б од новите Измени и дополнувања на ЗКП.

МВР на јавниот обвинител мора да му ги достави и **актот за задржување и записникот за поука за право на бранител** за секој обвинет како би можело да се провери законитоста на постапувањето на МВР во тој дел, особено според Измените и дополнувањата на ЗКП - Записник на МВР-ПС од овластено лице за прифат.

Со новите Измени и дополнувања на ЗКП, чл.188 ст.8, за првпат се воведува задолжителна обврска при работата на истражниот судија со лице лишено од слобода од МВР, кое му е спроведено. Истражниот судија мора по службена должност да ја утврдува законитоста на лишувањето од слобода од страна на МВР и за тоа да донесе решение на кое обвинетиот има право на жалба во рок од 48 часа до Кривичниот Совет на судот, кој е должен да донесе своја одлука во рок од 3 (три) дена. Жалбата го одложува извршувањето на ова решение.

Препорачливо е МВР, со поднесените доказан материјал да достави и извод од казнената евиденција за обвинетиот/те, особено ако обвинетиот не е од местото каде што се наоѓа судот пред кој се покренува кривичната постапка.

Особено внимание заслужуваат посебните истражни мерки кои во нашето законодавство првпат се нормативно пропишани со новите Измени и дополнувања на ЗКП. Се работи за ситуации во кои е потребно обезбедување на податоци и докази кои се неопходни за успешно водење на кривичната постапка, а кои на друг начин не може да се соберат или нивното собирање би било поврзано со големи тешкотии.

Самиот ЗКП (чл.142-б) ги наведува двата случаи, според казната и според извршителот, а тоа се следните:

1. За кривични дела за кои е пропишана казна затвор од најмалку 4 години, во кои спаѓа и кривичното дело - трговија со луѓе, и

2. За кривични дела за кои е предвидена казна затвор до 5 години за кои постои основано сомнение дека се извршени од страна на организирана група, банда или друго злосторничка организација.

Се работи за вкупно 8 (осум) посебни истражни мерки предвидени во чл.142-б од Измените и дополнувањата на ЗКП.

Карактеристично е тоа што, во согласност со чл.142-в, сите податоци, известувања, документи и предмети прибавени со примена на посебните истражни мерки, можат да се употребат како доказ во кривичната постапка.

Сите лица кои учествуваат во спроведувањето на истрагите можат да се сослушаат како **заштитени сведоци**, а нивниот идентитет претставува службена тајна.

Измените и дополнувањата на ЗКП не ја регулираат посебната истражна мерка од чл.142-б ст.1 т.1, во смисла кој ќе донесува одлука и

како ќе тече целата постапка, бидејќи тоа е оставено да се регулира со посебен закон - Закон за следење на комуникации - кој е во процедура.

Сите други истражни мерки се предвидени во надлежност на ОЈО и истражниот судија, во зависност од тоа дали сторителот на кривичното дело е познат или не, а по претходно добиен образложен писмен предлог од овластениот барател - МВР или ОЈО. Треба да се има предвид и содржината на наредбата што ја издава истражниот судија, како и времетраењето на истражната мерка која е регулирана со чл.142-д, каде што е предвидено максимално траење од 4 месеци со можност, од оправдани причини, да биде продолжена за уште 3 месеци. За сето ова до ОЈО или истражниот судија, во зависност од тоа кој ја издал наредбата, се доставува:

- **Извештај**, со децидно наведена содржина во чл.142-ѓ, а со неа и
- **Целокупната документација** прибавена со примена на посебната истражна мерка.

За првпат во Република Македонија се дозволува МВР во предистражна постапка да користи **полиграф**, во согласност со чл.143 ст.3 и 4, за што е потребна согласност од лицето, а ако е малолетник, согласност на родителот-старателот. Потребно е присуство и на бранителот на обвинетиот при преземање на ова дејство кое МВР како право, во согласност со чл.3 од ЗКП, мора да го обезбеди.

Особено мора да се има предвид ст.5 од чл.142-д, бидејќи тој предвидува ОЈО и истражниот судија на соодветен начин, **со препис на списите**, без лични податоци, да ги спречат неовластените лица како и осомничениот-обвинетиот и неговиот бранител **да можат да го утврдат идентитетот на лицата кои ги спроведувале посебните истражни мерки** од чл.142-б ст.1.

Исто така, како што веќе предходно е напоменато, за првпат во нашата пракса, со новите Измени и дополнувања на ЗКП се предвидени **посебни овластувања во предистражната постапка на Царинската управа и на Финансиската полиција**.

1.2. Истрага

Покренувањето на истрагата започнува од страна на јавниот обвинител кога до истражниот судија ќе поднесе барање за спроведување на истрага до надлежниот суд. Карактеристика на досегашната пракса

е дека во сите случаи јавниот обвинител, во барањето за спроведување на истрага, предлага и одредување на мерка притвор.

По приемот на барањето за спроведување на истрага со предлог за одредување на мерка притвор, истражниот судија, по целосно разгледување на списите на предметот, пристапува кон сослушување на обвинетиот-те. На сослушувањето на обвинетиот секогаш е присутен и јавниот обвинител како и бранителот на обвинетиот, доколку е ангажиран, како и записничарот. Истражниот судија е должен во записникот за сослушување на обвинетиот посебно да го нотира присуството на бранителот. Овде е потребно да се укаже на нужноста од **авторитативно постапување на истражниот судија** кое подразбира стриктна примена на одредбите од ЗКП при сослушувањето и поставувањето на прашањата, како и одржувањето на редот во просторијата. По завршувањето на сослушувањето на обвинетиот-те, истражниот судија го разгледува целиот предмет и по целосна анализа на сите докази се одлучува за донесување на решение за спроведување на истрага и за одредување или не на мерка притвор. Против решението на истражниот судија дозволена е жалба и тоа на решението за спроведување на истрага, во рок од три дена од приемот на решението, до Кривичниот Совет на судот, а против мерката притвор дозволена е жалба во рок од 24 часа од приемот на ова решение од страна на бранителот, што е новина во согласност со новите Измени и дополнувања на ЗКП (чл.116 ст.4), до Кривичниот Совет на судот. По евентуално изјавените жалби одлучува Кривичниот Совет на истиот суд во рок од 48 часа, но, жалбата не го одложува извршувањето на решението. Ако се одбие предлогот на јавниот обвинител за одредување на мерката притвор, во тој случај се донесува писмено решение за одбивање на предлогот и против него е дозволена жалба од страна на странките во рок од 48 часа од приемот, во согласност со чл.185 новиот ст.2 од Измените и дополнувањата на ЗКП, со што не се одложува извршувањето на решението, а по таа жалба одлучува Кривичниот Совет на судот во рок од 48 часа.

Посебно треба да се истакне дека во текот на истрагата се врши **сослушување на жртвата во својство на сведок – оштетен** – една или повеќе, како и сослушување на евентуалните други сведоци, а може да се работи и за сослушување на малолетно лице, при што праксата укажува на потребата при сослушување на малолетното лице задолжително да биде присутно и лице -педагог од Центарот за социјални работи. Во подготовка е нов Закон за странци, во чиј нацрт е предвиден рефлексивен период од 3 месеци, а потоа и дозвола за

престој на ЖТЛ до 6 месеци со можност за продолжување. Праксата укажува на нужноста во записникот за сослушување на жртвата задолжително да се нотира присуството или неприсуството на бранителот на обвинетиот за да се елиминира приговор по овој основ од негова страна на главниот претрес, кој тогаш укажува дека не бил на сослушување на жртвата заради што бара нејзино присуство на главниот претрес. На крајот на записникот да се нотира дека ниту ОЈО, ниту бранителот немаат други прашања.

Досегашната пракса укажува да се обрати внимание на **начинот на повикување на жртвата заради сослушување**. Потребно е тоа да се изврши со покана, со специјална достава, а тоа подразбира овластениот судски доставувач да појде во Транзитниот Центар за Странци во Скопје, доколку жртвата е таму, и доставувачот лично да ѝ ја врачи поканата со своерачен потпис на доставницата, или преку овластено службено лице на Центарот да се врачи и веднаш уредно потпишана доставницата да се врати во судот. Од внатрешноста на Република Македонија, доставувачот треба со службено возило да дојде во Центарот во Скопје, и по извршената достава да се врати. Оваа постапка мора да ја организираат самите судии, преку Претседателот на судот. Ова е особено важно кога има правосилен обвинителен акт по завршената истрага, кога **судечкиот судија треба да го срочува предметот како итен**, бидејќи е веројатно предметот да е со мерка притвор, а многу често жртвата е странец.

Праксата покажува дека по извршениот распит на обвинетиот-те потребно е да помине разумен **рок - можеби 10 (десет) дена, па дури потоа да се врши распит на жртвата. Тоа се објаснува** со причината дека жртвата се уште се наоѓа под силен психолошки притисок од траумите што ги доживувала, за што досега се имаат произнесено стручни лица од невропсихијатриската област.

Најпрво, истражниот судија, доколку види од списите на предметот дека се работи за жртва-странец, треба да обезбеди **овластен судски преведувач од и на јазикот на жртвата. Не смее да се дозволи да се констатира дека го познава македонскиот јазик и дека го зборува**, бидејќи е најлесно и најдобро сослушувањето да се врши со овластен судски преведувач. Ова право на жртвата произлегува од чл.7 од ЗКП. Во записникот за сослушувањето мора да биде нотирано дека соодветниот овластен судски преведувач е присутен на распитот на жртвата. На крајот на сослушувањето преведувачот мора да ѝ го прочита на

жртвата записникот, а тоа мора да се констатира и со изјавата на жртвата дека откако ѝ е прочитан од страна на преведувачот, таа го разбира и дека нема забелешки, а потоа го потпишува, како и преведувачот. Со новите Измени и дополнувања на ЗКП, во чл.223-а се предвидува **жртвата/сведокот да може да го ускрати изнесувањето на податоци од чл. 223 ст. 3.** Праксата покажува дека жртвата е под силен психолошки притисок, дека доживеала и доживува голем психолошки стрес, па во таа смисла, уште пред започнувањето на нејзиното сослушување треба **да ѝ се објаснат нејзините права што ги има според ЗКП, и како сведок, и како оштетена (жртва).**

Овде се укажува на правата од чл. 55 од ЗКП според кои жртвата/сведокот има право:

- Да укаже на сите факти;**
- Да предложи докази за кривичното дело и за сторителот;**
- Да предјави оштетно побарување; како и**
- За правото да ги разгледа списите на предметот што може да се ускрати додека не биде сослушана.**

За овие права **истражниот судија е должен да ја запознае и поучи жртвата** и подетално да ѝ ги објасни за да ги разбере, и тоа на **едноставен начин, со прости зборови**, по можност без правна терминологија, и потоа нејзиниот одговор да се внесе во записникот - дека (ако) ги разбрала своите права. Посебно треба да се има предвид дека според новиот чл. 223-а ст. 2 од Измените и дополнувањата на ЗКП **ако жртвата/сведокот ускрати изнесување на податоци** од ст. 1, тогаш ОЈО или ИС или Претседателот на Советот **може да го прекине испитувањето** и во рок од 24 часа да преземе дејства од чл. 270-б. Тоа значи дека ако се исполнети условите од чл. 270-а (опасност од заплашување, закана со одмазда, опасност по животот, здравјето или физичкиот интегритет или е потребна нивна заштита), **тогаш сослушувањето на жртвата/сведокот се врши само во присуство на ОЈО и ИС, односно Претседателот на Советот, на место што гарантира заштита на неговиот идентитет.** Препис од исказот на жртвата, без потпис, му се доставува на обвинетиот и на бранителот кои можат писмено преку судот да поставуваат прашања на жртвата.

Значи, во согласност со Измените и дополнувањата на ЗКП, чл. 270-а и 270-б од главата XIX “Заштита на сведоци, на соработници на правдата и на жртвите”, заштитата на лицата може да се изврши на следниве два начина:

1. Со посебен начин на испитување и учествување во постапката на место што ја гарантира заштитата на неговиот идентитет, и
2. Со вклучување во Програма за заштита на сведоци.

Барање за вклучување во Програмата до Јавниот Обвинител на Република Македонија може да поднесе надлежниот ОЈО, ИС или Претседателот на Советот. Доколку постојат околности за вклучување во Програмата, Јавниот Обвинител на Република Македонија поднесува предлог до надлежното тело за донесување одлука за вклучување во Програмата. Составот, надлежностите на ова тело, како и мерките на заштита и начинот на нивното спроведување се определуваат со закон.

Овде мора да се има предвид и можноста, што ја предвидуваат новите Измени и дополнувања на ЗКП во чл. 295-а, дека сведок или вештак може да биде сослушан по **пат на телефонска или видеоконференција кога се наоѓа на територија на друга држава**, но за ова е потребно претходно и судовите да бидат соодветно технички опремени.

Во досегашната пракса од работата на судиите на овој вид кривични дела, треба да се истакне дека ако сведокот не ја ускрати можноста да дава податоци во согласност со чл. 223 ст. 3 од ЗКП, потребно е истражниот судија со записник да им нареди на присутните лица, во согласност со чл. 171 од ЗКП, истражните дејства што ги презема тој или разгледувањето на списите на предметот, бидејќи тоа го бараат **интересите на моралот**, да ги чуваат како тајна како и определените факти или податоци што при тоа ги дознале и ќе им укаже дека оддавањето на тајна претставува кривично дело. Оваа наредба ќе се внесе во записникот пред преземањето на дејството. Ако се разгледуваат списи, тогаш истражниот судија треба да состави службена белешка и на неа треба да се потпише и лицето што е предупредено, а кое сака да ги разгледа списите.

Ова се укажува како нужност, бидејќи досегашната пракса покажува дека голем број податоци неовластено одат во јавноста, па дури и името и презимето на жртвите/сведоци, нешто што навистина не смее да се дозволи, имајќи го предвид фактот за нужноста од заштита на безбедноста, честа и достоинството на жртвата.

Ценејќи го духот на новите Измени и дополнувања на ЗКП, посебно чл. 233-а и чл. 234 ст. 4, доколку во барањето за спроведување на истра-

га не е предложено вештачење од страна на ОЈО, потребно е истражниот судија, во однос на оштетното побарување, доколку се предјавува од страна на жртвата и доколку е прецизирано од страна на жртвата или од нејзиниот полномошник, за него, со писмена наредба, да нареди изготвување на вешт наод и мислење – вештачење од страна на лице - психијатар, во однос на нематеријалната штета (болка, страв и др.). При издавањето на оваа наредба рокот за изготвување на вештачењето да биде што е можно пократок и со укажување дека станува збор за притворски предмет со евентуална жртва – странец. **Ваквото нужно постапување на истражниот судија се должи на фактот дека во досегашната пракса на завршените предмети од овој вид на кривично дело, по нивното правосилно окончување не е покрената ниту една граѓанска постапка за надомест на штета од страна на жртвите или нивните полномошници.** Затоа, со новите Измени и дополнувања на ЗКП, во чл. 101 ст. 2 се предвидува судот со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен, да одлучува целосно или делумно за имотно-правното побарување. Дадените можности во овие измени треба да бидат максимално искористени, а сè со цел за побрзо и поефикасно окончување на кривичната постапка за да може жртвата своето право да го оствари во оваа постапка, па макар и определувајќи правичен надоместок.

Во согласност со новите Измени и дополнувања на ЗКП, треба да се има предвид особено одредбата од чл. 203-а за привремено обезбедување на имот или средства што се во врска со кривичното дело. Доколку во конкретниот случај обвинетиот/те имаат имот или средства, истражниот судија, со посебно писмено решение, треба да го обезбеди тој имот, односно средства и да ги стави под надзор на судот.

Новина е и можноста истражниот судија да донесе решение за обезбедување на предмети или имот по барање на друга држава во согласност со меѓународните договори кои се ратификувани од страна на Република Македонија.

По завршувањето на истрагата списите му се доставуваат на ОЈО на натамошно одлучување. Доколку со обвинителската одлука е подигнато обвинение, тогаш тоа, во доволен број примероци и со сите докази, се поднесува пред надлежниот суд.

1.3. Главен претрес

По подигањето на обвинението (обвинителен акт или предлог) истото се поднесува до надлежниот суд, каде согласно одредбите од Су-

дскиот деловник се оформува кривичен предмет и се дава на постапување на судечкиот судија. Од моментот на давањето на предметот на судечкиот судијата, истиот постапува согласно одредбите од Законот за кривичната постапка: глава 20-подготовки за главен претрес, глава 21-главен претрес и глава 22-изрекување пресуда, а делумно и глава 23-редовни правни лекови (член 359 и 360). Се подразбира дека на главниот претрес судечкиот судија ги применува истите одредби од ЗКП во кои е предвидена ингеренција на Претседателот на Советот, а особено е важно секогаш и во текот на целата кривична постапка да се запази примената на општите одредби од ЗКП-глава 1 “основни начела” (член 1 до член 20) бидејќи истите се „Устав” на кривичната постапка. Овие одредби, како и сите одредби од ЗКП (основниот текст и измените и дополненијата) се применуваат во сите постапки независно од кривичното дело-предмет на обвинението. Запазувањето на примената на основните начела, е суштествена и од аспект на тоа што во истите се преточени и основните принципи за заштита на човековите права и владеењето на правото предвидени во меѓународните документи кои се ратификувани и потпишани од Република Македонија (**презумпција на невиност, правично судење, судење во разумен рок, употреба на јазикот различен од службениот, res judicata**). Познавањето на меѓународните документи (конвенции, протоколи) кои покрај Законот за кривичната постапка и Уставот на Република Македонија се изворот на правото и нивната примена е од задолжителен карактер, во спротивно државата може да биде задолжена да плаќа штети. Овие документи собено се значајни за судечкиот судија во конкретни процесни ситуации на пример член 295-а од Измените и дополненијата на ЗКП кога при сослушувањето на сведок или вештак се применуваат одредбите од ЗКП и од Вториот Дополнителен Протокол на Европската Конвенција за меѓународна правна помош во кривичната материја. Во овој дел особено ќе се акцентираат одредбите важни за постапување по обвиненијата кои ги опфаќаат делата од организираниот криминал, бидејќи овие предмети носат опасност од несогледливи последици по учесниците во постапката, со нивно неправилно применување или неприменување, како по жртвата-оштетената, така и по обвинетиот. Од значење за правилно постапување во текот на главниот претрес, врз основа на кој подоцна треба да се донесе мериторна одлука по предметното обвинение, е умешноста на судечкиот судија да постапува брзо, ефикасно, сестрано, економично и со правилна примена на одредбите од ЗКП. Улогата на судечкиот судија како *Dominus Litis* подразбира истиот не само да одлучува по обвинението, туку активно и непристрасно да раководи со

главниот претрес, да следи што се случува на главниот претрес, какви прашања се поставуваат (да ги дозволи или не), како се однесуваат странките (редот во судницата), да не дозволи странките да ги злоупотребуваат своите права, на кој начин би ја одолговлекувале постапката, и да знае кога по предлозите на странките одлучува тој, а кога Советот.

1.3.1. Конкретни дејствија на судечкиот судија

Подготовки за главен претрес

Кога судечкиот судија ќе го добие предметот во работа, најважно е исклучително внимателно и темелно да ги проучи списите и да добие првична слика за обвинението и кривично правниот настан (доказите прибрани во истрагата, особено дали има докази врз основа на кои неможе да се заснова судска одлука). Првиот филтер за обвинението кој го применува судечкиот судија е член 255 од ЗКП (ако обвинението не е прописно составено, особено описот на делото, предлогот за изведување докази), а потоа ако не е поднесен приговор или истиот е отфрлен, може да поднесе барање за преиспитување на обвинението (член 269 од ЗКП). Во праксата најчесто филтер на обвинението е приговорот на обвинетиот или неговиот бранител. Со Измените и дополнувањата на ЗКП, оваа фаза е скратена, бидејќи не е предвидено закажување на јавна седница по приговорот (став 2 на член 261 е избришан).

Судечкиот судија дава наредба да се достави примерок од обвинението на обвинетиот и неговиот бранител за да се запази рокот за приговор (ако се работи за обвинителен акт). Откако ќе помине тој рок, во разумно време го закажува главниот претрес (треба да се остави доволно време за подготовка на одбраната). Кога се работи за притворски предмет (во праксата скоро сите предмети кои се однесуваат за трговија со луѓе се притворски), а оштетените-жртвите се странски државјани (во праксата најчесто немаат регулирано законски престој во Република Македонија) треба да се постапува поитно од вообичаено. Во секој случај, треба да се запази рокот од најмногу 30 дена од денот на приемот на обвинението во судот (член 271 од ЗКП). Во оваа фаза-подготовка за главниот претрес, судијата треба да обрати особено внимание на овластувањето од став 3 на член 271 од ЗКП - докази врз основа на кои неможе да се заснова судска одлука.

Ако се работи за обвинение за кривично дело кое налага задолжи-

телна одбрана, а обвинетиот нема ангажирано бранител (исклучок се притворските предмети), на истиот мора да му се назначи бранител по службена должност уште во фазата на доставата на обвинението (на овој начин се скратува времето на постапката, член 66 став 3 од ЗКП).

За цело време судечкиот судија треба да биде контактибилен и отворен за соработка со странките по писмен или усмен пат и да преземе се што е потребно во врска со предлозите или укажувањата. Судијата треба да постапува сестрано и доколку до него допрат и ноторни факти (доколку се укажува на местото на престојот на жртвата-оштетената која ќе треба да биде сослушана како сведок, да се преземе специјална достава на поканата за истата, ако се јави потреба за примена на член 270-а и член 270-б од Измените и Дополненијата на ЗКП и слично).

Ова е од особена важност во предметите за организиран криминал ако треба да се применат член 270-а и член 270-б, бидејќи тоа се дејствија кои ги презема Претседателот на Советот за обезбедување на ефикасна заштита на сведоците, соработниците на правдата, жртвите како сведоци во точно определените случаи.

Сето ова е потребно за да се ажурира постапката и да му се даде правилен и динамичен тек на главниот претрес кој не смее да се одложува од тривијални причини (во праксата најчесто неуредна достава на поканите, необезбедување на технички средства за изведување на доказите и слично, судечкиот судија не води предвиденција).

Главен претрес

Доколку судечкиот судија ги направил неопходните подготовки за главниот претрес, тогаш истиот успешно ќе се одвива. Во случаите на организиран криминал со дејствија на сексуални злоупотреби на жртвите-сведоци, прво што треба да направи судечкиот судија е да ја исклучи јавноста (исклучувањето не се однесува на странките, оштетената, нивните застапници и бранителите) и тоа веднаш од самото отварање на заседанието. Има можност тоа да се направи и до завршувањето на главниот претрес-член 279 до 282 од ЗКП. Во текот на главниот претрес јавноста задолжително се исклучува само ако се сослушува како сведок лице помладо од 14 години-член 316 став 3 од ЗКП, а јавноста може да се исклучи и во фазата на доказната постапка, во делот кога оштетената-жртвата дава изјава односно сведочи.

Во врска со раководењето со главниот претрес, најмногу треба да дојде до израз умешноста, способноста, подготвеноста, спретноста, флексибилноста, креативноста и авторитативноста на судијата. Ова се рефлектира и на атмосферата во судницата, а психолошки влијае и на странките, особено на обвинетиот (добива убедување дека судењето е фер, разумно, законски, правично и слично), како и на оштетената-жртва-сведок (стекнува доверба за да сведочи слободно со контролирани емоции, да не ги премолчува релевантните факти). Судечкиот судија не треба да дозволи ниту злоупотреба, ниту скратување на правата на обвинетиот, на правниот застапник на обвинетиот или на жртвата-оштетената и нивните бранители и полномошници (во случај на злоупотреба може да ги укори, парично казни, обвинетиот привремено да го отстрани од судница, да му определи притвор на сведокот, да го отповика бранителот на обвинетиот, да му го ускрати правото на бранителот-член 295, 312, 74, 136 од ЗКП).

Записникот за водењето на главниот претрес е одраз на она што се случувало на главниот претрес и само она што е наведено во истиот може да се користи при одлучувањето (неможе да се менува, освен по согласност на странките ако нешто што е неспорно меѓу нив и кажано на главниот претрес е технички пропуштено да се наведе, или треба да се исправи). Новина е што странките задолжително добиваат примерок (член 301 став 2 од ЗКП од Измените и дополненијата), па се намалува можноста од злоупотреба на судечкиот судија да менува-преправа, додава и вади одредени делови на записникот.

Во врска со почетокот на главниот претрес, новина е член 303-а, која очигледно е воведена во интерес на почитување на авторитетот на судот и судијата како носители на судската власт (сите стануваат кога влегува Советот, странките седат наспроти Претседателот на Советот, сите што се сослушуваат се свртени накај странките, обвинетиот седи до бранителот), а во исто време се овозможува и полесна комуникација, особено меѓу обвинетиот и неговиот бранител кои за цело време можат да се договараат, освен кога обвинетиот дава одбрана. Во фазата на испитување на обвинетиот најважно е судијата разбирливо да му ги објасни поуките и правата на обвинетиот (член 63, 306 и 308 од ЗКП), судијата ќе забрани капциозни, сугестивни прашања и прашања што не се однесуваат на предметот (член 310/2 и 211 од ЗКП). Суштествено е да се предпочат разликите во одбраната на обвинетиот дадени во истрагата и на главниот претрес. Во овој дел новина е член 309/5 (ако на претресот обвинетиот се брани со молчење, за одбрана ќе се смета изјавата дадена пред истражниот судија).

Фазата на доказната постапка на главниот претрес е од исклучителна важност, бидејќи во оваа фаза се изведуваат докази врз основа на кои потоа треба да се донесе мериторна одлука. Сослушувањето на сведоците и оштетената-жртва како сведок, се особено важни за утврдување на материјалната вистина и релевантните факти. Тие мора да бидат непосредно сослушани на главниот претрес (член 325/1 од ЗКП од измените и дополненијата), освен во точно одредените случаи.

Оваа новина му дава дополнителна заштита на моралниот, психичкиот и физичкиот интегритет на жртвата-сведок. И по однос на другите сведоци е воведена новина (став 3 од член 325 од Измените и дополнувањата) па согласно измените повеќе не е потребна согласност за читање на исказите на сведоците кои не дошле на претресот, дури и ако не се повикани (во праксата тоа доведуваше до бесконечно одолговлекување на постапката). Странките само се сослушуваат, т.е. даваат свое мислење кое не е обврска за Советот при одлучувањето. Доколку жртвата непосредно се сослушува (должна е да се отповика на судската покана инаку трпи казнени мерки) мора да се обезбедат овластен судски преведувач на јазикот што го зборува, психолог, педагог, психијатар, толкувач за глувонеми и слично. Обвинетиот може да се отстрани од судницата, ако на тој начин а по укажување на жртвата-сведок произлезе дека истата слободно и без страв ќе го изнесе сведочењето.

Жртвата-сведок треба прецизно да се поучи за своите права (оштетно побарување, материјални трошоци) но и за обврските целосно и вистинито да го изнесе тоа што го знае.

Завршни зборови

Главниот претрес завршува со завршните зборови на странките во кои истите го изнесуваат она што имаат да го кажат во врска со обвинението (во праксата посоодветно и поефикасно е да се дозволи странките непосредно и директно на записник да ги изнесуваат своите завршни зборови, а не тоа да го прави судијата-Претседателот на Советот).

Објавување на пресудата

Пресудата се објавува секогаш јавно (па дури и кога била исклучена јавноста), а јавноста може да се исклучи при објавувањето на причините за пресудата. Упатно е по објавувањето странките (обвинетиот) да се опоменат за промена на адресите, (во праксата голем про-

блем е доставувањето на пресудата, ако обвинетиот не се наоѓа во притвор).

Во случај на изречени високи казни затвор (пет или над пет години), притворот е задолжителен по основ на казната (член 345/1 од ЗКП) и за тоа се носи посебно формално решение.

Изработка и достава на пресуда

Во оваа фаза мора да се запазат роковите од член 347/1 од Измените и дополнувањата, а препорачливо е за ваквите предмети рокот да биде што пократок (во праксата најчесто улогата на судечкиот судија е пасивна во овој дел, но напротив истиот треба и во оваа фаза активно да учествува и постапува и да најде соодветен законски начин да ја врати пресудата на странките, доколку не се работи за притворски предмет).

Постапка по жалба

Улогата на судечкиот судија е да ја испита навременоста и дозволеноста на жалбата (член 359 од ЗКП), да се грижи жалбата да се достави до спротивната страна за одговор, и да го ажурира постапувањето (тоа е од исклучителен интерес за сите учесници-обвинетиот чека конечен исход, жртвата-оштетената чека правосилност за остварување на оштетното побарување и заминување во својата матична земја, доколку се работи за странски државјанин).

ПРАКТИКУМ

- Улогата на правните застапници на жртвите на трговија со луѓе во процесирањето на делата поврзани со трговијата со луѓе и криумчарењето на мигранти -

- Улогата на правниот застапник на жртвата на трговија со луѓе во текот на преткривичната и кривичната постапка
- Анализа на правната рамка на Република Македонија во однос на кривичните дела трговија со луѓе и нелегална миграција
- Европска Конвенција за човекови права и основни слободи и специфичности на постапката пред Европскиот суд за човекови права
- Првичен контакт со жртвата
- Улогата на правниот застапник/адвокатот во судската постапка
- Анализа на досегашната пракса во примената на членот 418-а при застапување на жртви од трговија со луѓе
- Пракса и теорија - Искуства на адвокат Татјана Михајлова
- Случаи пред македонските судови - Искуства на адвокат Анета Батева

Целта на оваа глава е да ја објасни улогата на правниот застапник на жртвата на трговија со луѓе во постапката против трговецот и да ги изложи искуствата на правните застапници/адвокатите во вакви случаите пред македонските судови.

1.1. Улогата на правниот застапник на жртвата на трговија со луѓе во текот на преткривичната и кривичната постапка

Правната поука и помош на жртвите на трговијата со луѓе во текот на преткривичната и кривичната постапка е неопходна, затоа што жртвата уште веднаш или кога тоа го дозволуваат условите во преткривичната постапка, треба да се поучи за сите нејзини права, но, и обврски кои ги има во согласност со домашното законодавство. Праксата од минатото, кога во одредени случаи правниот застапник/адво-

катот и жртвата се среќаваат првпат непосредно пред жртвата да даде изјава пред истражниот судија (случаи кога жртвата не е навремено поканета), треба да се избегнува.

Улогата на правниот застапник - адвокатот не е да ја наведува жртвата на давање на лажен исказ со цел да предизвика штета на друг или за себе нереално да прибави имотна корист, туку напротив, колку што е можно, на попростапен начин да ѝ ги објасни статусот, правата и обврските во постапката во која жртвата се јавува како оштетена.

Не ретко се случува при давањето исказ од страна на жртвата пред истражен судија или на главен претрес, бранителот на обвинетиот со агресивно однесување да се обиде да ја дискредитира жртвата, односно нејзиниот исказ.

Во таква констелација единствен кој може да ја заштити жртвата е нејзиниот полномошник, односно нејзиниот адвокат, иако и јавното обвинителство и судовите се должни да посветат особено внимание и да преземат мерки со кои ќе обезбедат зачувување на дигнитетот на жртвите.

Напротив, со начелото на контрадикторност на постапката на бранителот на обвинетиот му е дадена можност на жртвата да ѝ поставува прашања, кое право не ретко го користи со цел да ја поткопа веродостојноста на исказот на жртвата, како и да ја дискредитира довербата на судот во исказот на жртвата со поставување на прашања поврзани со нејзината лична и семејна историја, со што ја омаловажува и ја понижува. Од друга страна, бранителот на обвинетиот не ретко се служи и со поригорозни начини на дискредитација на жртвите и оди дури и дотаму што настојува кај жртвата да предизвика чувство на вина, соучесништво во инкриминацијата на делото трговија со луѓе.

Оваа ситуација во иднина ќе биде избегната со примена на новиот чл.270-а од Законот за кривична постапка според кој жртвите (оштетените) кои во постапката се јавуваат како сведоци ќе бидат сослушувани само во присуство на јавниот обвинител и истражниот судија, односно Претседателот на Советот, на место што гарантира заштита на нивниот идентитет. Препис од записникот со исказот на сведокот, без негов потпис ќе се доставува до обвинетиот и неговиот бранител, кои ќе можат **писмено** преку судот да поставуваат прашања на сведокот. На тој начин ќе се избегне директното соочување на жртвата- сведок со обвинетиот и неговиот бранител, што ќе овозможи сведочење без страв од реакција на обвинетиот.

Со донесувањето пак на Законот за заштита на сведоци (во тек е постапката за негово изготвување) заштитата на жртвите- сведоци ќе може да се врши и преку вклучување во Програма за заштита на сведоци, согласно чл.270-б од Законот за кривична постапка.

Потребата од правна помош на жртвите особено доаѓа до израз тогаш кога жртвите даваат свој исказ на главниот претрес. Не ретко, единствениот доказ врз кој се заснова обвинението за овие кривични дела е токму исказот на жртвата.

Праксата покажува дека обвинетите спрема жртвите на главниот претрес се однесуваат со крајно непочитување, со агресивност, омаловажување, со пцости, навреди, па дури и со директно упатени закани. Секако дека сето тоа влијае врз психолошкиот статус на жртвата воопшто, а особено на самиот претрес, во моментот на давањето на исказот. Голем број од жртвите, трауматизирани, како последица на настаните кои им се случиле, иако веќе еднаш дале исказ во текот на истражната постапка, се откажуваат од повторното давање на исказ на главниот претрес, па дури и од правото да остварат оштетно побарување, од причина што не се во можност да го издржат психолошкиот притисок. Со измените на Законот за кривична постапка воведени се нови пет члена кои се однесуваат на **посебните истражни мерки**. Со нивното воведување целата доказна постапка нема повеќе да се темели само на исказот на жртвата. Посебните истражни мерки од чл.142-б ќе овозможат обезбедување на податоци и докази неопходни за успешно водење на кривичната постапка. Едно од редовно поставуваните прашања до адвокатот од страна на жртвата во текот на застапувањето е следното: “Дали мојот газда ќе биде таму?”. Од ова прашање мошне јасно произлегува дека полномошникот - адвокатот, пред сè, при пружањето правна помош на жртвата, и покрај тоа што треба да биде адвокат професионалец со целосно познавање на законската регулатива, во исто време треба да игра улога на психолог кој ќе допре до личноста на жртвата, со оглед дека секоја од нив е индивидуа со свои слабости и доблести. Ова е, пред сè, така бидејќи жртвите поради сите психолошки тортури низ кои поминале стануваат интровертни и тешко се отвораат, па дури и кога ќе почнат да зборуваат, без исклучок, кај нив е евидентно чувството на срам, вина, страв, како за себе, така и за своето семејство. Многу често прашуваат како ќе се вратат во својата средина и како повторно ќе се вклопат во нормалниот животен тек. Во најголем број случаи, жртвите се во тешка депресија. Секако дека жртвите не би можеле да остварат правна помош, доколку нивниот статус остане во рамките на статусот на сведок, од

причина што во националната легислатива сведокот нема право на правна помош од правен полномошник-адвокат. Од тие причини мошне значаен момент во постапката е, откако ќе биде идентификувана како жртва на трговија со луѓе, уште на самиот почеток да се декларира како оштетена **и да предјави оштетно побарување.**

Согласно чл.101 став 2 од Законот за кривична постапка, со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен, судот одлучува целосно или делумно за имотно-правното барање.

Тргувајќи од правата на жртвата и состојбата во која таа се наоѓа, улогата на полномошникот на оштетената е да инсистира судот целосно да одлучи по имотно-правното барање секогаш кога постојат докази за тоа.

Пред да се елаборира праксата со случаите на трговија со луѓе пред судовите во Република Македонија неопходно е да се прикажат практичните импликации на Европската Конвенција за човекови права и основни слободи во националната легислатива и специфичностите на постапката пред Европскиот суд за човекови права.

1.2. Европска Конвенција за човекови права и основни слободи и специфичности на постапката пред Европскиот суд за човекови права

1.2.1. Европска Конвенција за човекови права и основни слободи

Еден од најзначајните меѓународни правни документи, кој со чинот на неговата ратификација, стана составен дел на домашното законодавство е Европската Конвенција за заштита на човековите права и основните слободи, од Советот на Европа, донесена во 1950 година.

Основниот текст на Конвенцијата, кој има вкупно 59 члена и кој е дополнуван и менуван со 12 протоколи, ги утврдува минималните стандарди за човековите права и основните слободи што треба да ги ужива секој човек и ги пропишува контролните механизми за нивна заштита преку системот на поднесување индивидуални и државни жалби до Европскиот суд за човекови права, со седиште во Стразбур, Франција.

Европската Конвенција и Протоколите гарантираат многу права и слободи.

1.2.2. Практична импликација на Европската Конвенција во легислативата на Република Македонија

Република Македонија стана членка на Советот на Европа во Ноември 1995 година, и ја ратификува Европската Конвенција за човекови права и основни слободи во 1997 година. Најголем дел од одредбите на Конвенцијата се веќе вградени во Уставот на Република Македонија од 1991 година и во позначајните материјални и процесни закони донесени од страна на Собранието на Република Македонија по нејзината независност. Сепак реално е да се очекува дека ќе се вршат промени во некои идни законски текстови и проекти заради целосна усогласеност на домашното законодавство со одредбите на Конвенцијата.

Европската Конвенција за човекови права и основни слободи стапи во сила и има правно-обврзувачко дејство за Република Македонија од 10 Април 1997 година.

Меѓу суштествени обврски и права, што произлегуваат од Конвенцијата се следниве:

- Република Македонија, како и останатите земји членки на Советот на Европа и потписници на Европската Конвенција и на Протоколи кон неа, е должна на сите поединци под нејзина контрола односно јурисдикција да им овозможи непречено уживање на нивните основни човекови права и слободи, најмалку до минимумот утврден со Конвенцијата;
- Судовите и органите се должни непосредно да ја применуваат Конвенцијата и дополнителните Протоколи кон неа;
- Граѓаните имаат право да се повикуваат на одредбите на Конвенцијата и дополнителните Протоколи во постапките пред домашните судови и органи;
- Граѓаните, невладините организации, групи на поединци, а во одредени случаи и правните лица, имаат право да поднесуваат индивидуални жалби (барања) пред Европскиот суд за човекови права кога сметаат дека со акти и дејствија на органите на јавната власт, вклучувајќи ги и домашните судови, им е повредено некое право или слобода гарантирани со Конвенцијата;
- Државата е должна на граѓаните и другите субјекти, како и на странците кои престојуваат на нашата територија, да им овозможи непречено иницирање, постапување и комуницирање со Судот во Стразбур.

Накратко, тоа значи дека по конечното завршување на постапката пред домашните органи, било тоа да се судовите, органите на државната управа и други, односно по исцрпувањето на сите расположиви домашни правни средства граѓаните под одредени услови и заради заштитата на одредени свои слободи и права можат да се обратат и да ја бараат правдата и пред меѓународна судска инстанца, односно пред Европскиот суд за човекови права.

1.2.3. Специфичности на постапката и одлуките на Европскиот суд за човекови права

Согласно член 19 од Конвенцијата, за да се обезбеди почитување на обврските преземени од страна на државите потписнички на Европската Конвенција и на Протоколите кон неа, формиран е Европскиот суд за човекови права.

Судот функционира врз постојана основа и е составен од судии чиј број е еднаков со бројот на земјите потписнички на Конвенцијата односно членки на Советот на Европа.

Најопсежната надлежност на Судот, покрај давањето советодавни мислења и постапувањето по меѓудржавни жалби (случаите кога една држава членка тужи друга држава членка на Советот на Европа за наводно кршење на одредбите на Конвенцијата и на Протоколите кон неа), е решавањето и постапувањето по индивидуалните жалби (баранња).

Право да поднесат индивидуална жалба до Европскиот суд за човекови права имаат:

- 1) Поединци;**
- 2) Невладини организации; и**
- 3) Групи на поединци, кои сметаат дека се жртви на повреда од страна на некоја од државите потписнички на Конвенцијата на некое нивно право или слобода гарантирано со Конвенцијата или со некој од Протоколите кон неа (член 34 од Конвенцијата).**

Конвенцијата не налага жртвата да има статус на државјанин на земјата чии акти или дејствија претставуваат повреда на слободите и правата гарантирани со Конвенцијата.

Доволно е жртвата да била под јурисдикција на државата, без оглед на нејзиниот статус на државјанин на таа држава или на

странец што се нашол на нејзината територија во времето на преземањето на соодветните дејствија или акти, односно пропуштање на нејзините органи.

Поимот на жртва на повреда во практиката на Судот доживува извесно проширување (потенцијална жртва, итн.). При тоа, за да индивидуалната жалба биде прифатена од Судот како допуштена и за да се продолжи со мериторно одлучување, треба да бидат исполнети следниве услови:

- Жалбата да биде поднесена во рок од 6 месеци од доставувањето на последната одлука на домашниот орган до подносителот односно апликантот. Доколку повредата е сторена со дејствие на органите на јавната власт за кое не се предвидени правни лекови, рокот од 6 месеци започнува да тече од денот кога е преземено дејствието. Во случаите кога наводната повреда е резултат на пропуштање на органите на јавната власт, денот на започнувањето на течењето на рокот од 6 месеци зависи од правилата на домашното право за т.н. “молчење на администрацијата”, како и од фактот дали со домашното право се предвидени правни лекови за ваквите случаи;
- Претходно да бидат исцрпени сите достапни, ефективни и ефикасни лекови во домашниот правен поредок и тоа како во управната, така и во судската постапка (освен за наводни повреди на правото на судење во разумен рок според член 6 од Конвенцијата). Кои средства треба да бидат исцрпени зависи од домашниот правен поредок, но потребно е нивното искористување да претставува право и да зависи исклучиво од волјата на апликантот, а не од волјата на некој друг субјект во домашната постапка;
- Наводната повреда да се однесува на некое од правата или слободите гарантирани со Конвенцијата и Протоколите кон неа;
- Наводната повреда да е сторена со акт, дејство или пропуштање на орган на јавната власт на некоја од државите потписнички на Конвенцијата;
- Наводната повреда на одреденото право или слобода на апликантот да е сторена по датумот кога Конвенцијата стапила во сила во однос на Република Македонија.

Општите начела, принципи и главните институти на постапката пред Европскиот суд за човекови права се уредени со Европската Конвенција за човекови права, а нејзините посебни аспекти и фази се де-

тализирани со Деловникот (Правилата за работа) на Судот. Покрај нив од огромно значење е и прецедентното право - “case law”, кое секојдневно низ својата практика го гради Судот.

Сите тие се подеднакво битни и релевантни како извори на правото за содржината на правата и слободите и за процедурата пред Судот и тие ги обврзуваат не само Судот, туку и сите други учесници во постапката.

Конечните пресуди на Судот се обврзувачки за странките (апликантот и тужената држава) и тие се доставуваат не само до странките, туку и до засегнатите трети лица и/или држави, до Комитетот на министри и до Генералниот секретар на Советот на Европа.

Одлуките на Европскиот суд за човекови права немаат касаторно дејство спрема одлуките на домашните органи или домашните судови во примената на домашното право, бидејќи Судот во Стразбур не е суд од четврт степен во однос на домашните судови, ниту онаму каде што Конвенцијата е прифатена како извор на домашното право, каков што е случајот со Република Македонија.

Во практиката, ефектите на одлуките на Европскиот суд за човекови права со кои е утврдена повреда на Конвенција се сведуваат на плаќање на одредена сума пари досудена како правично обештетување на жртвата за повредата на нејзините права и слободи гарантирани со Конвенцијата.

1.2.4. Привремени мерки

Под определени околности, според Правилото 39 од Деловникот на Судот, Претседателот на Советот или Советот, на сопствена иницијатива или на барање на странките или на трето заинтересирано лице, може да им укаже на странките, односно на тужената држава дека е пожелно да се **преземе одредена привремена мерка** во интерес на странките или во интерес на правилното и непречено водење на постапката пред Судот.

Имено, барањето за привремени мерки е правно средство кое се користи во постапката пред Судот со цел да се издејствува одложување на извршување на дејствие, кое би можело да предизвика непоправлива и сериозна повреда на одредено право гарантирано со Европската Конвенција. Во практиката, **правилото 39 најчесто се повикува тогаш кога на апликантот му се заканува опасност од протерување или екстради-**

ција од земјата во која се наоѓа, а во неговата земја односно во земјата во која треба да биде протеран или екстрадиран постои опасност или реална и сериозна закана дека ќе биде загрозен неговиот живот (спротивно на член 2 од Конвенцијата) или ќе биде подложен на прогон, мачење, понижувачко и нечовечко однесување (спротивно на член 3 од Конвенцијата), или кога тоа би довело до одвојување од членовите на неговото потесно семејство (спротивно на член 8 од Конвенцијата).

Не е тешко да се претпостави дека многу жртви на трговијата со луѓе се изложени на вакви стравувања и закани во матичната земја. Треба да се нагласи дека одговорноста на државата постои и тогаш кога опасноста и заканата од повреда на фундаменталните права потекнува од органи на друга држава или од неформални групи во друга држава која не мора да биде потписничка на Европската Конвенција.

Вакво барање може да поднесе не само жртвата на потенцијалните повреди, туку и нејзиниот правен застапник или невладина организација и истото може да се поднесе и пред формалното поведување на постапка пред Европскиот суд за човекови права. При тоа, во барањето треба да се стори веројатно дека не постојат достапни домашни правни лекови кои би го спречиле извршувањето на одлуката за протерување или екстрадиција.

Судот е должен да донесе одлука во најкраток можен рок и доколку биде прифатено барањето да се укаже привремена мерка (на пример, да не се протерува странецот до завршувањето на постапката) за таквата одлука се известуваат странките, кои имаат право ја коментираат истата, како и до Комитетот на Министри. Иако ова укажување нема правно-обврзувачко дејство за тужената држава, тоа воглавно се почитува поради импликациите во понатамошниот тек на постапката пред Судот.

1.3. Анализа на правната рамка на Република Македонија во однос на кривичните дела трговија со луѓе и нелегална миграција

Од аспект на општиот поим трговија со луѓе потребно е да се изврши јасна дистинкција на сите видови кои во согласност со чл. 418-а од Законот за кривична постапка претставуваат, односно го исполнуваат во целост законското битие на кривичното дело трговија со луѓе.

Формите на извршување во кривичното дело трговија со луѓе се засилени со начините на примена, односно со употреба на сила, сериозна

закана, други форми на присилба, грабнување, измама, злоупотреба на положба на моќ, односно состојбата на немоќ на жртвата со давање или примање на пари или друга корист, заради добивање на согласност на лице кое има контрола над друго лице.

Иако, вообичаено, кај јавноста под поимот “трговија со луѓе” се подразбира експлоатација по пат на проституција, сепак, не можеме овој феномен да го подведеме само под ова дејство. Пред сè, од причина што трговијата со луѓе опфаќа и други форми на сексуална експлоатација, принудна работа, слугување, ропство или сличен однос, па дури и трговија со органи на човечкото тело заради продажба. Ставањето на посебен акцент и поистоветувањето на поимот трговија со луѓе со експлоатација по пат на проституција е резултат на фактот што оваа форма на трговија со луѓе е најмасовна и во моментот најактуелна како појавна форма и во Република Македонија, но и во други земји од регионот.

Анализите покажуваат дека криминалот на трговијата со луѓе претставува пример на глобализацијата на 21 век. Односно станува збор за феномен кој добива размери од меѓународен карактер.

Во согласност со Протоколот од Палермо, под поимот “трговија со луѓе”, кој беше прикажан и во делот од Практикумот за работата на граничната полиција, се подразбира регрутирање, превезување, пренос, засолнување или прифаќање на лица по пат на закана или со употреба на сила или други форми на принуда, или киднапирање, или измама, или залажување, со злоупотреба на моќ или состојба на немоќ или со примање на пари или корист заради постигнување на согласност на лице кое има контрола над друго лице, со цел експлоатација, која, пак, од своја страна подразбира експлоатација заради проституција, принудна работа, принудно услужување, ропство или постапување слично на ропство, слугување или вадење на органи.

Ако направиме компарација на описот на делото “трговија со луѓе” во согласност со Кривичниот законик на Република Македонија и Протоколот од Палермо со сите негови елементи, ќе констатираме дека не постои голема разлика во дефинирањето и опфаќањето на формите предвидени и во двата документа. **Во целина, и Кривичниот законик на Република Македонија и Протоколот од Палермо, главно ги опфаќаат постоечките појавни форми на овој феномен. Она што во праксата е разлика меѓу овие два документа, е терминологијата која се употребува.** Имено, во согласност со меѓународна терминологија и сите акти од меѓународен карактер кои ја обработуваат проблемати-

ката на трговијата со луѓе, секаде се употребува терминот вжртваг. Во македонската легислатива, наместо терминот “жртва” генерално се користи терминот ”оштетен-а” како во материјалниот, односно, Кривичниот законик на Република Македонија, така и во процесниот закон, односно Законот за кривична постапка.

И во Законот за облигациони односи, како материјален закон, термин кој се употребува е терминот “оштетен-а”. Од непосредното учество и работа на теренот, праксата ја потврди оправданоста и потребата од воведување на кривичното дело трговија со луѓе од член 418-а во КЗ на РМ, со Измените и дополнувањата од 25.01.2001 година (Сл.весник на РМ од 25.01.2001 година) и најновите од Март 2004 година со воведување на новите членови 418-б и 418-в и измената на членот 418-а.

1.4. Првичен контакт со жртвата

■ Посета на Транзитниот Центар за Странци

Првичниот контакт на адвокатот со жртвата се случува најчесто во Транзитниот Центар за Странци каде што се сместени жртвите од трговијата со луѓе-странски државјани. Пристапот кон жртвата треба да е внимателен и професионален со целосно почитување на нејзините човекови права. Се врши запознавање со жртвата во насока на стекнување доверба. Притоа, жртвата се остава да ја раскаже својата верзија на настанот. Во најголем број на предмети жртвата ја повторува изјавата дадена во полиција. Потоа жртвата се информира за нејзините права и обврски во согласност со македонските закони и Протоколот од Палермо, во присуство на овластен преведувач на нејзиниот мајчин јазик.

На жртвата/ сведок ѝ се објаснува дека:

- **Нема да се води било каква постапка против неа, дека таа не е криминалец и нема да сноси никаква кривична одговорност;**
- **Има право на полномошник - адвокат кој ќе ги застапува нејзините права и интереси во судските постапки;**
- **Има право на овластен преведувач на нејзиниот мајчин јазик;**
- **Има статус на оштетена;**

- **Должна е да сведочи;**
- **Има право да одбие да одговори на прашања со кои себе си или свој близок го изложува на кривичен прогон, тежок срам или нанесување на материјална штета;**
- **Има право да се изјасни како оштетена и да предјави оштетно побарување поради личните права кои и се повредени со кривичното дело. Ако не се изјасни како оштетена - дека само како сведок нема право на правен застапник/адвокат;**
- **Што ја очекува на суд, односно ѝ се објаснува постапката, редоследот на поставување на прашањата, кој сè ќе биде присутен во судницата итн.;**
- **Како сведок ќе биде заштитен-а во текот на постапката;**
- **Се опоменува дека давањето лажен исказ е кривично дело и доколку сведочи лажно - ќе биде кривично гонета.**

Жртвата има право самата да го определи својот статус на оштетена, уште на самиот отпочнувањето на процесот. Од особена важност за жртвата е уште веднаш при давањето на првиот исказ, да и се укаже на овој факт.

Праксата покажува дека во најголем број случаи, доколку жртвата немала претходно контакт со адвокат кој ѝ укажал на нејзините права, не ни знае од колкава голема важност е самата да се декларира, односно да го определи својот статус на оштетена, веднаш при давањето на првиот исказ.

Во досегашната пракса мошне ретко се случува статусот на овие лица од страна на јавното обвинителство и судовите да биде определен како статус на оштетени. Напротив, најчесто статусот на овие лица е определен како статус на сведоци, иако постоеле индиции врз основа на искази дадени од овие лица пред органите на прогонот дека станува збор за жртви, лица на кои им биле повредени човековите права. Додека трае постапката, жртвата е сместена во Транзитниот Центар за Странци, а за време на одржувањето на главниот претрес, во судовите каде што постојат услови, жртвата треба да биде сместена во посебна просторија со обезбедување.

1.5. Улогата на правниот застапник/адвокатот во судските постапки

- Кривична постапка

1. Истрага

Во текот на истражната постапка адвокатот ја придружува жртвата при давањето изјава пред истражниот судија. Од почетокот и по завршувањето на дејството заминува со жртвата.

Адвокатот притоа треба да внимава:

- **Дали е присутен овластен судски преведувач на мајчиниот јазик на жртвата:** Неопходноста од обезбедување на овластен судски преведувач уште при давањето на првиот исказ на жртвата е во корелација со определувањето на нејзиниот статус и остварувањето на нејзините права на оштетно побарување;

- **Да се предјави оштетно побарување:** Предјавувањето на оштетно побарување од страна на жртвата уште во фазата на истрага го детерминира нејзиниот статус за понатамошниот тек на постапката;

- **Да ја посветува жртвата дали да се приклучи кон кривичниот прогон;**

- **Да и укажува на жртвата на можноста од средба со обвинетиот и нивно соочување;**

- **Ако жртвата е малолетна, да се назначи старател.**

2. Главен претрес

На главниот претрес адвокатот ги застапува интересите на жртвата како оштетена и е присутен-а во судницата заедно со жртвата - оштетената.

Притоа, значајно е следново:

- **Сé додека не биде повикана во судницата да биде сослушана како оштетена, неопходно е, во судовите жртвата да биде сместена во посебна просторија со обезбедување;**
- **Адвокатот треба да побара исклучување на јавноста;**
- **Адвокатот треба да осигура дали е обезбеден и присутен овластен судски преведувач на мајчиниот јазик на жртвата.**

Неспорен факт е дека најчесто жртвите од трговијата со луѓе, особено трговијата со луѓе заради сексуална експлоатација, потекнуваат од земјите на Источна Европа. Праксата покажува дека престојот на овие лица во Република Македонија придонел тие да се стекнат со извесни познавања и делумно да го совладаат македонскиот јазик, но, од друга страна, пак, праксата повторно покажува дека нивното познавање на македонскиот јазик се сведува само на познавање на основните поими кои се употребуваат во меѓусебната комуникација.

Тоа значи дека без обезбедување на соодветен судски преведувач не може да се обезбеди давање на квалитетен исказ во постапката. Ова, пред сè, од причина што во судската постапка се употребува правна терминологија која за нив е непозната и неразбирлива, па оттаму, многу често, како резултат на недоволното познавање на македонскиот јазик, од нивните искази се добива впечаток дека се јавуваат контрадикторности, што секако им оди во прилог на сторителите на ова кривично дело, а на штета на самите жртви.

Не треба да се занемарат случаите од праксата, каде дури и во случај кога жртвата изјавува дека доволно го познава македонскиот јазик и нема потреба од овластен судски преведувач, постапката повторно ќе се смета за несоодветна.

Ова произлегува од причина што во минатото, судот најчесто обезбедувал несоодветен судски преведувач, или, поточно, доколку жртвата е од Романија или Молдавија, обезбедувал преведувач од влашки јазик.

За жал, оваа пракса се применува и во текот на преткривичната постапка, во фазата на истрага и во текот на главниот претрес во кривичната постапка. Многу често се случува самиот судски преведувач, поради правната терминологија, и самиот да не може да изврши правилен превод за да може жртвата да го сфати прашањето кое ѝ е упатено од страна на судот или обратно. Ваквата пракса ќе се надмине само со обезбедување на соодветен превод на мајчиниот јазик на жртвата. Неопходноста од обезбедување на овластен судски преведувач уште при давањето на првиот исказ на жртвата е во корелација со определувањето на нејзиниот статус и остварувањето на нејзините права на оштетно побарување.

- Адвокатот треба да не дозволи да се омаловажува личноста на жртва, да се почитува дигнитетот и достоинството на жртвата.

Обвинетиот, неговиот бранител, па и сведоците, ја користат секоја прилика да ја дискредитираат жртвата и да ја обезвреднат нејзината изјава.

Во еден случај, пред Основниот суд Тетово, во истражна постапка на соочување на сведокот со жртвата, сведокот тврдел дека жртвата му била девојка.

На ова жртвата му одговорила дека лаже, не ѝ бил момче туку клиент, како и многу други, ја земал за сексуални услуги и за тоа му плаќал на обвинетиот. Сведокот се обидува да одглуми напуштен љубовник кој страда со цел да му помогне на обвинетиот.

- Утврдување на идентитетот.

Едно од основните правила на судските постапки е утврдување на идентитетот на сите учесници во постапката. Тоа подразбира легитимирање од страна на судот на секое лице кое се јавува пред судот да даде исказ, па, оттаму, и на овие лица кои пред судот се појавуваат во својство на оштетени, а исто така даваат и исказ во својство на сведок. Ова е најчесто еден од основните приговори што го истакнуваат бранителите на обвинетите лица уште во преткривичната постапка. Од правен аспект овој приговор е сосема издржан, од причина што доколку жртвата не се идентификува со соодветни исправи, се доведува во прашање валидноста и оценувањето на нејзиниот исказ од страна на судот. Оттаму, неопходна е потребата од координација на државно ниво и остварување на што потесна, понепосредна, континуирана соработка меѓу Министерство за внатрешни работи и Министерство за надворешни работи на Република Македонија со соодветните државни органи на земјите од каде што се регрутираат оштетените. Овој проблем кој во изминатиот период беше особено изразен, полека се надминува преку обезбедување патни листи со кои се утврдува идентитетот на жртвата.

- Ако се работи за малолетна жртва, неопходно е поставување и присуство на старател.

- Неопходно е присуство на педагог.

Присуството на педагог во судницата придонесува малолетната жртва да биде смирена, без страв, слободно да одговара на прашањата и да даде издржан исказ.

- Ако малолетното лице - жртва на трговија, присуствува на главниот претрес како сведок или како оштетен, ќе се отстрани од судницата штом неговото присуство веќе не е потребно.

- Соочување.

Од голема важност е да не се дозволи, односно да се реагира секогаш кога обвинетиот настојува да ја дискредитира жртвата со употреба на неумесни изрази и дофрлања.

- Жртвата има право да предјави оштетно побарување, доколку тоа не го сторила во истражната постапка.

- Жртвата има право да бара судот да одлучи по предјавеното оштетно (имотно-правно) побарување.

Во согласност со националната легислатива жртвата може да предјави оштетно побарување, кое единствено може да го оствари од сторителот на кривичното дело трговија со луѓе, и тоа само исклучиво кога е донесена правосилна судска одлука со која сторителот е огласен за виновен.

Една од слабостите на судската пракса во Република Македонија е податокот дека постои начелен став судовите во кривичната постапка да не навлегуваат во утврдувањето на висината на имотно-правното побарување и упатуваат на граѓанска парница каде што жртвата би требало да го оствари оштетното побарување.

Оваа пракса, секако, има негативно влијание од причина што ги обесхрабрува жртвите, а ги охрабрува сторителите.

Жртвите се странски државјани кои со завршувањето на постапката на давање исказ и подготвување на документите, односно патните исправи, заминуваат, односно се враќаат во домицилната земја. Од друга страна, пак, нивната економска состојба не им дозволува ангажирање на застапници - адвокати за остварување на оштетното побарување.

За тоа време сторителите имаат доволно време да извршат пренесување на личниот имот на трети лица, да фингираат продажба или на друг начин да го оневозможат обесштетувањето на жртвите.

3. Граѓанска постапка

■ Право на надомест за претрпена штета

Доколку во кривичната постапка не е одлучено по предјавеното оштетно побарување, а жртвата ова право, со новите измени на ЗКП, може да го оствари во кривична постапка, останува отворена можноста оштетното побарување да се оствари и во граѓанска постапка со тужба врз основа на правосилна пресуда со која обвинетиот е огласен за виновен. Од тие причини за поздравување е измената на чл.101 став 2 од Законот за кривична постапка согласно кој со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен, судот одлучува целосно или делумно за имотно-правното барање на оштетената-жртва.

Правото жртвата да истакне побарување за надомест на штета произлегува од предвидените форми за надомест на нематеријална штета во согласност со Законот за облигациони односи.

Имено, жртвата од извршено кривично дело за кое во кривичната постапка со правосилна пресуда сторителот е огласен за виновен има право на надомест на нематеријална штета за:

- Претрпена физичка болка;
- За претрпена душевна болка;
- За претрпен страв;
- За ограничување на слободата на движење;
- За навреда, повреда на честа и угледот;
- За повреда на основните човекови права и слободи.

Ова право жртвата може да го оствари во граѓанска постапка, со оглед на праксата на домашните судови во кривичната постапка да не навлегуваат ниту во основите за надомест на штета, ниту во утврдувањето на висината на секој основ поединечно или пак збирна штета.

Со водењето на граѓанска постапка во која жртвата би остварила евентуален материјален надомест за претрпениот страв или за душевната или физичката болка и слично, процедурата нема да биде толку брза и едноставна од причина што парничниот суд, по правило, секогаш закажува медицинско психијатриско вештачење од страна на стручни лица од областа на медицината кое бара непосредно присуство на жртвата, материјални средства за нејзино патување од земјата на потекло, но истовремено и повторно преживување на настаните што,

секако, доведува до доживување на дополнителни стресови и трауми кај жртвата.

Од друга страна, пак, постои опасност веќе осуденото лице кое во согласност со Законот за облигациони односи е штетникот, односно причинителот на штетата, на разни начини да ја избегне обврската за надомест на штета, така што жртвата ќе биде доведена во ситуација само повторно да доживува трауми, а да нема никаква материјална сатисфакција.

1.6. Анализа на досегашната пракса во примената на членот 418-а при застапување на жртви од трговија со луѓе

Една од основните слабости при примената на овој член е податокот дека многу често првичната правна квалификација на делото трговија со луѓе во текот на постапката завршува со преквалификација и тоа во член 191, посредување во вршење на проституција. Причината за ваквата преквалификација лежи во фактот што иако досега се донесени првостепенни одлуки во кои обвинетите се огласени за виновни за сторено кривично дело трговија со луѓе, повисоките судови ги укинуваат првостепените одлуки од причина што го сметаат за недокажано делото трговија со луѓе доколку не постои непосреден доказ за предавање на парични средства при купопродажбата.

Доказната постапка со ваков став на повисокиот суд при докажувањето на делото ќе ја отежне работата на јавните обвинители и првостепените судови во докажувањето, односно утврдувањето на делото, а, од друга страна, ќе ја доведе во неповолна положба жртвата поради недоверба во системот и, секако, сето ова води во прилог на сторителот на делото.

Апсурдно е да се очекува сторителите на делото на жртвите да им се претставуваат со полно име и презиме, апсурдно е да се очекува сторителите да ги бројат и исплаќаат парите во присуство на жртвите. Најчесто жртвите не ни знаат дека се продадени или купени и тој факт им се соопштува подоцна, од страна на други лица кои се жртви исто како и тие и од тие лица ја дознаваат фактичката состојба во која се нашле.

Многу често жртвите не ги ни знаат имињата на нивните “газди” и можат да ги идентификуваат само на фотографија.

Се случуваат ситуации кога жртвата, на прашањето дали го познава лицето, на пример - “Петко Петковски”- изјавува дека не го познава, туку дека познава лице “Пепа”.

Ова е само еден пример за да се презентира до кој степен сторителите се заштитуваат од лицето на правдата. Секако дека една од слабостите во врска со практичната примена е дека при докажувањето на делото најголем акцент се става точно на купопродажбата, иако во самиот опис на делото постојат и други форми преку кои се исполнува суштината. Неопходно е со поголем интензитет и ефикасност да се работи на отстранување на сите забелешки и слабости од досегашната пракса, и да се продолжи со имплементирање на меѓународните стандарди.

Неопходно е да се извршат измени во законодавството, но и во праксата, во однос на досега заземените начелни ставови. Потребна е зајакната соработка и координација меѓу сите структури и институции кои имаат непосредно активно учество со жртвите од трговијата со луѓе. Тука, пред сè, се мисли на Одделот за борба против организираниот криминал при Министерството за внатрешни работи, јавното обвинителство, судовите и невладините организации кои работат на полето на борба против трговијата со луѓе.

Фактот дека самото дело е од таков тежок карактер што впрочем е невозможно да биде извршено само од едно лице, туку обично станува збор за добро разработена мрежа на организиран криминал од меѓународни размери, уште повеќе укажува на сериозноста со која треба да се пристапи кон делото.

Една од слабостите на судската постапка во однос на жртвите во изминатиот период е начинот на доставување на судската покана која сè повеќе се надминува поради координираната соработка меѓу Транзитниот Центар за Странци, Меѓународната Организација за Миграции и Одделот за борба против организираниот криминал. Транзитниот Центар за Странци е под надлежност на Министерството за внатрешни работи. Од тие причини, и поканите кои ги упатува судот до жртвите пристигнуваат во Транзитниот Центар за Странци, а ги прима управникот. Ова, секако, има свое оправдание во фактот дека од безбедносни причини во Транзитниот Центар за Странци постојат посебни правила на работа и пристап и постапување со надворешни лица.

Сепак, во согласност со Законот за кривична постапка, доставувањето на поканата до жртвата, без оглед дали се повикува како сведок или оштетена, треба да се врши со лична достава. Личната достава е потребна и заради психолошка подготовка на жртвата. Жртвата се запознава со фактот дека треба да излезе пред суд, да даде исказ, а тој момент за многу од нив е вознемирувачки од причина што речиси секогаш, со повторувањето, тие го преживуваат она што им се случило и низ што поминале.

1.7. Пракса и теорија - Искуства на адвокат Тајјана Михајлова

1.7.1. Случаи пред Основните судови во Република Македонија

- Учество по основ на застапување на жртви од трговија со луѓе во 20 предмети пред **Основен суд Битола, Основен суд Тетово, Основен суд Гостивар и Основен суд Охрид**.
- Во предмет пред **Основниот суд Битола**, постапката е завршена со правосилна пресуда со која обвинетиот е огласен за виновен и му е изречена казна затвор во траење од 3 години и осум месеци. Со истата пресуда оштетените-жртвите, по основ на предјавеното оштетно побарување, се упатени на спор.
- Во предмет пред **Основниот суд Охрид**, постапката е во фаза на главен претрес и се изведени докази со сослушување на оштетените како сведоци.
- Во предмет пред **Основниот суд Гостивар**, постапката е во фаза на истрага. Исто така е изведен доказ со сослушување на оштетената како сведок.
- Во два предмета пред **Основниот суд Тетово**, постапката е во фаза на главен претрес.
- Во останатите предмети, сите пред **Основниот суд Тетово**, постапката сè уште е или во фаза на истрага или во фаза на подигнат обвинителен акт.
- Од вкупниот број на застапувани оштетени - жртви, **5 се малолетни**, додека останатите се на **возраст од 18 до 27 години**.

- Жртвите од трговијата со луѓе најчесто по потекло се од земјите на Источна Европа (Романија, Молдавија, Бугарија, Украина, Белорусија).

1.7.2. Оправданоста за давање правна поука и помош на жртвите

Првичниот контакт меѓу жртвата и нејзиниот полномошник - адвокатот е од исклучителна важност.

Како што веќе е напоменато, првиот контакт со жртвата во својство на оштетна, адвокатот го остварува во Транзитниот Центар за Странци во Скопје.

Пример од праксата:

Жртвата се сретнува со адвокатот непосредно пред да го даде својот исказ во својство на сведок - оштетена во самиот суд.

Препорака:

Од особена важност е адвокатот и жртвата да воспостават контакт многу порано (доколку тоа е можно), пред жртвата да биде повикана од страна на судот во својство на сведок.

Напомена:

Од особена важност е адвокатот, при својот првичен контакт со жртвата да ја има во превид психолошката состојба во која таа се наоѓа, со цел да ја стекне нејзината доверба.

Жртвата мора да има полна и неограничена доверба во својот адвокат, дека адвокатот е тука заради неа, заради заштита на нејзините права, заради нејзина сигурност и безбедност.

Во согласност со заклучоците од обуката за управување на случаи на трговија со луѓе и нелегална миграција, иако новите измени на Законот за кривична постапка децидно не предвидуваат одредба за застапување и давање на правна поука и помош на жртвите од трговија со луѓе во преткривичната постапка, пред полициско-истражните органи, ова прашање наоѓа своја оправданост во одредбите на Уставот на Република Македонија.

Со оглед дека станува збор за лице кое има статус на жртва-оштетена и со самото тоа се јавува како учесник во постапката (член 12

од ЗКП), ги има сите права во целиот тек на постапката, па и правото на присуство на полномошник во текот на преткривичната постапка.

Препорака:

Доколку жртвата се појавува во преткривична постапка како сведок-оштетена, би било мошне корисно при давањето на исказот со неа да биде присутен и нејзиниот полномошник/адвокатот.

Пример:

Во случај пред Основниот суд Охрид, жртвата - 14-годишна Романка, во преткривичната постапка дава исказ и притоа исказот го дава на Македонски јазик (нотирано во записник), а впрочем, многу малку или воопшто не го познава македонскиот јазик.

Образложение:

Доколку бил присутен адвокат-полномошник, секако дека би инсистирал на обезбедување на овластен судски преведувач со цел таквиот исказ да не биде доведен под сомнение во однос на неговата издржаност и несорбливост.

Напомена:

Потребно е адвокатот да го слушне, лично од жртвата, целиот нејзин исказ, пред таа воопшто да го даде нејзиниот исказ како сведок. Адвокатот може да ја поучи на што да обрати посебно внимание, да ѝ појасни некои работи кои во врска со кривично-правниот настан не ѝ се јасни.

Жртвата, многу често, со оглед на начинот на кој е продавана (ноќе, по непознати патишта, во непознати градови, збунета, ограничена во слободата на движење), многу често комплетно е дезориентирана во просторот и времето.

Пример:

Во случај пред Основниот суд Тетово, жртвата при излагањето на хронолошкиот след на настаните од моментот кога била илегално пренесена преку српско-македонската граница, до моментот кога била предадена на нејзиниот газда во Тетово, по нејзино сеќавање, поминала преку два града и наводно, патувала 6 часа.

Образложение:

Жртвата не знае дека прв град низ кој поминала по илегалното преминување преку српско-македонската граница е Куманово, вториот град преку кој поминала е Скопје, за да стаса во Тетово каде што е продадена.

1.7.3. Правата на жртвата во кривичната постапка

Препорака:

Оштетените, како сведоци, мора на експлицитен начин да се поучат дека во согласност со член 221 од ЗКП:

”Сведокот не е должен да одговара на одделни прашања ако е веројатно дека со тоа би се изложил себе си или свој близок роднинана тешка срамота, значителна материјална штета или кривично гонење.”

Образложение:

Жртвите, не разбирајќи ја суштината на оваа поука, се изложуваат себе си на голем срам и понижување.

Жртвата, во својство на сведок, често, со делови од својот исказ се изложува себеси на тежок срам кој пластично го доживува преку молчење, одолговлекување на одговорот на поставеното прашање, но многу често со плачење, наведнување на главата.

Ваквото нивно однесување покажува какви чувства кај нив предизвикува прашањето.

Пример од праксата:

Пред Основниот суд Битола, дел од исказ на оштетена - сведок:

“Ме удри со дршката од пиштолот по глава затоа што не сакав да одам со клиентот. Тој клиент и порано секогаш бараше од мене ненормален секс.”

На прашањето од судијата “каков е тој ненормален секс”, жртвата одговара: “пуши к... судија”, после што следи громогласно смеење од страна на публиката во судската сала, а жртвата плаче.

Но, и доколку записнички е констатирано дека оштетениот во својство на сведок е предупреден на ова свое право, тоа од страна на истражниот судија не е објаснето на начин на кој жртвата може да го сфати.

Пример од праксата:

Истражниот судија диктира во записник: “Откако на сведокот му е предочено дека”, па се диктира законскиот текст на одредбата, без воопшто истражниот судија да се обрати до жртвата и да се обиде на пристапен начин да ѝ објасни што всушност значи тоа.

Препорака:

Истражниот судија мора со особена внимателност да ѝ појасни на жртвата во што се состои нејзиното право да одбие одговор на определени прашања. При тоа мора да користи терминологија разбирлива за жртвата.

Претходната препорака се однесува и до јавните обвинители.

При поставувањето на прашањата од страна на обвинителот, во интерес на постапката, а заради добивање на веродостоен и квалитетен исказ, од особена важност е прашањата да бидат што поразбирливи, без користење на стручни изрази кои ја збунуваат жртвата.

Пример од праксата:

На прашањето на јавниот обвинител: “Дали беше **принудувана** на пружање сексуални услуги?”, жртвата одговара: “Не”.

На прашањето на јавниот обвинител: “Како негира кога погоре во записникот е внесено дека кажала дека газдата со сила ја **терал** да излегува за пари со гости од локалот”, жртвата одговара: “Да, ме **тераше** со сила, а кога не сакав да излезам со клиент, ме тепаше”.

Заклучок: Поимите принуда, пружање услуги и слични термини наведени во законскиот текст на делото се неразбирливи за жртвата.

Препорака:

Целокупната постапка при изведувањето на доказ со сослушување на сведок-оштетен задолжително треба да се води на пристапен начин, односно разбирлив и јасен за жртвата.

Напомена:

Мора да се има предвид интелектуалниот, психолошкиот и социјалниот профил на жртвата. Жртвите, во најголем број случаи, се

со низок степен на образование, интелектуално инфериорни во однос на околината, многу често несоцијализирани, потекнуваат од рурални средини, а да не зборуваме за конфликтните семејни средини.

Пример од праксата:

Случај на жртва од Република Македонија, од Скопје, неписмена и комплетно хаотична.

Препорака:

Жртвата секогаш треба да го даде својот исказ со посредство на овластен судски преведувач.

- Во согласност со член 7 став 2 од ЗКП: “Сведоците во текот на постапката пред судот имаат право на бесплатна помош од овластен судски преведувач, ако не го зборуваат или разбираат јазикот на кој се води постапката.”

Во согласност со истиот член став 3 од ЗКП: “За правото на преведувач лицето ќе се поучи. Во записникот ќе се забележи дека е дадена поука и изјавата на лицето.”

Заклучок: Од горенаведените примери кои укажуваат на проблемите што се јавуваат во текот на постапката кај овие кривични дела, еклатантно, без двоумење се потврдува фактот дека жртвите своите искази треба да ги даваат преку овластен судски преведувач.

Зошто? Адвокатот е тој кој може да изврши најверодостојна процена на степенот на познавање на јазикот од страна на жртвата, врз основа на контактите кои ќе ги оствари претходно, пред жртвата да биде повикана на сведочење од страна на судот.

Препорака:

Не смее да се прифати давање на исказ од страна на сведок-жртва без присуство, посредство на овластен судски преведувач, без оглед што изјавува жртвата, дури и во случај кога жртвата тврди дека го познава јазикот. Влегувањето во судница и давањето на изказ во суд е нешто сосема друго од неформалниот разговор со жртвата во Транзитниот Центар за Странци.

Примери од праксата:

Без исклучок, во сите случаи, праксата покажува недоволно познавање на македонскиот јазик и исклучително тешко изразување на жртвите кое особено доаѓа до израз во моментот кога судијата, обвинителот, ќе почнат да поставуваат прашања со цел да се појаснат определени околности, а да не зборуваме за прашањата на бранителите на обвинетите.

Примери од праксата:

Пред Основниот суд Охрид, во 2002 година, во текот на преткривичната постапка и во истрагата, малолетната жртва на 14 години, дава исказ, при што во записник е нотирана нејзината изјава дека го разбира македонскиот јазик. После две години истото лице се враќа во Македонија, заради давање исказ на главниот претрес. Два дена пред главниот претрес, ангажираниот адвокат воспоставува контакт со жртвата, но, за жал, се констатира дека ниту тој, дури и со својот практикуван пристап за разбирање, мошне тешко комуницира, бидејќи жртвата речиси воопшто да не го разбира македонскиот јазик.

Пред Основниот суд Тетово, предмет во кој се јавуваат 10 обвинети, еден од најклатантните примери на жртва која дава исказ на македонски јазик, при што прашана за времето кога била продавана и во кој месец во годината, не знае да одговори.

Заклучок: Се доведува во прашање исходот на целокупната постапка. Зошто?

Како ќе се потврди веродостојноста на исказот даден во истрага, ако таа и тогаш не го познавала македонскиот јазик, а дала исказ врз основа на кој се базира обвинителниот акт?

Што доколку бранителот побара, во согласност со член 320 од ЗКП, на сведокот да му се предочи исказот кој го дала во записник во текот на истрагата?

Препорака:

Повикување на жртвата во својство на сведок да се врши во согласност со законските одредби.

- Во согласност со член 222 од ЗКП: “Повикувањето на сведокот се врши со доставување на писмена покана на која мора да бидат наведени

името, презимето, назначувањето на својството (сведок, оштетен) време, место, кривичниот предмет, со предупредување во случај на неоправдан изостанок”.

Примери од праксата:

Од страна на Основниот суд Гостивар, повикувањето на сведокот беше извршено со испраќање на факс до МВР-Оддел за борба против организиран криминал во 15:00 часот, со покана сведокот да се јави пред судот наредниот ден, во 10:00 часот. Таквиот начин на доставување е спротивен на одредбите од ЗКП.

Препорака:

Поканите да се доставуваат до сведоците, оштетни-жртви, во законски определениот рок (или најмалку 2-3 дена претходно) како би имало доволно време жртвата да се подготви и психички, а и да ја добие потребната правна поука од нејзиниот адвокат.

1.7.4. Должност на оштетената (жртва) - сведок

Препорака:

Потребно е на жртвата да ѝ се објасни и да се поучи дека е должна да сведочи според одредбите на домашното законодавство.

Имено, во согласност со член 217од ЗКП:

“1) Како сведоци се повикуваат лица за кои е веројатно дека ќе можат да дадат известување за кривичното дело и сторителот и за други важни околности.

Кај овие кривични дела, најчесто единствен доказ врз основа на кој се базира обвинението е токму исказот на сведокот, односно жртвата.

2) Оштетениот може да се сослуша како сведок.

3) Секое лице кое се повикува како сведок е должно да се јави на поканата, а ако во овој Закон не е определено поинаку, должно е да сведочи”.

Сведокот е должен да се јави на уредната покана дури и во случаите кога субјективно оценува дека нема никакви сознанија за постапката.

Во согласност со член 229 од ЗКП:

“1) Ако сведокот кој е уредно повикан не дојде и не го оправда својот изостанок или без одобрение и оправдана причина се оддалечи од местото каде што треба да биде сослушан, може да се нареди да се доведе присилно, а може и да се казни со парична казна која претставува една половина од просечната плата остварена во последните три месеци во стопанството, според податоците објавени од страна на Државниот завод за статистика.

2) Ако сведокот дојде, па откако е предупреден за последиците, без законска причина одбие да сведочи, може да се казни со парична казна определена во претходниот став, а ако потоа одбие да сведочи, може да се затвори.

Затворот трае додека сведокот не се согласи да сведочи или неговото сослушување стане непотребно, или додека кривичната постапка не се заврши, но најдолго еден месец.”

Препорака:

Адвокатот, како полномошник, мора да ѝ ги предочи и објасни овие обврски и последиците од нив на жртвата.

Во согласност со член 223 од ЗКП:

“2) Сведокот ќе се опомене дека е должен да ја зборува вистината и дека не смее ништо да премолчи, а потоа ќе се предупреди дека давањето лажен исказ е кривично дело. Потоа, сведокот ќе се предупреди дека не е должен да одговара на прашања (член 221).”

И овде мора да се напомене дека цитираниот законски текст со горенаведената одредба, од страна на истражниот судија се врши со механичко диктирање во записник, без посебно обраќање до сведокот-оштетената, со непосредно појаснување, на разбирлив начин што тоа значи.

Препорака:

Адвокатот мора да ја поучи жртвата дека е можно да се сретне и да се соочи со обвинетиот. Соочувањето е составен дел на сослушувањето и сведокот е должен да го стори тоа.

Во согласност со член 212 од ЗКП:

“1) Обвинетиот може да се соочи со сведокот, ако нивните искази не се согласуваат во поглед на битните факти. „

Соочувањето е составен дел на испитувањето. Соочувањето се врши после испитувањето на обвинетиот и сведокот. Жртвата како сведок мора претходно да биде известена за оваа можност која ја предвидува ЗКП.

Заклучок: Ова е од особена важност од причина што праксата покажува дека жртвата има патолошки страв од “нејзиниот газда” (обвинетиот), па потребно е претходно психички да се подготви за тој можен контакт.

Примери од праксата:

Генерално, без исклучок, како прво прашање од страна на жртвите се поставува следното: “Дали мојот газда ќе биде таму (се мисли на суд при давањето на исказ од нејзина страна)” .

Напомена:

Во согласност со измените на ЗКП („Сл.весник на РМ“ бр.74/2004 од 22.10.2004 година) во член 270-а, Оддел за заштита на сведоците, на соработниците на правдата и на жртвите, дадена е можност жртвите да бидат заштитени со спроведување на посебен начин на испитување и учество во постапката. Со тоа се избегнува опасноста од психолошки страв и притисок кај жртвите.

Заштитата на жртвите може да се врши и со нивно вклучување во програмата за заштита на сведоци. Притоа треба да се има предвид дека сведоците во овие постапки редовно се странски државјани кои најчесто, по завршувањето на истрагата, ќе се репатрираат во домицилните земји.

Напомена:

Новите законски измени во член 295-а дозволуваат сведокот да биде сослушан по пат на телефонска или видеоконференција која се наоѓа во друг земја. Притоа се применуваат одредбите од Вториот Дополнителен Протокол на Европската Конвенција за меѓународна правна помош во кривичната материја.

Со оглед на краткиот рок на примена на новите законски измени, праксата дополнително ќе ги исфрли на површина слабостите или позитивните ефекти.

Препорака:

Доколку, пак, се работи за малолетно лице кое се сослушува во својство на сведок, задолжително да се побара сослушувањето да се изврши во присуство на педагог или психолог од соодветниот ЦСР.

Во согласност со член 223 став 4 од ЗКП:

„При сослушување на малолетно лице, особено ако е оштетено со кривичното дело, ќе се постапи претпазливо така што сослушувањето да не влијае штетно врз психичката состојба на малолетникот. Ако е тоа потребно, сослушувањето на малолетното лице ќе се изврши со помош на педагог или друго стручно лице.“

Пример од праксата:

Примената на овој член наиде на особено позитивен ефект во истражната постапка која се водеше пред Основниот суд Тетово, кога обвинителот побара за малолетната жртва од Романија сослушувањето да се изврши со помош на педагог од Центарот за социјална работа во Тетово.

Исказот кој го даде малолетната жртва беше исклучително концизен, јасен, квалитетен, стравот исчезна, а нејзината сигурност беше јасно изразена, без страв.

Препорака:

Во секој момент од постапката можат да се очекуваат манипулации од страна на обвинетите и нивните бранители со искористување на определени законски одредби за одлагање и одолговлекување на постапките, со цел жртвите да се доведат во состојба на нервоза и нетрпеливост.

Во согласност со член 174 став 1 од ЗКП:

Оштетениот секогаш може да се обрати со поплака до Претседателот на судот пред кој се води постапката поради

оддолжувањето на постапката и поради други неправилности во текот на истрагата.

Примери од праксата:

Пред Основниот суд Тетово истрагата е завршена во декември 2003 година. До ден денес обвинителниот акт “не може да му се достави” на обвинетиот кој инаку живее во Тетово и речиси секојдневно е во судот, со што актот не може да стане правосилен.

Пред Основниот суд Тетово по четврти пат се одлага рочиштето за главен претрес. Прво бранителот е “ангажиран” по друг притворски предмет, потоа е болен, потоа е болен обвинетиот, потоа

Препорака:

Мошне смела е размислата за измена на законската регулатива во поглед на делегирањето на надлежноста на Основните судови или формирање на специјализирани одделенија за постапување по овие кривични дела.

Напомена:

Новите измени во ЗКП (член 7 и член 9) го стеснуваат и ограничуваат просторот за маневар во смисла на одолговлекување на постапките и избегнување на правдата, како во однос на институтот „изземање“, регулиран со член 36 и член 38 од ЗКП, така и во однос на доставата (член 35 и 36) регулирани со член 113 и 114 од ЗКП.

1.7.5. Толкување и примена на правото на застапување

Сведокот, како оштетен, има право на адвокат како полномошник во текот на целата постапка.

Основата на сите проблеми со кои се среќава полномошникот - адвокат при застапувањето и пружањето на вистинска помош на жртвите, лежи токму во примената и толкувањето на член 61 од ЗКП.

Пред да се даде појаснување на овој член, мора да се погледне законскиот текст за значење на изразите на ЗКП.

Член 139 став 5 од ЗКП:

„Оштетениот е лице чиешто некакво лично или имотно право е повредено или загрозено со кривичното дело.“

Член 61 од ЗКП:

„1) Оштетениот може своите права во постапката да ги врши преку полномошник.

Вршењето на правата во својство на оштетен, жртвата може да го остварува преку полномошник.

Оштетениот може да го овласти својот полномошник за целиот тек на постапката или само за одделни дејства.“

Пример од праксата:

Оваа правна норма од страна на (пред сè) истражните судии, во текот на истражната постапка, но и од страна на Претседателите на Кривичните Совети на главниот претрес, се толкува и применува сосема различно.

Ова се однесува на одделни судови, но и во исти судови, кај различни судии.

Правна дилема е дали полномошникот на оштетената - жртвата може да има активно учество во текот на целата постапка.

Пример од праксата:

Истражен судија од еден основен суд смета дека во текот на истрагата, полномошникот на оштетениот воопшто не смее да поставува прашања, па дури ни прашања кои директно се насочени кон утврдувањето на статусот на жртвата - оштетената.

Напомена:

По ваквото толкување од страна на истражниот судија за овластувањата на полномошникот на жртвата, од страна на полномошникот му е укажано на истражниот судија на фактот дека жртвата како неук учесник во постапката не е во можност да го определи својот статус на жртва уште во фазата на истрага.

Тука, пред сè, се мисли на личните доживувања, чувствата на жртвата во врска со кривично-правниот настан и сторителот.

Во понатамошниот тек на постапката, со пропуштање на овој факт таа не би можела да ги оствари своите права на оштетно побарување.

Пример од праксата:

Пред Основниот суд Битола, Претседателот на Кривичниот Совет, на барање на полномошникот на оштетените за поставување на

прашања токму во врска со психолошките и физичките трауми на жртвата, а ригорно го одбива, без воопшто да размисли за правата на жртвата и причините поради кои тоа се бара.

Препорака:

Статусот на жртвата како учесник во постапката (друго лице) мора да биде определен уште во фазата на преткривичната постапка. Оттаму е потребно присуство на адвокат уште во фазата на преткривичната постапка.

Напомена:

Со поканите кои се доставуваат преку Транзитниот Центар за Странци до жртвите, редовно се повикуваат во својство на сведоци во постапките за предметното кривично дело. Оттаму, доколку жртвата уште веднаш, при спроведувањето на истрагата од страна на основното обвинителство (ОЈО) нема статус на жртва, мошне тешко се стекнува со правото при давањето на својот исказ да обезбеди да биде присутен нејзиниот полномошник.

Во таков случај неопходно е жртвата да се поучи дека уште веднаш треба јасно да му стави до знаење на истражниот судија какво е нејзиното својство и како таа се чувствува.

Ваквата потреба произлегува од фактот што жртвата веднаш, уште од почетокот на постапката, може да ги остварува своите права, да биде безбедна, сигурна дека ќе биде застапувана во текот на целата постапка од страна на соодветно стручно лице кое ќе се грижи за нејзините права.

Пример од праксата:

Пред Основниот суд Тетово на адвокатот на жртвата, од страна на истражниот судија му било наложено да ја напушти судницата, бидејќи жртвата е повикана во својство на сведок, како што стоело во поканата, и според тоа нема право на полномошник. На образложението на истражниот судија се спротивставил адвокатот со следното образложение: Доколку од страна на ОЈО сведокот не е детерминиран како оштетена, жртва, тогаш статусот на жртва го определува самата врз основа на личното чувство и личното убедување.

Што доколку во понатамошниот тек на постапката од исказот на другите сведоци или при изведувањето на други докази се смени

статусот и се потврди дека сведокот е всушност жртва. Со тоа се скратуваат нејзините права предвидени со ЗКП кои претставуваат суштествени повреди на одредбите од ЗКП.

Заклучок: Образложението од адвокатот било прифатено и било дозволено стекнувањето на статус на оштетена, а со тоа и присуство на адвокат.

ЗКП, во согласност со член 161 и член 322 оди дотаму што дава широки овластувања дури и во поглед на присуство на оштетениот при преземањето на истражни дејства.

Во согласност со член 161 став 5, дури постои законска обврска истражниот судија да го извести (покрај другите учесници во постапката) и оштетениот.

Токму ова укажува на неопходноста од полномошник, адвокат на жртвата, кој би присуствувал на сите процесни дејства во текот на постапката.

Препорака:

ОЈО има исклучително значење при поднесувањето барање за спроведување на истражни дејства со тоа што го назначува и статусот на сведокот кој се предлага, дали има статус на жртва или не.

1.7.6. Соработка меѓу државните органи

Ова прашање е од исклучителна важност од причина што брзите, ефикасни, законити постапки најмногу зависат од соработка меѓу овие органи.

Праксата покажува дека “детските болести” кои во почетокот на практикурањето беа силно изразени кај овие дела, во “симптомите” на несинхронизираност, дисонантност, во однос на поделбата на надлежностите и обврските, полека, со текот на времето, се надминуваат. Притоа, особено е изразен напредокот во однос на готовноста за соработка од страна на МВР.

Напомена:

Се јавува потреба од подлабока соработка и размена на информации меѓу сите овие органи заради зајакнување на борбата против трговијата со луѓе и нелегалната миграција.

Еден од круцијалните проблеми кој подолго време имаше негативна рефлексја, произлезена од горенаведеното, конечно се надмина. Тоа беше проблемот во врска со идентификацијата на личните генералии на жртвите и доказот во форма на патна исправа или друг документ за идентификација. Односот на државните органи со меѓународните и невладините организации е варијабилен но, во секој случај со тенденција за подобрување.

И тука од исклучителен интерес е да постои висок степен на соработка.

1.8. Случаи пред македонските судови - Искуства на адвокат Анета Батева

1.8.1. Од досегашното практично искуство - случаи кои се водени пред Основниот суд во Скопје, Основниот суд Тетово, Основниот суд Гостивар и Основниот суд Битола

■ Случаи пред Основниот суд во Скопје

Тоа се два случаи на девојки кои биле препродавани за пари, односно се работи за кривично дело трговија со луѓе. Во Основниот суд Скопје истрагата може да се оцени како добро организирана, бидејќи самата истрага е водена во Транзитниот Центар за Странци, каде што се сместени и обезбедени сведоците, односно оштетените.

Судот, заедно со записничарот и целокупниот материјал, една од просториите на Транзитниот Центар за Странци ја претвори во судница. Тука пристапуваат и обвинителот, адвокатот на обвинетиот и адвокатот на оштетената. Ваквата истрага е најбезбедна за сведокот, а и за останатите учесници во постапката.

Случаи пред Основниот суд Тетово

Основниот суд во Тетово има засилено полициско обезбедување за сведокот.

■ Случаи пред Основниот суд Гостивар

Работата на Основниот суд во Гостивар може да се оцени како добра и навистина ефикасна. Меѓутоа, како еден мал недостаток може да се спомене тоа што сведокот мора да се спроведува на распитот под силно полициско обезбедување.

■ Случаи пред Основниот суд Битола

Се работи за три случаи.

Судот во Битола исто така е ефикасен во работењето, меѓутоа и таму сведокот се спроведува на распитот под силно полициско обезбедување.

Бидејќи станува збор за организиран криминал, не може да се занемари фактот дека доколку сведокот биде отстранет на кој било начин, на пример киднапирање или убиство, обвинетиот ќе биде ослободен од кривично гонење.

Препорака:

Би било многу попрактично и поекономично истрагата да се врши во местото каде што се згрижени сведоците, по можност во просториите на Транзитниот Центар за Странци.

1.8.2. Предлози за спроведување на поефикасна истрага

Како што веќе неколкупати се наведува во Практикумот, адвокатот на сведокот-оштетената треба да се вклучи во истрагата уште од самиот почеток.

Ваквата потреба се јавува од следните причини:

- Меѓу адвокатот и жртвата како сведок се создава однос на доверба, бидејќи адвокатот е тој кој ги штити интересите на жртвата/сведокот уште од самиот почеток, а особено во истражната постапка. Жртвата како сведок со помош на адвокатот се ослободува од стравот кој го чувствува кон институциите на системот, а особено од полицијата.

Кај жртвата како сведок, во овие случаи, се јавува чувство дека е обвинета или соучесник на обвинетиот. Адвокатот ќе и го објасни нејзиниот статус, а со тоа ќе ја ослободи од стравот од полицијата.

- Жртвата како сведок чувствува страв и од обвинетиот. Поради тоа жртвата најчесто не ѝ се доверува на полицијата. Охрабрена од неговиот адвокат, таа може да бара заштита или да сугерира поефикасна заштита за себе и за други жртви од трговијата со луѓе.

- Уште во истражната постапка треба да се има на увид имотната состојба на обвинетиот (движен и недвижен имот), со цел во постапката да може да се намири оштетената, а во иднина, доколку постои

можност, и другите субјекти кои биле изложени на трошок во преткривичната и кривичната постапка.

1.8.3. Надомест на штета

Институтот надомест на штета е многу важен институт за остварување на целите во борбата против организираниот криминал.

Досега праксата покажувала примена на одредбите за одземање потив-правно стекната материјална корист како последица на сторување на кривично дело. Новите законски одредби во одземањето на имотната корист и средства генерирани со сторување на кривично дело овозможуваат истите тие мерки да бидат предложени и за недвижниот имот на сторителот.

Од аспект на надокнадување на нематеријалните трошоци на жртвата за сите претпрпени стравови, емотивни трауми и психо-социјални и ментални нарушувања, кои трајно го попречуваат нејзиното ментало и социјално реинтегрирање, таквите наоди треба преку ангажираните правни застапници да добијат препознатлив и законски облик и да бидат поднесени до судот во иницираните судски постапки против сторителите на делата од трговија со луѓе. Во таа смисла адвокатите треба максимално да ги користат наодите на исклучително квалификуваните тимови за психо-социјална помош кои ги помагаат жртвите во ТЦС, и истите во една законска форма да го достават до судовите како основ за нематеријалните оштетни побарувања во име на ЖТЛ.

Ваквите наоди, поднесени навремено до судот можат да бидат основа за утврдување на нематеријална штета на жртвата во текот на самата постапка доколку судот ги оцени како веродостојни. Но, исто така таквите стручни наоди можат да го иницираат судот (што е многу поверојатно) на основа на нив да побара дополнително вештачење на основа на кое би се засновала одлуката на судот.

Во секој случај ваквите наоди треба навремено да бидат предјавувани и во предистражната постапка со напомена дека и евентуалните вештачења побарани од судот можат да се остваруваат и пред репатриацијата на жртвата. Во таа смисла улогата на ангажираните адвокати на жртвите е исклучително важна.

Од аспект на материјалните трошоци на постапката, адвокатите имаат улога да ги адресираат сите трошоци кои потекнуваат од враќањето на жртвите во нивните матични земји (авионски билети) во

согласност со одредбите во Законот за странци (нов нацрт текст е во подготовка) кои ставаат на товар трошоци за враќање на илегални мигранти односно за сите оние кои ги донеле нелегално странските државјани во земјата.

Иднината ќе покаже дали има место и други субјекти да се приклучат кон оштетеното побарување во смисла на предјавување на трошоци од установи кои ги згрижуваат жртвите на трговија со луѓе, исто така трошоци направени за нивно дневно згрижување, особено од аспект на новите законски одредби кои ќе овозможат и нивен подлгорочен престој од 3, 6 месеци или до 1 година и повеќе, во согласност со новите одредби во претстоечкиот Закон за странци.

Во оваа насока од голема помош би било доколку адвокатот на оштетената има податоци за имотната состојба на сторителот на кривично дело уште во моментот кога почнува кривичната постапка т.е. од моментот кога ќе почне истражната постапка.

Заради обезбедување на своето право на надомест на штета тужителите можат да употребат и временна мерка за обезбедување на имотот на сторителот на кривичното дело од кои подоцна ќе се намират. Ова од причина бидејќи постои опасност сторителот на кривично дело да го отуѓи својот имот за време на водењето на постапките.

Во насока на горенаведеното потребно е да се посочат неколку измени и дополнувања на ЗКП особено во однос на:

Употребата на мајчиниот јазик во постапката чл.7 во врска со чл.8, чл.3, како и чл.355 од ЗКП.

Имено, според новите измени на ЗКП во чл.7 недвосмислено е потребен превод на обвинението на јазикот на кој говори обвинетиот, инаку се работи за битна повреда на ЗКП.

Упатно е обвинетите да се прашаат дали се согласуваат да се достави и да се прочита обвинителниот акт со превод или без превод.

Во спротивно обвинетиот нема да разбере за што се работи, па станува збор за битна повреда на ЗКП. Во праксата ваквото непостапување редовно непотребно го одложуваше претресот.

Упатно би било да уште на самиот почеток на кривичната постапка (истрагата) на обвинетиот да му се врачува обвинителниот акт со

превод зависно од тоа на која националност припаѓа. Ваквата активност на адвокатите - полномошници на оштетените-ќе оневозможат одолговлекување и опструирање на кривичната постапка.

Имотно-правното побарување во текот на ЗКП - надомест на материјална и нематеријална штета по чл. 31 - Службен Весник 74/04/ од Законот за Измени и дополнувања на ЗКП од 22 Октомври 2004 год.

Во праксата овие одредби ги имаат следниве позитивни и негативни страни.

Позитивни страни:

- **Во принцип постапката станува поекономична и поефикасна така што во една постапка се решаваат две одделни работи, односно обвинетиот се прогласува за виновен и веднаш се одредува колку треба да му се исплати на оштетениот;**
- **Оштетениот е лично заинтересиран да се утврди вината на обвинетиот, заради негова парична компензација;**
- **Доказите се предочуваат во една постапка.**

Како негативна страна би се предпочила можноста поради недостаток на докази за надомест на штета, судот да може да ја пролонгира постапката во недоглед, па кривичната постапка да се претвори во граѓанска постапка. Во оваа смисла би било упатно да се сугерира адвокатите да инсистираат и предложуваат донесување на дополнителна пресуда за надомест на штета во истата постапка.

Ова е предвидено во чл.31 од Законот за Измените и дополнувањата на ЗКП:

Во чл.101 ставот 2 се менува и гласи :

„Со пресудата со која обвинетиот се огласува за виновен, судот одлучува целосно или делумно за имотно-правното барање. Доколку доказите во кривичната постапка не даваат доволна основа за целосно или делумно пресудување на имотно-правното барање а, за нивно дополнително обезбедување постои опасност од неоправдано одлагање на кривичната постапка, судот со пресудата ќе ја досуди само основата или основата и делумно износот на имотно-правното барање, а за износот на имотно-правното барање или остатокот од тој износ ќе донесе дополнителна пресуда. Доколку

износот на имотно-правното барање не може да се утврди со други докази или изведувањето такви докази би водело кон значително одложување на постапката, судот со дополнителна пресуда ќе го досуди износот на имотно-правното барање или неговиот дел обезбедувајќи правичен надоместок. Против дополнителната пресуда може да се изјави жалба во рок од 8 дена од денот на нејзиното доставување”.

Јасно може да се забележи интенцијата на законодавецот:

1. Судот е должен во кривичната постапка да реши за имотно-правно побарување;
2. Судот со институтот дополнителна пресуда за имотно-правно барање ја отстранува опасноста од одлагање на постапката;
3. Доколку нема доволно докази за имотно-правно барање судот е должен да досуди правичен надоместок. Се разбира доколку обвинетиот се огласи за виновен.

Примената на новиот институт во ЗКП - надомест на материјална и нематеријална штета - се состои во следното:

Во кривичната постапка судот е должен да реши за имотно правното побарување, а да не го упатува оштетениот во граѓанска постапка да го оствари тоа.

1.8.4. Трошоци на кривичната постапка

Со ЗКП и со Измените и дополнувањата на ЗКП точно е наведено кои се трошоци на постапката и кој е должен да ги надомести и тоа во членовите 88, 90, 91, 93 и 95 од ЗКП:

- Трошоците на постапката ги сноси обвинетиот од својот имот (трошоци за адвокат, вештачење, медицинска помош и сл.);

- Трошоците за сместување, доведување, обезбедување и спроведување се во надлежност на МВР, а според новите измени тој ги компензира од конфискација на имотот на осудениот.

Членови во ЗКП кои се апликативни во однос на трошоците на постапката:

Член 88 од ЗКП:

”(1) Трошоци на кривичната постапка се издатоците направени по повод кривичната постапка од нејзиното поведување до нејзиното

завршување и издатоците за преземените истражни дејствија пред истрагата.

(2) Трошоците на кривичната постапка опфаќаат:

1. Трошоци за сведоци, вештаци, судски преведувачи и стручни лица, како и трошоци на увидот;

2. Превозни трошоци на обвинетиот;

3. Издатоци за доведување на обвинетиот, односно на лицето лишено од слобода;

4. Превозни и патни трошоци на службените лица;

5. Трошоци за лекување на обвинетиот за време додека се наоѓа во притвор, затвор заради судење, како и трошоци за породување;

6. Паушален износ;

7. Награда и нужни издатоци на бранителот, нужни издатоци на приватниот тужител и на оштетениот како тужител и на нивните законски застапници, како и награда и нужни издатоци на нивните полномошници.

8. Нужни издатоци на оштетениот и на неговиот законски застапник, како и награда и нужни издатоци на неговиот полномошник.

(4) Трошоците од точка 1 до 5 став 2 на овој член, како и нужните издатоци на назначениот бранител и назначениот полномошник на оштетениот како тужител (членови 67 и 93), во постапката поради кривичните дела за кои се гони по службена должност, се исплатуваат однапред од средствата на органот што ја води кривичната постапка, а се наплатуваат подоцна од лицата кои се должни да ги надоместат според одредбите на овој закон. Органот што ја води кривичната постапка е должен сите трошоци што се однапред исплатени да ги внесе во пописот кој ќе се приложи кон списите.”

Член 91 од ЗКП:

”(1) Кога судот ќе го огласи обвинетиот за виновен ќе изрече во пресудата дека е должен да ги надомести трошоците на кривичната постапка.

(2) Лицето што е обвинето за повеќе кривични дела нема да се осуди на надоместување на трошоците во поглед на делата за кои е ослободено од обвинението, доколку можат да се издвојат тие трошоци од вкупните трошоци.

(3) Во пресудата со која се огласени повеќе обвинети за виновни, судот ќе определи колкав дел од трошоците ќе поднесува секој од нив, а ако тоа не е можно, ќе ги осуди сите обвинети да ги поднесуваат трошоците солидарно. Плаќањето на паушалниот износ ќе се определи за секој обвинет посебно.”

Во врска со Предлогот за остварување на имотно-правно побарување можна солуција како да истиот се формулира е следнава:

До Основен Суд _____
Предлог за остварување на имотно - правно побарување

Со предлог за определување привремени мерки за безбедност

Од оштетениот:

Врска К.бр.

Пред _____ суд е заведен кривичен предмет К.бр. _____ против обвинетиот _____ од _____ за кривично дело против _____ чл. ___ од КЗ .

На име материјална штета побарувам од обвинетиот износ од _____ Ден., а на име нематеријална штета износ од _____ Ден., врз основа на чл.103-114 од ЗКП, како и чл.31 од Законот за Измените и дополнувањата на ЗКП.

Напоменувам дека со овој Предлог се приклучувам кон кривичното гонење и барам покрај казната за кривичното дело, обвинетиот да биде задолжен во смисол на одредбите од чл.102-111 од ЗКП, како и измените во чл.31 од Законот за Измени и дополнувања на ЗКП, и да да ми исплати на име надомест на штета износ од вкупно _____ Ден., со законска затезна камата од денот на пресудувањето до исплатата.

Во смисол на чл.112 од ЗКП, предлагам да се определат привремени мерки за обезбедување на имотно-правно побарување со забрана за отугување на движен и недвижен имот кои се во сопственост на обвинетиот.

Во смисолна гореизложеното го молам Судот согласно чл.112 од ЗКП, во врска со чл.266 ст.1 т.2 од Законот за извршна постапка да го донесе следното:

Решение за привремена мерка

Заради обезбедување на парично побарување на оштетениот спрема обвинетиот, за штета нанесена со кривично дело утврдено како во пресудата за материјални и нематеријални трошоци во вкупен износ од _____ Ден.

Се определува привремена мерка за забрана на обвинетиот да располага со својот движен и недвижен имот.

Привремената мерка да се прибележи во интабулационите книги.

Полномошник на Оштетениот

Со измените на ЗКП, Кривичниот Судски Совет е тој кој го досудува имотно правното побарување.

АНЕКС 1

22.3.2001 Анг. Службен весник на Европската заедница
Л 82/1

(Закони прилагодени во согласност со Глава VI од Договорот за
Европската унија)

РАМКОВНА ОДЛУКА НА СОВЕТОТ од Март 15 2001 за статусот на жртвите во кривичната постапка

(2001/220/JXA)

СОВЕТОТ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА,

Во врска со Договорот за
Европската унија, а особено со
член 31 и член 34 (2)(б) од него:

Во врска со иницијативата од
Република Португалија (1),

Во врска со мислењето од
Европскиот парламент (2),

Имајќи го предвид следното:

- (1) Во согласност со Акцио-
ниот План на Советот и на
Комисијата, за тоа како нај-
добро да се имплементи-
раат одредбите од Догово-
рот од Амстердам во облас-
та на слободата, безбеднос-
та и правдата, а особено
точките 19 и 51(ц) во рок од

пет години од денот на
стапување во сила на
Договорот, и прашањето за
поддршка на жртвите, тре-
ба да се решава со правење
на споредбен преглед на
плановите за обештетува-
ње на жртвите и со процену-
вање на можноста за презе-
мање на акција внатре во
Европската унија.

- (2) Комисијата поднесе со-
општение до Европскиот
парламент, Советот и Ко-
митетот за економија и со-
цијални работи на 14 Јули,
1999, насловено како “Жр-
тви на криминалот во
Европската унија: впечато-
ци од нормите и дејству-
вањето“. Европскиот па-
рламент усвои Резолуција
за соопштението на Коми-
сијата на 15 Јули, 2000.

- (3) Заклучоците од состанокот на Советот на Европа во Тампере на 15 и 16 Октомври, 1999, а особено точката 32 од нив, наложуваат дека треба да бидат составени минимум стандарди за заштитата на жртвата на криминал, а особено за достапноста на правдата на жртвите на криминалот и за нивното право на надомест на штета, вклучувајќи ги и правните трошоци. Покрај тоа, националните програми треба да бидат поставени сè до финансиски мерки, јавни и невладини, за помош и заштита на жртвите.
- (4) Земјите-членки треба да ги приближат нивните закони и регулативи до тој степен кој е потребен за да се достигне целта: да им се овозможи на жртвите на криминал високо ниво на заштита, независно од тоа во која земја-членка се наоѓаат.
- (5) Потребите на жртвите треба да се земат предвид и да им се обрати внимание на еден сеопфатен, координиран начин, притоа избегнувајќи делумни или недоследни решенија кои може да доведат до секундарна виктимизација.
- (6) Затоа, одредбите на оваа рамка на Одлуката не се целосно ограничени на вниманието на интересите на жртвата. Исто така, тие опфаќаат одредени мерки за помош на жртвите пред или по кривичните постапки кои можат ги намалат последиците од злосторството.
- (7) Мерките за помош на жртвите на криминал, а особено одредбите кои се однесуваат на надоместот и посредувањето, не се однесуваат на договорите во граѓанската постапка.
- (8) Правилата и праксата во однос на статусот и главните права на жртвата потребно е да се приближат, со посебно внимание на правото да бидат третираны со почит кон нивното достоинство, правото да наоѓаат и примаат информации, правото да разберат и да бидат разбрани, правото да бидат заштитени во различни стадиуми на постапката и правото да имаат надоместок за неповолноста што живеат во различна земја-членка од онаа во која е направено злосторството.
- (9) Сепак, одредбите на оваа Рамковна одлука не ѝ наметнуваат обврска на зе-

мјата-членка да се осигура дека со жртвата ќе биде постапувано на подеднаков начин како со странка во постапка.

(10) Вклучувањето на специјализирани служби и групи за поддршка на жртвите, пред, за време на и по кривичната постапка е важно.

(11) Треба да биде направена соодветна обука и во доволен број за лицата кои доаѓаат во контакт со жртвите, затоа што ова е неопходно и за жртвите и за постигнување на целите на постапката.

(12) Треба да се искористат постоечките договори за воспоставени места за контакт на земјите-членки, било под судскиот систем или врз основа на мрежите на групите за поддршка на жртвите.

ЈА УСВОИ СЛЕДНАТА РАМКОВНА ОДЛУКА:

Член 1

Дефинирања

За потребите на оваа Рамковна одлука:

(а) “Жртва” е физичко лице

кое претрпело штета, вклучувајќи физичка и ментална повреда, емотивен стрес или економска загуба, директно предизвикани од дејства или пропуштање кои се во спротивност со кривичното право на земјата-членка;

(б) Организација за поддршка на “жртвата” ќе значи невладина организација, законски основана во земјата-членка, чија поддршка на жртвите на криминал е обезбедена без надомест и е водена под соодветни услови, дополнувајќи ја акцијата на државата во оваа област;

(в) “Кривична постапка” ќе се толкува во согласност со националното право кое се применува;

(г) “Постапки” ќе бидат широко разбрани за да ги опфатат, како дополнување на кривичните постапки, сите контакти со жртвите, како оние со властите, државните служби или организации за поддршка на жртвите, во врска со нивниот случај, пред, за време на и по кривичната постапка;

(д) Посредување во кривични случаи ќе биде разбрано како испитување, пред или за време на кривичната постапка, преговарање за решение меѓу жртвата и

сторителот на делото, водени од квалификувано лице.

Член 2

Почит и признание

1. Секоја земја-членка ќе се осигура дека жртвите имаат вистинска и соодветна улога во нејзиниот правен систем. Таа треба постојано да прави напор да се осигура дека со жртвите се постапува со доволна почит кон достоинството на личноста за време на постапките и треба да ги признае правата и законската корист на жртвите со посебна врска со кривичната постапка.
2. Секоја земја-членка ќе се осигура дека со жртвите, кои се посебно ранливи, ќе биде постапувано соодветно со нивните околности.

Член 3

Сослушувања и обезбедување на докази

Секоја земја-членка ќе ја гарантира можноста за жртвите да бидат сослушани за време на постапката и да обезбеди докази.

Секоја земја-членка треба да преземе соодветни мерки со цел да се осигура дека нејзините

органи ја испитуваат жртвата само онолку колку што е неопходно за потребите на кривичната постапка.

Член 4

Право на примање на информации

1. Секоја земја-членка ќе се осигура жртвите да имаат пристап, од првиот контакт со службите за спроведување на правото, на секој можен начин кој се смета за соодветен и сè додека е можно на општопознати јазици, до информации од значење за заштитата на нивните интереси. Информациите од таков тип треба да бидат најмалку следниве:

- (а) Типот на услуги или организации на кои тие можат да им се обратат за поддршка;
- (б) Типот на поддршка која можат да ја добијат;
- (в) каде и како можат да пријават кривично дело;
- (г) Постапките кои следат по таквата пријава и нивната улога во врска со таквите постапки;
- (д) Како и под кои услови можат да добијат заштита;
- (ф) До кој степен и под кои услови тие имаат пристап до:
 - (1) правен совет или
 - (2) правна помош или
 - (3) некој друг тип на совет, ако,

во случаите опишани во точките(1) и (2), тие имаат право да ја добијат,

- (е) Потреба да имаат право на надомест на штета;
- (ж) Доколку се жители на друга држава, некакви посебни договори достапни за нив со цел да се заштитат нивните интереси.

2. Секоја земја-членка ќе се осигура дека жртвите кои имаат изразено желба за таа цел, се информирани за:

- (а) Исходот на нивната жалба;
- (б) Релевантните фактори кои им овозможуваат, во случај на прогон, да го знаат водењето на кривичната постапка против личноста гонета за дела кои ги засегаат нив, освен во исклучиви случаи каде што правилното водење на случајот може да влијае неповолно.
- (в) Судска казна.

3. Земјите-членки ќе ги преземат сите потребни мерки за да се осигураат дека, барем во случи каде што може да постои опасност за жртвите, кога лицето обвинето или осудено е ослободено, мора да се донесе решение за да се извести жртвата.

4. Отсега, кога земјата-членка ги пренесува на своја иницијатива информациите од алинеја 2 и 3, таа мора да се осигура дека жртва-

та има право и да не ја прими, освен ако комуникацијата е задолжителна во смисла на соодветни кривични постапки.

Член 5

Гаранции за комуникација

Секоја земја-членка, во поглед на жртвите со статус на сведоци или странки во постапките, ќе презема неопходни мерки да ги намали колку што е можно потешкотиите во комуникацијата што се однесува на нивното разбирање за, или вмешаност во, соодветните чекори на кривичната постапка за која станува збор, до оној степен до кој, споредбено со мерките од овој тип кои таа ги презема во поглед на обвинетиот.

Член 6

Посебна помош на жртвата

Секоја земја-членка ќе се осигура дека жртвите имаат пристап до Советот споменат во член 4(1)(г)(3), обезбеден без надомест, каде што е гарантирана, имајќи ја предвид нивната улога во постапките и, кога е соодветно, правна помош како онаа во член 4(1)(г)(2), кога е можно за нив да имаат статус на странка во кривичните постапки.

Член 7

Трошоци на жртвите во однос на кривичните постапки

Секоја земја-членка, во согласност со националните одредби кои се применуваат, ќе им даде на жртвите кои имаат статус на странка или на сведок можност за надомест на трошоците кои се направени како резултат на нивното законско учество во кривичните постапки.

Член 8

Право на заштита

1. Секоја земја-членка ќе осигура соодветно ниво на заштита на жртвите и, кога е соодветно, на нивните семејства или лицата во слична врска, особено во врска со нивната безбедност и заштита на нивната приватност, онаму каде што надлежните власти сметаат дека постои сериозен ризик од одмазда или цврсти докази за сериозна намера да се наруши нивната приватност.

2. За таа цел и без штетни последици на алинеја 4, секоја земја-членка треба да ја гарантира можноста да се усвојат, ако е потребно, како дел од судските постапки, соодветни мерки за да ја заштити приватноста и фотографиите на жртвите и нивните

семејства или лица во слична врска.

3. Секоја земја-членка понатаму ќе се погрижи да биде избегнат контакт меѓу жртвите и обвинетите во самите судски простории, освен ако кривичните постапки бараат таков контакт. Каде што е соодветно за таа намена, секоја земја-членка треба постепено да предвиди судските згради да имаат посебни простории за чекање за жртвите.

4. Секоја земја-членка треба да се осигура дека, онаму каде што има потреба од заштита на жртвите-особено оние најранливите-од резултатите од давањето на докази во суд отворен за јавноста, жртвите, со одлука на судот, можат да добијат право да сведочат на таков начин кој ќе овозможи ова цел да биде постигната, со какви било соодветни средства кои се согласуваат со нејзините основни законски принципи.

Член 9

Право на надомест во текот на кривичните постапки

1. Секоја земја-членка ќе се осигура дека жртвите од кривични дела имаат право да добијат одлука во разумен рок за надомест од обвинетиот во текот на кривичните постапки, освен кога во одредени случаи националното право овозможува

надоместот да биде доделен на поинаков начин.

2. Секоја земја-членка ќе преземе соодветни мерки за да го поттикне обвинетиот да обезбеди задоволителен надомест на жртвата.

3. Освен ако е итно потребно за целите на кривичната постапка, надоместливиот имотот кој им припаѓа на жртвите, а кој им е одземен во текот на кривичните постапки, треба да им биде вратен без одложување.

Член 10

Казнено посредување во текот на кривичните постапки

1. Секоја земја-членка ќе бара да се унапреди (развије) посредувањето во кривичните случаи за казни за кои таа смета дека се соодветни за ваков тип на мерка.

2. Секоја земја-членка ќе се погрижи секој договор меѓу жртвата и обвинетиот постигнат во текот на таквите посредувања во кривичните случаи, да биде земен предвид.

Член 11

Жртва-граѓанин на друга земја-членка

1. Жртва-граѓанин на друга земја-членка

2. Секоја земја-членка ќе се погрижи нејзините надлежни власти да можат да преземаат соодветни мерки за да ги намалат тешкотиите на кои наидуваат кога жртвата е граѓанин на држава во која не се случило злосторството, особено во однос на организацијата на самите постапки. За оваа цел, нејзините власти треба, особено, да бидат во позиција :

- Да бидат надлежни да одлучуваат дали жртвата може да даде изјава непосредно по сторувањето на делото;

- Да можат да прибегнат колку што е потребно кон одредбите за видеоконференции и телефонски конференциски јавувања утврдени во член 10 и 11 од Конвенцијата за заемна помош во кривични предмети меѓу земјите-членки на Европската унија од 29 Мај, 2000(3) со цел да се сослуша жртвата која живее во странство.

3. Секоја земја-членка ќе се осигура дека жртвата на делото сторено во земја-членка на која таа не е државјанин, може да поднесе жалба пред надлежните органи во неговата матична земја во случај да не била во можност да го стори тоа во земјата-членка каде што е сторено делото или, во случај на тешко дело, ако не сакала да го стори тоа.

Надлежните власти до кои е упатена жалбата, доколку немаат овластување во оваа смисла,

треба без одложување да ја пренесат до надлежните власти на територијата каде што е сторено делото. Со жалбата ќе биде постапувано во согласност со националниот закон на земјата во која е сторено делото.

Член 12

Соработка меѓу земјите-членки

Секоја земја-членка ќе ја поттикнува, развива и подобрува соработката меѓу земјите-членки со цел да овозможи поефикасна заштита на интересите на жртвите во криминалните постапки, било во вид на мрежи директно поврзани со судскиот систем или како врски меѓу организациите за поддршка на жртвите.

Член 13

Експертски услуги и организации за поддршка на жртвите

1. Секоја земја-членка, во смисла на постапките, ќе ја потпомогнува вмешаноста на системите за поддршка на жртвата одговорни за организирање на првичниот прием на жртвата и за нејзина поддршка и понатамошна помош, било преку обезбедување на стручно обучени вработени во самите јавни служби или преку

признавање и основање на организации за поддршка на жртвите.

2. Секоја земја-членка ќе ги поддржи дејствата преземени во постапките од страна на таквите вработени или од организациите за поддршка на жртвите, особено во однос на:

(а) Пружање информации на жртвите;

(б) Помагање на жртвите според нивните неодложни потреби;

(в) Придружување на жртвите, ако е потребно и можно за време на кривичните постапки;

(г) Помагање на жртвите, на нивно барање, откако завршиле кривичните постапки.

Член 14

Обука на вработените вклучени во постапките или во друг начин во контакт со жртвите

1. Преку нејзините јавни служби или со основање на организации за поддршка на жртвите, секоја земја-членка ќе ги поддржи иницијативите за ostruchување на вработените кои се вклучени во постапките или се на друг начин во контакт со жртвите, да добијат соодветна обука со посебно внимание на потребите на најранливите групи.

2. Алинеја 1 ќе се применува особено на полициските службеници и адвокатите.

Член 15

Вистински услови во поглед на местото на жртвите во постапките

1. Секоја земја-членка ќе го по здрави постепено создавање, во поглед на постапките општо, и особено на места каде што кривичните постапки можат да се покренат, на неопходните услови за обид да се спречи секундарната виктимизација и да се избегнува подлегнувањето на жртвите на непотребен притисок. Ова ќе се применува особено со внимание на соодветниот првичен прием на жртвите, и воспоставувањето на услови соодветни на таа ситуација во местата за кои станува збор.

2. За целите на алинеја 1, секоја земја-членка треба особено да обрати внимание на судските простории, полициските станици, јавните служби и организациите за поддршка на жртвите.

Член 16

Територијален обем

Оваа рамка на Одлуката ќе се применува во Гибралтар.

Член 17

Имплементација

Секоја земја-членка ќе спроведе во сила закони, подзаконски акти и управни акти кои е неопходно да бидат во согласност со оваа рамка на Одлуката:

- Во поглед на Член 10,

22 Март, 2006

- Во поглед на Член 5 и Член 6,

22 Март, 2004

- Во поглед на други одредби,

22 Март, 2002.

Член 18

Проценување

Почнувајќи од датите цитирани во Член 17, секоја земја-членка ќе го испрати до Генералниот секретаријат на Советот и до Комисијата текстот на одредбите кои ги пропишуваат во националното право условите утврдени со оваа Рамковна одлука. Советот ќе процени дали, во период од една година, почнувајќи од секоја од овие дати, мерките преземени од страна на земјите-членки се во согласност со одредбите на оваа Рамковна одлука, преку извештај составен од Генералниот секретаријат врз основа на податоците добиени од земјите-членки и извештај, писмено поднесен од Комисијата.

Член 19

Стапување во сила

Оваа Рамковна одлука ќе стапи во сила на денот на нејзиното објавување во Службениот весник на Европската заедница.

Подготвено во Брисел,

15 Март, 2001

За Советот,

Претседател

АНЕКС 2

Прашалник за потенцијалните жртви на трговијата со луѓе

Име:

Презиме:

Дата на раѓање:

Место на раѓање:

Место на живеење-официјално:

Последна адреса на живеење-регистрација:

Евентуална адреса во Македонија:

Домашен телефонски број за контакт:

Мобилен телефонски број:

Име, презиме на сопругот /сопругата:

Место и дата на склучувањето на бракот:

Дата на евентуален разводот на бракот:

Адреса на сопругот /сопругата:

Име, презиме и дата на раѓање на децата:

Име и презиме на таткото:

Име и презиме на мајката:

Прашалник

1. Дали располагате со документ за утврдување на идентитетот? Доколку поседувате документ за лична идентификација, покажете го на увид на полициските службеници.

2. Во случај да не поседувате документ за лична идентификација, кажете каде се Вашите документи (пасош, лична карта)?

3. Дали сте поминале низ проверка на други гранични премини? Доколку одговорот е ДА, наведете каде и кога?

4. Сте користеле ли друго име на територијата на Македонија или друга држава?

5. Кога и како ја напуштивте сопствената држава?

6. По кој пат патувавте?

7. Кога пристигнавте на граничниот премин?

8. Со какво транспортно средство допатувавте?

9. Зошто ја напуштивте сопствената држава?

10. Кој ви помогна да ја напуштите Вашата држава (лице, организација)?

11. Сам /сама ли ја напуштивте државата или во нечија придружба?

12. Плативте ли некому извесна сума на парични средства со цел да Ви овозможи да ја напуштите Вашата држава? Колку и како му плативте на лицето/организацијата?

13. Дали сѐ уште располагате со билетите што ги купивте при патувањето (за авионот, возот, автобусот)?

14. Сте користеле ли фалсификувани лични документи при патувањето? Доколку сте користеле, наведете како ги добивте?
Колку сте платиле за нив?

15. Дали располагате со адреси или телефонски броеви на лица во Македонија со кои можете да воспоставите контакт при пристигнувањето во земјата или при евентуални проблематични ситуации?

16. Дали имате роднини во Македонија?

17. Имате ли роднини, блиски, во други европски држави или држави во регионот?

18. Со кого и на кој начин контактиравте во Македонија (имиња на лица, организации)?

19. Кој Ве информира или Ви советуваше да дојдете во Македонија?

20. Каква е целта на Вашето патување? Имате ли намера да се вработите или населите во Македонија или минувате оттука на патот до друга држава? Имате ли познати таму? Колку ќе престојувате таму, како ќе пристигнете таму?

21. Ве донел ли некој до Вашата сегашна дестинација? Доколку одговорот е ДА, со какво Патничко средство? Ве молиме да го опишете возилото. Ве молиме да го опишете и возачот на возилото. Требаше ли да му исплатите определена сума пари на возачот?

22. Какви инструкции Ви беа дадени, под услов да бидете задржани од страна на полициските службеници? Дали требаше да воспоставите контакт со некогo? Со кого? Каде? Како?

23. Сакате ли да дополните нешто?

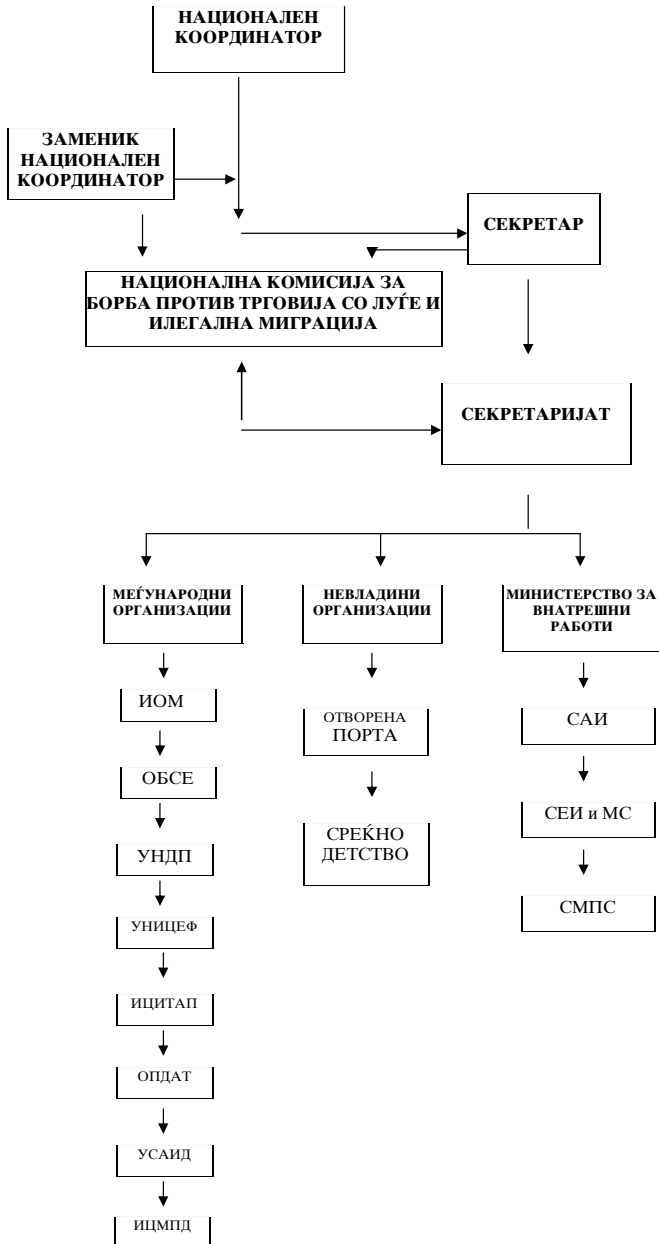
Прашалникот го пополнува овластено службено лице на граничниот премин !

Потпис на ОСЛ

Потпис на лицето

АНЕКС 3

Органиграм на Секретаријатот при Националната Комисија за борба против трговијата со луѓе и нелегалната миграција

АНЕКС 4

Форми/Обрасци кои ги користи МВР

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ
Орган за внатрешни работи

КРИМ - 3

Месец и година на упис

Број на уписник _____

Подброј на кривичното дело _____

Број на папка _____

Законска квалификација гл. ____ чл. ____ ст. ____

Прв податок - 1, измена - 2, бришење - 3

ПРАШАЛНИК ЗА ОШТЕТЕНО ФИЗИЧКО ЛИЦЕ

1	Реден број на оштетениот	_____
	Презиме	_____
	Име	_____
	Матичен број	_____
	Пол	_____
	Година на раѓање	_____
	Државјанство	_____
2	Статус на лицето	Странец на привремен престој во РМ _____ 1
		Бегалец со признат статус _____ 2
		Стално населен странец _____ 3
		Странец на пропатување - транзит _____ 4
		Турист _____ 5
		Државјанин на РМ на привремен престој во странство _____ 6
3	Живеа- лиште	Република _____
		Општина _____
		Место _____
		Адреса _____
4	Националност	_____
5	После- дици	Смрт - 1, тешка телесна повреда - 2, лесна повреда - 3, материјална штета - 4, останато - 5
6	Материјална штета	_____

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организационата единица)

Бр. _____

_____ година

Врз основа на член 141 став 3 од Законот за кривична постапка ("Службен весник на Р Македонија", бр. 15/97) и член 163 став 1 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи ("Службен весник на РМ", бр. 12/98) се составува

ЗАПИСНИК
за примање кривична пријава

На ден _____ година во _____ часот во _____

Овластено службено лице: _____

Записничар: _____

ПРИЈАВИТЕЛОТ: _____ од татко _____

_____ роден-а _____ година, во _____,

државјанство _____ по занимање _____, на работа во _____

со живеалиште во _____ ул. _____

број _____ изјави дека сака да поднесе кривична пријава против _____

_____ за _____ кривично _____ дело

Пријавителот е предупреден за последиците од лажно пријавување пропишани со член 336 од Кривичниот закон на Република Македонија.

ОПИС НА НАСТАНОТ

- време на извршување (датум, ден во неделата и час)
- место на извршување (место, улица и број, блиска ознака на местото)
- начин на извршување (детален опис на начинот на извршување)
- употребени средства за извршување (опис на сите употребени средства и најдени трагови)

Пријавителот изјави:

Оштетен-не е оштетен со кривично дело.

Попис и опис на украдените или оштетените предмети поединечно и детално како и приближна висина на штетата.

Поучен за имотно-правното барање пријавителот изјави:

Пријавител

Записничар

Овластено службено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ
Сектор за внатрешни работи

ПС _____

Бр. _____

_____ година

Врз основа на член 12 став 3 од Уставот на Република Македонија, член 3 став 1 и 2 член 188 став 4 и 5 од Законот за кривична постапка ("Сл. Весник на РМ", бр. 15/97 и 44/2002), член 30 став 1, член 32, член 35, член 44 став 3 и член 45 став 1 од Правилникот за вршењето на работите на Министерството за внатрешни работи ("Сл. Весник на РМ", број 12/98) се доставува

З А П И С Н И К

за поука и осварување на право на бранител и други права
на повикано, приведено, задржано и лице лишено од слобода

На ден _____ година во _____ часот, во просториите на
_____ е _____

лицето: _____ роден во _____
повикано, приведено, лишено од слобода

со место на живеење во _____ со _____

стан на ул. _____ бр. _____,

поради _____

_____ (основа на повикувањето, приведувањето, задржувањето и лишувањето од слобода)

Врз основа на член 12 став 3 од Уставот на Република Македонија, член 3 став 1 и 2 член 188 став 4 и 5 од Законот за кривична постапка ("Сл. Весник на РМ" бр. 15/97 и 44/2002), член 30 став 1, член 44 став 3 и член 45 став 1 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи ("Сл. Весник на РМ" бр. 12/98), лицето _____ е поучено за правото да молчи и за право на бранител и истиот изјави:

Бара да има бранител

(потпис)

Не бара да има бранител

(потпис)

Користејќи го правото на бранител на ден _____ во _____ часот, известен е бранителот _____ . Бранителот _____ пристигна во просториите на _____ на ден _____ во _____ часот.

Бранителот се легитимира со адвокатска легитимација и приложи полномошно бр. _____ од _____.

Врз основа на член 3 став 2 од Законот за кривична постапка ("Сл. Весник на РМ" бр. 15/97 и 44/2002), член 30 став 1, член 32 и член 45 став 1 од Правилникот за вршењето на работите на Министерството за внатрешни работи ("Сл. Весник на РМ" бр. 12/98), на лицето _____ му е овозможено правото да се извести член од неговото поблиско семејство за неговото приведување-повикување-задржување-лишување од слобода и при тоа _____ е известено лицето _____, со живеалиште на ул. _____ бр. _____, во _____ и тел. бр. _____, во сродство на _____ . Известувањето е извршено на ден _____, во _____ часот.

Лицето повикано-приведено-задржано-лишено од слобода има-нема забелешки на односот на овластеното лице во полициската постапка:

Повикано-приведено-задржано лице
лице лишено од слобода:

м.п.

Овластено службено лице

Бранител:

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ
Сектор за внатрешни работи

Бр. _____
_____ година

ЗАПИСНИК
За право на бранител

Врз основа на член 12 од Уставот на Република Македонија соопштени му се причините, а врз основа на став 2 од член 12, предочено му е дека има право на бранител и истиот БАРА, НЕ БАРА, кој бранител го побара _____
(име и презиме на адвокатот)

На ден _____ година _____, повикано, приведено, лишено од слобода е лицето _____ роден _____ година во _____ СО _____ државјанин на _____, живее во _____ ул. _____ бр. _____, работи во _____.

Причина за повикнувањето, приведувањето, лишувањето од слобода:

Овозможено му е да стапи во контакт со некој од семејството (со кого)

_____ име и презиме-сродство
ул. _____ бр. _____ место _____ тел. _____

(Потпис на лицето)

Овластено службено лице

Адвокат

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организациона единица)

Бр. _____

_____ 200_____ година

З А П И С Н И К
за претрес на лице

Врз основа на член 201 од Законот за кривична постапка ("Службен весник на РМ", бр. 15/97) и член 49 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи на РМ ("Службен весник на РМ", број 12/98) се составува записник за претрес на лицето: _____, од татко _____ и мајка _____

(име и презиме)

со живеалиште во _____ ул. _____ бр. _____.

Претресот на лицето го превзема овластеното службено лице _____ кој воедно е и записничар.

Пред превземање на претресот се утврди следното:

1. а) Претрес на лицето нареди _____ суд _____ со наредба бр. _____ од _____ година;

- Наредбата во смисла на член 199 став 2 од ЗКП е предадена на лицето на кое се врши претресот, со покана доброволно да ги предаде предметите што се бараат;

- Со претресот се започна без претходно предавање на наредбата и без претходна покана за предавање на предметите, заради постоење на причините од член 199 став 3 од СКП:

- Се претпоставуваше вооружен отпор;
- Беше потребно претресот да се изврши ненадејно;
- Претресот требаше да се изврши во јавни простории.

б) Претресот е извршен без наредба врз основа на овластувањата од член 202 став 2 од ЗКП, за време на извршувањето на наредбата за приведување - за време на лишувањето од слобода, затоа што постоеше сомневање дека тоа лице:

- Поседува оружје или орудије за напад,
- Има намера да ги отфрли, сокрие или уништи предметите што од него треба да се одземат

како доказ во кривичната постапка.

2. При претресот на лицето како сведоци присуствуваа овие полнолетни граѓани:

1. _____ од _____,
ул. _____ бр. _____.

2. _____ од _____,
ул. _____ бр. _____.

кои се поучени за нивната улога за време на вршењето на претресот (член 200 став 3 од ЗКП).

Претресот на лицето е извршен без присуство на сведоци затоа што не беше возможно да се обезбеди нивно присуство, а постоеше опасност од одлагање на (член 200 став 4 од ЗКП).

Образец 18 а

3. За извршување на телесниот преглед врз основа на член 251 став 1 од ЗКП и утврдување на важните докази за кривичната постапка одредена е од од _____, ул. _____, бр. _____ место _____ по занимање _____.

При претресот и телесниот преглед е пронајдено следното:

За време на претресот се најдени предмети кои врз основа на член 200 став 8 и 9 и член 203 став 1 и 5 од ЗКП привремено се одземаат. За одземените предмети е издадена потврда бр. _____, која се смета за составен дел на овој записник.

По барање од лицето на кое е извршен претрес во записникот се внесува _____

Претресот е завршен во _____ часот.

Во смисла на член 78 од ЗКП записникот им е прочитан на присутните и истите изјавија дека содржината на записникот е вистинита.

Присутни:

Овластено службено лице

1. _____

2. _____

Претресено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организациона единица)
Бр. _____
_____ 200_____ Година

Врз основа на член 3 став 1 од Упатството за начинот за постапување на овластените службени лица на Министерството за внатрешни (“Службен весник на РМ” бр. 56/95) се издава

ПОТВРДА
за привремено одземени предмети

На ден _____ година, во _____ од
лицето _____ роден-а _____ година
во _____, со живеалиште _____ на
ул. _____ бр. _____, овластеното службено лице _____
_____ привремено ги одзеде следните предмети (дадени според нивните општи
или индивидуални карактеристики по број, вид, марка или одреден квалитет).

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Наведените предмети се предмет на: _____

_____ (основ по кој е извршено одземањето)

Предметите се одземени од лицето:

м.п.

Овластено службено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организациона единица)
Бр. _____
_____ 200 _____ Година

Врз основа на член 35 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи (“Службен весник на РМ” бр. 12), се составува

ЗАПИСНИК
за задржување на лице

Лицето _____ од _____
ул. “_____” бр. _____, со лична карта - патна исправа бр. _____
часот на ден _____ издадена од _____ и задржано од _____ часот
на ден _____ година во _____ часот на ден
_____ година.

ПРИЧИНИ:

Задржано лице

Овластено службено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

(назив на организациона единица)

Бр. _____
_____ 200_____ Година

Врз основа на член 29 од законот за внатрешни работи (“Службен весник на РМ” бр. 19/95) и член 29 став 2 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи (“Службен весник на РМ” бр. 12), се донесува

РЕШЕНИЕ
за задржување на лице

Лицето _____ роден-а _____ година
во _____, држава _____, државјанин
на _____ со живеалиште во _____ на ул. “_____”
бр. _____, со лична карта _____, патна исправа бр. _____ издадена
од _____.

СЕ ЗАДРЖУВА ПОРАДИ:

Задржувањето започна во _____ часот.

Образложение

ПРАВНА ПОУКА: Задржаното лице има право на жалба до министерот за внатрешни работи во рок од 12 часа од моментот на задржувањето.
Жалбата не го одлага извршувањето на решението.

_____ година _____
_____ м.п. _____

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организациона единица)
Бр. _____
_____ 200_____ Година

СЛУЖБЕНА БЕЛЕШКА

за задржано лице

Врз основа на член 143 став 1 и член 188 став 3 од Законот за кривичната постапка (“Службен весник на РМ” бр. 15/97) односно член 27 од Законот за внатрешни работи (“Службен весник на РМ” бр. 19/95) и член 35 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи (“Службен весник на РМ” бр. 12/98), се

ЗА Д Р Ж У В А

Лицето _____ од _____, улица
“ _____ “ бр. _____, со лична карта - патна
исправа бр. _____ издадена од _____.

ПРИЧИНИ ЗА ЗАДРЖУВАЊЕ:

Задржувањето траеше од _____ на ден _____ година до _____ часот на
ден _____ година.

- Лицето имаше - немаше бранител, адвокат _____.
- Семејството на лицето, односно претпријатието каде што работи е - не е известно за задржувањето на ден _____ година во _____ часот.

ЗАБЕЛЕШКА:

м.п.

Овластено службено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

(назив на организациона единица)

Бр. _____
_____ 200_____ Година

Врз основа на член 207 од Законот за кривична постапка (“Службен весник на РМ” број 15/97) и член 7 од Упатството за постапување на овластени службени лица на Министерството за внатрешни работи со привремено одземени предмети се издава

ПОТВРДА
за вратени предмети

Јас долупотпишаниот _____, со постојано место на живеење во _____ на ул: “_____”, бр. _____, потврдувам дека на ден _____ година од _____ ги примив следните предмети: (опис на предметите):

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

Заклучно со реден бр. _____ (со букви) _____.

Предметите изгубени - одземени - украдени на ден _____ година од _____.

Предметите ги вратил
Овластено сл. лице

Предметите ги примил

Л.Карта бр. _____

Издадена од _____

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

(назив на организациона единица)

Бр. _____
_____ 200_____ Година

Врз основа на член 43 став 2 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи ("Службен весник на РМ", бр. 12/98) се издава

ПОТВРДА
за предавање на лице

Овластеното службено лице _____ врз основа на налог за спроведување број _____ од _____ година издаден од _____ извршил предавање на лицето _____ од _____ ул. _____, бр. _____ лична карта број _____ издадена од _____.

Лицето го прими од _____ во _____ во _____ часот _____ година.

Лицето го предаде на _____ во _____ часот _____ година.
(назив на органот).

Со лицето се предаваат следните предмети:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____

заклучно со реден број _____ (со букви: _____).

Предал

м.п.

Примил

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организациона единица)

Бр. _____ 200 _____ Година

Врз основа на член 203 од Законот за кривична постапка (“Службен весник на РМ” бр. 15/97) и член 59 став 1 од Законот за прекршоци (“Службен весник на РМ” бр. 15/97) и член 5,13,14 и 15 од Упатството за начинот за постапување на овластените службени лица на Министерството за внатрешни работи со привремено одземени и пронајдени предмети (“Службен весник на РМ” бр. 56/95) се составува

ЗАПИСНИК

за предавање на пронајдени - одземени предмети

Составен на ден _____ година, во _____
(назив на организационата единица)

Предавањето на предметите го изврши овластеното службено лице _____

_____ од _____

Овластеното службено лице _____ ги предаде на

_____ следните
предмети:

(назив на државниот орган или друго правно лице)

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

заклучно со реден број _____ (со букви) _____.

Предметите се пронајдени - одземени на ден _____ година во _____

_____ од _____

П р е д а л:

П р и м и л:

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

Служба за јавна безбедност _____

Управа за внатрешни работи _____

Одделение за внатрешни работи _____

Полициска станица _____

Бр. _____ КУ бр. _____

_____ 200_____ година

П Р И Ј А В А

За примена поплака

На ден _____ 200_____ година во _____ часот , неповикано во просториите на
ПС _____ дојде лицето _____ МБ _____ роден _____ 19 _____ година во
с.гр. _____ со _____ со стан и ул: _____ бр. _____ во
_____, и на овластеното службено лице _____ ја даде следната :

П О П Л А К А

Содржина на поплаката : (против кого и зошто се поплакува) :

Овласено службено лице

Пријавител

/Име и презиме/

/Име и презиме/

Забелешка: Поплаката се заведува во Книгата за дневни настани и е составен дел на Службената белешка за преземени мерки.

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

_____ (назив на организациона единица)
Бр. _____
_____ 200 _____ Година

Врз основа на член 10 став 3 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи (Службен весник на РМ број 12/98 се

П Р Е Д У П Р Е Д У В А

Лицето : _____ од татко _____ мајка _____ роден-на
_____ 19 _____ година _____ во _____
Општина _____ држава _____ народност
_____ занимање _____ со живеалиште во
_____ Ул. _____ бр. _____ со лична карата број
_____ издадена од _____ на ден _____ година во
_____ часот , во просториите на полициската станица _____ од
страна на ОСП _____ бев предупредуван за следното:

Предупреден

м.п

Овластено службено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

(назив на организациона единица)

Бр. _____
_____ 200 _____ Година

Врз основа на член 17 од Упатството за начинот на постапување на овластените службени лица на Министерството за внатрешни работи со привремено одземени и пронајдени предмети (Службен весник на РМ БР. 56/95) се издава

П О Т В Р Д А

За враќање на пронајдени предмети

Јас долупотпишаниот _____ со живеалиште во _____ ул. _____ со лична карта бр. _____ издадена од _____ ги примив следните предмети:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____

Заклучно со реден број _____ (со букви)

Дата _____ 200 _____ година.

Предметите ги примал:

Предметите ги вратил:

Овластено службено лице

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

(назив на организациона единица)

Бр. _____
200 _____ Година

Врз основа на член 43 став 2 од Правилникот за вршење на работите на Министерството за внатрешни работи (Службен весник на РМ, бр 12/98) се издава

П О Т В Р Д А
За предавање на лице

Овластено службено лице _____ врз основа на налог за спроведување број _____ од _____ година издаден од _____ изврши предавање на лицето _____ од _____ ул. _____, бр. _____ лична карта број _____ издадена од _____.

Лицето го прими од _____ во _____ во _____ часот _____ година.

Лицето го предаде на _____ во _____ часот _____ година.

Со лицето се предаваат следните предмети :

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____
9. _____
10. _____

заклучно со редден број _____ (со букви : _____)

Предал

м.п

Примил

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА
МИНИСТЕРСТВО ЗА ВНАТРЕШНИ РАБОТИ

(назив на организациона единица)

Бр. _____
_____ 200_____ Година

Врз основа на член 17 од Упатството за начинот на поставување на овластените службени лица на Министерство за внатрешни работи со привремено одземени и пронајдени предмети (Службен весник на РМ бр, 56/95) се издава

П О Т В Р Д А
за враќање на пронајдени предмети

Јас долупотпишаниот _____ со живеалиште во _____ ул. _____ со лична карта бр. _____ издадена од _____ ги примив _____ следните предмети:

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Заклучно со редден број _____ (со букви) _____

Дата _____ 200_____ година

Предметите ги примал :

Предметите ги вратил:
Овластено службено лице
